.

Kurdistan

Bi dîroka wê ya civakî ya 1400 salê dawî

Abdusamet Yîgît

Weşanên

.

Kurdistan;
Bi dîroka wê ya civakî ya 1400
salê dawî
@Abdusamet yigit
Weşanên dîrokî
2026-Almanya-Berlin
Grafik: zendi şîyar

.

ISBN 968-4-940996-04-4

Pêşgotin:

Mijare gotinê û pêşketina wê û pêvajoyên wê yên pêşketinê wê karibê wê ji gelek aliyan ve wê werênê ser ziman. Lê kurdistan wê weke welatekê ku wê di her demên dîrokê de wê weke bi civake kurd û nav kurd re ku wê çendî wê navê wê hebê jî lê wê bahsa pêşketina wê newê kiirn. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku wê weke karibê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Kurdistan ku em bahsa wê dikin em bahsa dîrokek civakî a bi wê ku wê ji demên neolitikê û pê de wê bi hemû pêvajoyên şariştani ên demên sumer û piştre wê xwediyê xate pêşketinê bê ku wê heya roja me wê ew xwe bide hanin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, pêvajoyên wê yên şariştani wê di her demê de wê li ser wê axê wê pêşketinên civakî, felsefi, bawerî û hwd wê di rengekê de wê weke laiyekê wê yê ku wê weke karibê wê di rengekê de wê weke wê werênê ser ziman bê.

Wê jî di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê karibê wê li wê bihizirê bê. Pêvajoyên pêşketina civakî wê di rengekê de wê li kurdistanê wê bi gelek awayan wê werênê ser ziman. Demên zor ên dîrokî wê li kurdistanê wê, pêşketina wê bibê. Di wê de wê demên zor jî wê derbas bibê. Minaq wê, di rengekê de wê, pêşketinên weke di demên berê karduyiyan de wê, keyeniyên herêmî wê her demî wê bi hebûna xwe re wê, xwe bidina diyarkirin. Di demên piştî kassit û hûrî û mitanniyan de wê di rengekê de wê pêşî dema nairi û piştî wê ya mediya wê di rengekê de wê weke ku wê di rengekê de wê weke xwe bi wê re wê, di şêwayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Dema mediya wê, kurd wê bi hinek efsanayên weke ya kawa ve jî wê girêbidin. Efsanaya kawa wê, weke efsanayek avêstayi bê ku wê di rengekê de wê aliyên wê yên mistikî û hwd wê, di rengekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Wê jî dikarê wê di rengekê de w di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Morfolojiya karduyiyan wê weke civaketiyek wê hem berî mediya û hem jî piştî mediya wê karibê wê bahsa wê bikê. Dîroka

wê kevntirin wê li gorî çavkaniyên civakî wê weke karibê wê were birin. Demên piştî dema karduyiyan wê di rengekê de wê weke demek rasyonal a civakî bê û wê di wê demê de wê têgihiştinek xort wê li kurdistanê wê weke têgihiştina civakî wê bi wê re wê weke ku wê pêşkeve.

Di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê morfolojiya civakê wê bi pêşketina wê re wê di rengekê de wê derkeve li pêş. Li gorî çavkaniyên bi vegotinî-çandi û hwd ên civakê wê di rengekê berfireh de wê karibê dîmenekê bi çerçoveya hebûna karduyiyan re wê werênê ser ziman. Pêşketina karduyiyan wê, di rengekê de wê, piştî mediya wê bi hêrîşên axamenêş û sasani wê hinekê jî din wê kêmtir bibê lê wê dîsa wê piştî wê jî wê karibê wê hebûna bide domandin û serwerîya wê ya li dem wê bidomê. Di rengekê de wê, demên civakatiya karduyiyan wê piştî wê demê wê, heya demên serdema navin wê di rengekê de wê bi pêşketinên cihê ên civakî û felsefi û teolojiyî û hwd wê weke ku wê bibê. Nişanakên wan di nava çîrok û vegotinên kurdên herêma botanê de wê zêde wê werina dîrok û wê bi çerçoveyek berfireh wê karibin di çerçoveya dîroka kurdistanê de wê dîmenekê wê yê berfireh wê yê wê demê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Ji wê aliyê ve wê, dikarê wê werênê ser zman ku wê morfolojiya jiyane civake karduyiyan wê, piştî wê jî wê bandûra civakati û baweriyên wê yên wê dema wê ya berî serdema navin û an derketina islamê û hwd wê li wê were dîtin û wê karibê wê kifşbikê. Di wê temenê de wê, piştî hatina islamê û serdema nû a islamê de wê weke dîsa wê bi rengekê wê baweriyên xwe de wê bixwezê ku wê biji û wê di pêşketina civakatiya xwe de wê israr bikê. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê ew wê weke ya aidi xwe wê bibînê û wê di wê temenê de wê bi wê yekê wê têkiliya civak û baweriyê wê, bi yên dema xwe re wê, dîmenekê wê yê pêşketinê wê bide diyarkirin. Baweriyên ku wê di demên berê islamê de wê li karduyiyan wê serwer bin wê, dem bi dem wê têgihên cihê wê derkevin. Berê wê, mitrayi, hizirî, zerdeştî, Maniyî, mazdeki û hwd wê karibê wê bide diyarkirin. Kurdistanî wê di rengekê de wê cihutiyê jî wê di nava wan de wê hertimî wê bihasibênin weke baweriyek kurdistanî jî.

Di demêmn piştî zayinê de wê, mesihi wê, werina herêmê û wê di rengekê de wê, li herêmên serwerîya wan de wê derkevin. Di rengekê de wê, têkiliyên wan bi têgîna cihutiyê re bê, manitiyê re bê mitrayiyê û hwd re bê wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman.

Civakatiya karduyiyan wê, van nirxan bi çerçoveyek civakî a berfireh û kûr a dîrokî re wê biji. Di wê temenê de wê serwerîya wê, piştî demên helenismê û manismê jî wê biji. Di serdema navin de wê di destpêka wê de wê morfolojiyên pêşketina karduyiyan wê bi berdewamî wê xwe bidina diyarkirin. Çendî ku wê hin bi hin wê gûharin wê di wan de wê bibê jî. Pêşketina kurdistanê û civake kurd a di serdema navin de wê ser wê temenê û di dewama wê de wê di rengekê de wê, bi berdewamî wê pêwîst bê ku wê di şêwayekê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, çendî wê weke demên karduyiyê wê piştî hatina islamê û hwd de wê weke li şûn bimênin jî lê em bi kevneşopîyên wê re wê di demên piştre jî wê dibînin. Di wê çerçoveyê de wê girêdanek xort a çandî û teolojiyî wê hebê û wê xwe bide berdewamkirin. Wê di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê bê.

Lê di wê demê de wê pirsgirêkên ku wê derkevin wê, di temenê baweriya nû a demê islamê de wê bi wan re wê bibin. Wê di rengekê de wê, di destpêkê de wê çendî wê weke destpêkek wê bibê jî lê wê di demên piştre wê bi girêdanê piratikên desthilatî ev wê di rengekê de wê, weke êdî wê bibê temenê pirsgirêkên ku wê rû bidin. Çavkaniya wan pirsgirêkan wê, di rengekê de wê hebûna civakatiya kevnera û nirxên wê bi civakî ku wê heya wê demê wê xwe bidina domandin bin. Rengê wê yê bi baweri û têgînî ku ew di wê demê de dibê û ew bi civakî dixwezin ku wê bijin û bidina domandin bê. Di wê temenê de wê pêşketina êzdayiyan wê di wê temenê de wê weke pêşketinek kurdistanî wê, di dewama wê de wê karibê wê werênê ser ziman. Di demên heya demên şadadî, merwani û hwd de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê, fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê pêşketinên baweriyên cihê ên ji baweriya serdest a demê cihê wê weke ya êzdayi, yersani, zerdeşti, komên civakî ên mazdeki û babeki û hwd wê, di rengekê de wê, karibê wê fahmbikê bê. Ji gotinên Suhrewerdî wê fahmdikê ku wê maniyî jî wê heya wê demê wê di rengekê de wê weke komek civakî wê di nava xwe de wê weke bi rêxistinî û hwd wê bijin û wê hebin.

Weki din wê baweriyên kurdistanî wê di demê de wê, bi zêdeyi wê, di rengekê de wê weke derkevina li pêş. Di demên li dora sedsale 10an de wê weke demek zêde giring wê were dîtin ku wê di wê demê de wê ev baweriyên kurdistanî wê weke derketinek dîrokî wê bi xwe re wê bikin û wê bidina nişandin. Di wê temenê de ku em, dikarin bêjin ku wê temenekê civakî ê xort ku ew di nava wê de xwe bi hêz hîs nekin wê weke nikaribê wê di rengekê de zêde pêşkeve. Li vir wê, di rengekê de wê, çavkaniyên civakî wê, didin diyarkirin ku wê, civake kurd wê, bi baweriyên xwe yên kurdistanî re wê, weke di temenê li xwe vegerinekê de wê weke li wê bihizirê û wê, di rengekê de wê weke bikê. Lê di wê demê de wê çendî ku ev tevger wê, zêde pêşde neçin jî em nikaribin bêjin ku ew serneketi na. Vaji wê, serketi na. Wê, di rengekê de wê ev wê, xwe direngekê de wê bi wê re wê bidina diyarkirin. Morfolojiya civakatiya kurdistanê wê bi wê re wê, di rengelê de wê weke ku wê xwe bide diyarkirin.

Kurdistan wê, di rengekê de wê bi wê yekê wê dii aslê xwe de wê dîmenekê bi wê rengê wê bide diyarkirn ku wê piştî karduyiyan wê di nava dîrokek weke li dora 1400 salê de wê hertimî wê xwe di rewş û pêvajoyek parastinê de wê bigirê. Di wê temenê de wê heertimî wê weke li ya kevn wê xwedi derketinê û têgihên weke bi gotina ´kkevneşoîyên me´ ku wê bi morfolojiya ya kevn lê xwedi derketinê wê, bide fahmkirin û gotinên weke ser dengbêjan re wê bê ser ziman hem di wan demên berê û hem di demên hemdem de ku wê bê gotin ku ´wan çanda civakê barî paşerojê kir´ jî wê di wê çerçoveyekê de wê weke têgihiştinekê wê bi xwe re wê bide me. Kurdistan wê weke welatê 1400 salên xwe yên dawi bi wê yekê wê weke di rewşek parastinê de wê, derbas bikê wê, li şûna li pêşketinê bi heybûnê wê bi wê yekê wê li ya heyi û parastina wê bi mejiyekê ku ew dihizirê wê êdî wê pêşkeve. Ev morfoloji wê heya roja me wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke karibê wê di rengek de wê werênê ser ziman.

Abdusamet Yigit

Destpêk: kurdistan; welatê ku 1400 salê xwe di rewşa parastinê de digirê

Di dewama pêvajoya çareseriyê de

Di dewama pêvajoya çareseriyê de wê dema ku mirov wê bihizirê wê bêgûman wê, gelek tiştên ku wê werina ser ziman wê bibin. Min di destpêka pêvajoya çareserîyê de wê bi pirsa ´çareserîya çawa´ bê, û an ´pêvajoya çareserîyê´ de wê hinekî li ser wê sekini bûm. Di dewama wê de wê, di rengekê de wê şîroveyek berfireh di xabate ya xwe bi navê "Yên ku ji Entegrasyonê asimlasyonê dikin fahmbikin" li ser pêvajoyê û pêvajoyên ku wê, di rengekê de wê çawa wê bê xwestin wê were pêşxistin de wê, hinekê li ser wê bisekinê bê. Li vir di aslê xwe de wê, dikarê wê ji du aliyan ve bi wê di rengekê de wê pêşî w hinekê ser wê bisekinê. Yek wê di rengekê de wê bi gotina pêvajoya çareseriyê bê ku wê, di wê temenê de wê ya ku wê kurd wê çi ji wê fahmdikin û rayadarên dewletên herêmê weke tirkiya û hwd wê, çi ji wê li gorî xwe dixwezin ji wê fahmbikin bin. Ya duyem jî wê têgînek weke ya zêhni ku wê weke bi qalib girtiya û hertimî wê weke ku wê bi wê were lê hizirkirin bê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê didemên dawî de wê, ev aliyê duyem wê zêdeyi wê weke aliyekê giring wê derkeve hemberê mirov wê bi wê re wê di rengekê de wê weke wê were lê hizirkirin ku wê çawa wê bi wê re wê were lê hizirkirin bê.

Di wê nûqteyê de wê, pêvajoya çaresserîyê wê di serî de wê, di serî de wê di şîroveyek gelemperî de ku wê li herêmê wê rûbidin re wê, di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Kurd wê, ji aliyê xwe ve wê temenê wê li ser dîroka kurdistanê wê bi wê re wê li wê bihizirin û wê werênina ser ziman. Bi wê yekê wê gotina xwe avabikin û wê werênina ser ziman.. Rejim û statûqûyên wan ên herêmê jî wê ji aliyê zêhn û qalibên xwe yên zêhni û ramyarî û hwd ve wê li wê bihizirin. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê, weke bi wê re wê li wê bihizirin. Di rengekê ku wê cihê wê di felsefeya makyawelli de jî wê nebê wê hêvîyên ku wê weke civakek weke ya kurd ku ew ji maf û azadi

û xwestekên xwe yên civakî bi şûn ve gavê biavêjin wê gotinê wê bi wê û rengekê wê ser pêvajoyê wê di rengekê de wê werênina ser ziman.

Di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê pêvajoyek ku wê di 27 sibate 2025´an de wê birêz ocalan wê bide destpêkirin wê bibê û wê heya roja me wê bi israrî û ya gele kurd wê di rengekê de wê werê. Lê dîsa wê, pêvajoyê wê bi zêhni wê li herêkirina hebûna kurd û navê wê û hwd wê weke ku wê bialiqê. Rejimên herêmê wê çawa wê pêvajoyekê ku wê bi heman rengê wê weke di temenê inkarê de wê henina heya roja me wê çawa wê bêî ku wê temenekê statûyî a civakî wê ji wê re wê nasbikin û an wê temenekê wê yê civakî wê bi destûrî û hwd wê derfetê bidin ku ew biafirê û an bi destûrî wê nas bikin wê, çawa wê bi rêve bibin wê ser wê weke israra xwe wê bidina domandin. Gelê kurd wê yekê fahmdikê. Ber vê yekê wê, di rengekê de wê gotinên weke divê ku dewlet pêvajoyê de gava biavêjê û pêvajoyê xira nekê de wê, gotinên xwe wê werênina ser ziman.

Di rengekê de wê bi awayekê wê, çawa wê, di rengekê de wê were kirin wê bi wê yekê wê were hanin li ser ziman. Di rengekê de wê li sûrî jî wê, di rengekê de wê rejima li ser bemehiyên DAÎŞê hatiya avakirin a Golanî jî wê di rengekê de wê çawa wê di temenê bêstatû de wê, pêvajoyekê bi alikariya tirki û xwestekên wê bide meşandin wê ser wê bisekinê. Di rengekê de wê, heya roja me wê, li ser temenê mantiqê destpêka rejimê ku wê weke ji êgir mal bi ravênin wê çawa wê destûrekê di cih de wê binivisênin û wê bi xwe wê di temenkê bi gotinên inkara hebûnê civak û komên cihê ên herêmê de wê biafirênin û wê bi wê yekê wê li ser serê wan wê bi wan bidina herêkkirin wê di rengekê de wê bi wê re wê, li ser wê re wê bi awayekê wê dijberiya xwe li hebûna wan bide domandin. Ku ev kurd bin, dûrzî bin û an elewi bin. Yan jî komna din din. Di wê temenê de wê dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênêser ziman.

Wêjî dikarê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê werênê ser ziman wê, morfolojiya hebûna civakî û pêvajoyên wê yên dîrokê wê di rengekê de wê wê, çawa wê ji berçav wê were dûrkirin wê ser wê were sekin in. Dîroka herêmê a ku ew hatiya nivisandin wê, ber çi wê ser refaransên olî re wê were nivisandin? Ber ku wê, nexwezin nêzî fahmkirinek bi hebûna xalk û civakên herêmê û navê bibin. Di wê temenê de wê statûyek kku wê di rengekê de wê were

meşandin wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê, fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê pêvajoyê li herêmê wê, di rengekê de wê, bi pêvajoya hebûna serdestiya hegomenikî a amarika û pwvçûnên li ser ukrayna ên bi wê û rûsya re jî wê di rengekê de wê têkiliya wê dênê û wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di demê dawî de wê, pêvajoya şerê li îranê de ku wê israil û amarika wê bidina destpêkirin û wê piştî wê weke bi pêvajoyek şerê diplomatikî wê heya roja me wê hebûna xwe wê bide domandin wê, ber ku wê weke pêvajoyek hebûna giştî a asya mazin wê alaqadar bikê wê hemû hêzên mazin wê tevli mijarê bibin. Ya ku wê bikê ku wê amarika wê şer wê bide sekkinandin jî wê ji aliyekê ve wê weke ev bê. Çîn jî wê di rengekê de wê, di wê demê de wê çendî ku wê navê wê zêde newê rojevê jî lê wê direngekê de wê dakeve qadê. Weke hêzek ramyari wê derkeve li pêş. Wê rewşa xwe ya wê weke di dîmenekê izoleyi de wê bide diyarkirin wê piştî şerê îranê wê weke ku wê hinekê wê ser xwe wê biavêjê. Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê rewşa şerê îranê wê rengê denklemên têkiliyên hêzên bi hegomenikî wê li herêmê wê, jinûve wê bikê pêvajoyek ku ew were dizaynkirn de.

Di wê demê de wê dagirkirina israilê a herêmên sûrî wê weke di rengekê de wê, weke bi wê ve wê girêdayi bê. Dagirkirina sûrî a ji aliyê israilê ve wê di aslê xwe de wê ji aliyekê ve wê bi hebûna hizirkirina wê ya israile mazin û rewşa gihandina statûyek bi derfet a kurdistanê li herêmê wê weke bi wê ve jî wê girêayi bê.

Di wê temenê de wê, çendî ku wê weke amarika û koalisyon wê hêzên ji iraqê û an deverên din ên weke rojhilat wê di gotinê de wê vekişênê jî lê wê ´vekişandinê´ di rengekê pozisyon gûharandinê a li herêmê de wê fahmibkê wê weke rasttir bê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke di dîmenekê de wê weke rengekê fahmkirinê a ramyari bi hegomenikî û herêmî wê weke bide diyarkirin.

Di wê temenê de wê, di çerçoveya pirsgirêka kurd ku em bibêjin tirkiya û welatên din ên weke aligirîya pirsgirêka kurd li herêmê hatina kirin wê li wê bihizirin ku ew gavekê biavêjin wê ew gav wê heya kû wê dirêj bibê û wê, li kû bisekinê. An jî wê derfet hebê ku ew êdî karibin pirsgirêka kurd bi rengekê wê bidina domandin bê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke nûha wê li ser wê bihizirin.

Pirsgirêka kurd êdî wê weke pirsgirêkek ji ber astarê wê, zêdetirî êdî weke pirsgirêkek giran û bi bahayê wê giran wê xwe di rengekê de wê

weke ku wê bi wê re wê weke bide diyarkirin. Ev wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke ku wê xwe bide diyarkirin.

Pirsgirêka kurd wê, di rengekê de wê, hertimî wê dirêjkirina çêkirina temenê pêvajoyê ê destûrî wê di rengekê de wê weke pêvajoyek û an eşikek zêde giring wê xwe bide diyarkirin. Di wê nûqteyê de ku wê di wê demê de wê çi gav wê were avêtin wê, piştî wê ti tişt wê weke berê wê nebê. Wê ew wê bibînin. Ber vê yekê wê, pêvajoyo gihiştiya wê astê ku wê yan wê bi tememî wê li hev bicivin û wê biryarê bidin wê sînorê xwe ji nava kurdan wê vekişênin û yan jî wê, êdî wê çareseriyek ku wê di rengekê de wê, çawa wê bi kurdan wê bidina herêkirin wê ser wê dihizirin. Di rengekê de wê ew jî wê were dîtin ku wê weke berê wê çendî wê di bin perdeyek aloz de wê herêm wê were dîtin jî lê wê weke berê wê derfeta bikarhanina tûndûtûjiyê wê êdî wê li wê nebê û hin bi hin ew dihê gûharandin.

Di wê temenê de wê di rengekê de wê, gotinên li ser temenê yekparatiya dewletî a herêmê ku wê were gotin wê, di nava sînorê wê de wê were çareserkirin wê di wê temenê de wê, aliyekê wan ê zor wê biafirênê. Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê, dema ku wê birêz ocalan wê ragihandina pêvajoyê bikê û wê kirpendinan li ser gotinên weke xweseriyê, û an gotinên weke dihên wateya federesyonan û hwd wê nekê jî wê di aslê xwe de wê çendî di dîmenê de wê weke bo wan wê weke hesantir wê bikê lê di aslê xwe de ku hinekê mirov li wê bihizirê û pêvajoyên dîrokê û ramyariya ku wê bi derfet wê di demên pêş de ku ew bi wê dihizirin wê hinekê pêşbibînê wê weke bi wê were dîtin ku wê zortir bê bo wan.

Di wê temenê de wê, weke mehmed emin pêncewînî wê di axiftina xwe ya li rojnemya ´politikaya azad´ de wê di 30 êlûna 2026an de wê biaxifê û wê di wê de wê werênê ser ziman ku ´ocalan tenê tenê şartek xwest ku hebûna kurdan were herêkirn´ de wê, diyarbikê wê, di zane min de wê ev gotin wê, weke gotinek pêşîya wê, vekirî bê ku wê çawa û heya kû wê herê wê, ji wê karibê wê hinekê wê li wê bisekinê bê. Riza Altun di axiftinek xwe ya berî salên 2018an de wê bahsa çareseriyê wê bikê û wê werênê ser ziman ku wê, “rêber ocalan çareseriyê rengê wê hinekê jî ji wan re dihêlê ku ew diyarbikin. Lê çareseriyek ku wê civak herê nekê jî wê, dibînê ku wê pêşnekeve´. Di wê temenê de wê ev wê weke weke aliyekê giring wê di zane min de wê werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê, nediyarkirina rengekê çareseriyê wê weke rengekê giring ê diyarkirina çareseriyê a li herêmê û politikayên wê yên herêmî ên herêmî û

hegomenikî jî wê rengêê wan wê weke ku wê bi xwe re wê bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê, çerçoveya kirina ramyariyê û sînorê wê bide diyarkirin. Ev wê weke temenekê gerdûnî û an giştî û bi gelemperî wê bi wê re wê biafirênê û di wê temenê de ku kurd karibin xwe di wê de bikina hêz û bi hev re tev bigerihin wê temenê serwerîyek giştî a mazin wê li herêmê wê biafirênin. Wê encamên şoreşên weke ya amarika, ingilistan, firansa û sovyetê bi carekê wê di şoreşa xwe ya civakî û herêmî de wê bidina diyarkirn li ser temenê hem pêşketina xwe û hem jî ya herêmê.

Di wê temenê de wê, di rengekê de wê bi wê yekê wê çerçoveyek giştî wê di rengekê de wê bêgûman wê riskên wê jî wê hebin. Wê jî cihê wê kaeribê di bin sernavekê de wê bi teybetî wê ser wê bisekinê bê. Lê wê bi gotinekê di dewama wê de wê di rengekê de wê li vir wê karibê wê bibêjê ku wê riskên herî mazin wê di serî de wê, ser kêmesiyên kurdan û hwd re wê xwe bidina diyarkirin. Di rengekê de wê di şêwayekê de civake kurd ketina pozisyinek weke ´intixarên civakî´ û an intixarên çînî´ û hwd ku endamên wê bi ravînekê bi xwestina dûrketina ji hebûna civake xwe wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê zayif wê bi wê re wê bide diyarkirin. Bi israrî ser nasnekirina zimanê civakê bi fermi û ne hiştina bi zimanê xwe perwerde kirin û piştî vekişîn û reng gûharandina QSD de dîsa pirsgirêka perwerde û ziman li rojavayê kurdistanê rûdana wê hinekê jî wê weke ku wê bi wê yekê ve wê girêdayi wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve w, derfetên teknikî û hwd ên demê bi aqili wê di rengekê de wê êdî wê weke ser wan re wê, şerekê ragihandinê û hwd wê bi wan re wê li hemberê hev û an li hemberê civakê wê bi wê re wê were kirin. Di wê temenê de wê, weke di pozisyonek xirab a pêşîiya wê girtina xwe gihandina wan û an rêxistiniya wê bi wê, jî wê hinekê wê weke ku wê bi wê aliyê ve wê weke girêdayi bî. Di wê temenê de wê li ser wan aliyan re wê weke sireyatê hundurê wê bixwezin wê bikin. Aliyê din jî wê rewşên weke kurmanc û zazayên kurd ji hev cihê wê weke komên civakî dana nişandinê û hewldanên bi wan dana bawerkirinê ku ew ne kurd in bê. Di wê temenê de wê, ev wê weke şêwayekê wê weke ku di temenê xafkên ramyyari û an di gotinê de wê di wê temenê de wê bi pêvajoyê re wê weke ku wê werina pêşxistin bin. Ev di aslê xwe de wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê weke bi wê li hemberê pêvajoyê wê çawa wê were şerkirin wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmibkê û wê

weke karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê pêvajoya şerê iranê ku wê hê rengê wê ne diyar bê ku wê bi kû ve wê herê wê, jinûha de wê encamên wê yên bi ramyariya hegomenikî hem bo amarika û hem jî bo hêzên din ên herêmê wê di rengekê de wê weke ku wê xwe di şêwayekê de wê bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê, di awayekê de wê ev wê weke pêvajoyekê wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Ramyariya kurd a pêvajoyê û ya hegomenikî wê di rengekê de wê weke levbikê. Lê di wê temenê de bi çi awayê bê wê rewşa pozisyona kurd wê, di rengekê de wê giring bê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê dikarê wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. ya rasti ya ku wê tirkiya bikê weke hêzek stretejikî jî û iranê jî wê bi asya mazin ve wê bi heman rengê wê bikê hêzek mazin wê dîsa wê herêmên kurdistanê û an mesepotamya bin. Di wê temenê de wê di her demê de wê bo serwerîyek giring wê di şêwayekê de wê ev herêm wê weke deriyekê hegomenikî bê. Di wê temenê de wê, di rengekê de heya roja me wê kurd bêhêzkirina wan û di rengekê qatkirina welat û civaka wan wê di rengekê de wê weke di temenê parvekirina wê wûcana wan ya stretejikî jî bê. Di wê temenê de jî wê ev wê weke kifşkirinek stretejikî ku wê konferanse Lozanê bixwe jî wê weke ku wê ser wê re wê were pêşxistin bê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê, mantiqê lozanê ku wê di rengekê de wê fahmibkê wê bi niqaşên wê re wê li wê bihizirê wê karibê wê bi rehetî wê kifşbikê. Ev wê weke kifşkirinek ku wê di rengekê de wê di wê temenê de wê li ser herêmê wê bo temenê mudahaleyên her demê wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê, were pêşxistin bê. Piştî pêvajoya çareseriyê ku birêz ocalan da destpêkirin wê, di aslê xwe de wê, di rengekê de wê, hêzên mazin jî wê pozisyona xwe wê bo ser rewşa nû ku wê biafirê û weke ku ew jî dixwezin biafirê wê çawa wê, ku wê bi wê mudahaleyên li gorî demê wê bikin wê bo wê rengekê pêşxistinê wê bikin ku wê pêşbixistin. Gûharandinên weke lli herêmê dihên kirin bi rewşa weke ya hêzên amarika ji iraqê û başûrê kurdistanê û hwd wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê were diyarkirin.

Bi ya min ji xwe mudahaleya li iraqê heya roja me wê ya ku wê weke encam wê hem ser kurdan re bê û hem jî ser rejimên herêmê re bê wê, weke encama dixwestin wê were bidest xistin û ew encamên ku ew hatina bi dest xistin ew êdî mayinda na. Di wê temenê de wê dikarê wê di

rengekê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê fahmibkê û wê weke karibê wê awayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê morfolojiya rengê hêzên herêmê wê di wê temenê de wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmibkê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê morfolojiya rewşa hêzên herêmê wê di rengekê de wê di wê temenê de wê, gihandina navendên giring wê, di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê were diyarkirin. Mudahaleya li sûrî wê di rengekê de wê destpêka hem pêvajoyek nû bê û hem jî wê dawîya pêvajoyeka bi mudahaleyê ku wê ji salên 1990 û pê ve wê li herêmê wê bi iraqê û mudahaleya wê were kirin wê weke dawiya wê jî wê werênê. Ev hat dîtin. Ev dihê pêşxistin. Rengê pêvajoya piştî wê destpêka wê weke ku wê bi pêvajoya iranê re wê were destpê kirin û ew hat kirin. Di rengekê de wê ber çi wê, di rengekê de wê bi iranê re wê bi wê rengê wê were destpêkirin û wê di temenê bi şer û mudahaleyê wê were kirin û wê di nava wê de bi rêyên diplomatikî û hwd wê were domandin. Di serî de wê encamên wê di rengekê de wê li ser cihane arab, rûsya, çînê, kurdistanê, tirkiya, welatên ber bahra sipî û an egeyê, û welatên baltikê û hwd jî wê di rengekê de wê bibê. li ser wê temenê wê, pêvajoya nû wê di wê çerçoveyê de wê bi giştî wê bibê. Di wê rengê de wê, di pêvajoya nû de wê, herêmên ber bahre sipî û heya yunanistan û hhwd wê, weke di demên piştre wê derkevina li pêş. Di xatekê de wê heya misrê wê di rengekê de wê bide diyarkirin û ev wê, weke pêvajoyek ku wê piştî dema medan û heya demên hêzên iskender û piştî wî bi roma û heya bizansê weke roma rojhilat û hwd re wê bide diyarkirin wê weke dîmenekê bi wê re wê, bi xwe re wê bide diyarkirin.

Dîmenê ramyariya herêmê wê ji ya berê a kevn ji têgîna faodal-teolojiyê û bi ber dîmenê yê bi pêşketina kapital-teolojiyê di zikhev de wê were diyarkirin. Teolojiya dema faodal dihê tasfiyekirin. Teolojiya dema kapitalist dihê pêşxistin û di wê temenê de wê ev wê weke pêvajoyekê ku wê encamên wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê xwe bi wê re wê bide diyarkirin. Encamên wê di rengekê de wê weke ku wê bi ramyari ya herêmê hem herêmê û hem jî gelemiperî û an giştî wê di rengekê de wê weke ku wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê temenê de wê, kurdistanek hebûna wê ya civakî a nebûyi dewlet wê di nava wê rewşê de wê, zêdeyi wê bandûra wê hem, bi neyini û hem jî di rengekê de wê bi dîmenê domandin pirsgirêkê wê di wê rewşê de wê bide diyarkirin ku wê, di rengekê de wê, birêz ocalan wê ji aliyê xwe ve wê, weke modelekê wê di rengekê ´sosyalisma komin´ de wê di rengekê de wê diyarkir. Ev wê, di rengekê de wê, weke têgînek ku wê di rengekê de wê, weke pêşketinek ku wê rengê wê pêşketina wê, li herêmê were kkifşkirin wê pêşîya wê girtina wê, di rengekê de wê serdestiya dewletêmn yekpara û ramyariyên hegomenikî jî wê bandûrê li temenê wan wê bikê û bo wê jî bê ku ew bo ku ew pêşnekeve wê di rengekê de wê weke bixwezin kurdistanaka mazin û giştî û serbixwe hebûna wê were naskirin.

Ev pêvajo wê di rengekê de wê weke pêvajoyek ku wê, di rengekê de wê weke dikarê wê, bi encamên şerê sedaalê û an sihsalê ên dema ronasansê ku wê bibê re wê di rengekê de wê şîrove bikê. Di wê temenê de wê weke dîmenekê wê bi xwe re wê bide diyarkirin. Encamên wan şerên dema ronasansê wê piştî wê ne tenê wê ronasansekê wê pêşbixin wê wekî din bi sedsalan wê di şêwayekê de wê, di rengekê de wê weke ku wê bi xwe re wê bidina diyarkirin. Wê encamê wan wê, bi civakî û ramyari û hwd wê, bidina diyarkirin.

Ji wê aliyê ve wê, encama herî hesan wê weke di rewşa berxwedana iranê a di pêvajoya mudahaleya li hemberê amarika û mudahaleya wê de wê weke karibê dîmenekê berfireh li herêmê wê, biafirênê. Ev wê, di rengekê de wê, êdî wê rengekê ramyari ê herêmê wê bi xwe re wê biafirênê. Di wê temenê de wê, di şêwayekê de wê ramyariya herêmê wê, di rengekê de wê, di çerçoveya dewletên manda ên weke tirkiya û hin dewletên arab ên di encama peymana sykec-picot bê û an hin levkirinên din re wê werina pêşxistin wê derxê. Di wê temenê de wê, ramyariya herêmê ku wê heya roja me wê bi wan dewletên manda wê li leyha hêzên hegomenikî wê weke di weynekê de wê bileyizin û wê bidina girtin wê weke derxê. Di wê temenê de wê, ev wê weke pêvajoyek giring wê di şêwayekê de wê weke ku wê bi xwe re wê, di şêwayekê de wê weke karibê wê bide diyarkirin bê.

Ji wê aliyê ve wê jî dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê statûya herêmê wê bêgûman wê modelên weke heya roja me bi wê yekê li ser herêmê weke rejimên serdest hena wê, weke temenê wan jî wê bi wê ji holê rabikê. Van dewletên manda ku wê, li gorî têgîna hegomenikî

wê bi têgîna olê ku ew wê weke bêrdoziyekê û an wê weke têgînek ji hişmendiya wê civakê dûrbikê wê were bikarhanin wê dûr bikê. Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, di rengekê de wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê, ev dîmenê olî ku wê wekekembera keşk´ li hemberê sovyet´ hat bikarhanin wê weke derbasbûna wê di rengekê de wê xwe ferzbikê. Di wê temenê de wê, di wê rewşê de wê, rejimên herêmê wê weke li herêmê wê şîyariya civakê ku wê weke leviathanê demê wê çawa wê şîyariyek dijberî wê rastiya civakî a herêmê a xalkên herêmê bi olê çê bikin wê, ne zor bê ku wê bibînê wê bikevina nava hewldana wê de û wê baweriyê wê bi şêwa û warsyonên nû wê bi wê yekê wê bixwezin weke ku ew dixwezin bi wê yekê jinûve wê şîrove bikin. Ku ew ne di rengê DAÎŞa demê de jî bê ew DAÎŞên nû ên ramyari bi rengekê pêşbixin û di awayekê de biajona li bazarê li hemberê hebûna pêşketina xalêkên herêmê. Di wê temenê de wê ev wê weke pêvajoyek nû ku wê weke karibê wê di rengekê dew ê weke bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê, di şêwayekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. DAÎŞa ku wê piştî salên 2014´an wê biafirênin û wê weke kkonseptekê wê biajona bi ser xalkên herêmê de wê weke modelekê ramyari wê, di rengekê wê yê ramyari de wê karibê rejima sûrî a Golanî weke modela wê ya ramyari a demên piştre ku wê biajona bi ser xalkên herêmê de hem bi ramyari û hem bi awayên din wê weke rengekê wê bê. Piştî vekişîna hêzên amarika hinek baregehên li iraqê ragihandina nviskî a bi navê artişa iraqê ku wê kirpendinek bi têgînek mutlaq û an teqez wê bi navê gotina ´herkesek tabîî destûrê ya´ wê were kirin wê di wê temenê de wê karibê nedûrî wê modela ramyarî a DAÎŞa ramyari ku ew bi derfet were pêşxistin û hwd jî wê fahmibkê bê. Berdevkê Wezareta Parastinê ya Iraqê, Yehya Resûl, diyar dêkir ku hemû balafirên aîdî hêzên Hevpeymaniya Navneteweyî ji Baregeha Hewayî ya Victoria li Balafirgeha Bexdayê li paytexta Iraqê vekişiyane, û got ku artêşa Iraqê êdî wê baregehê ji bo parastina serweriya ax û qada hewayî ya welêt bikar bîne. Wî her wiha got ku karhanîna alavên herî pêşketî û nûjen di parastina xetên sînor de hatiye xurtkirin, û balafirên Hêza Hewayî dê operasyonan li dijî "bermahiyên terorê" bi rê ve bibin. (çav: Anf-nûce, 30 êlûnê 2026)

Pêşxistina DAÎŞa ramyari wê di aslê xwe de wê li sûrî wê bi rejima HTŞ û an Golanî re wwê weke gavek giring wê bi wê ve wê were avêtin. Lê di wê temenê de wê DAÎŞa ramyari wê, çawa wê, were bikarhanin û

wê, di rengekê çawa wê were diyarkirin wê bi serê xwe wê weke mijarek ku wê di rengekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman. mantiqê têgîna DAÎŞa ramyari wê, iran jî, iraq jî, sûrî û tirkiya jî wê di pêvajoya afirandina wê û pêşxistina wê de wê weke ku wê ji pêvajoya piştî salên 2012´an û pê de wê li herêmê wê were pêşxistin wê weynekê wê bileyizin. Di destpêkê de wê weke konseptekê ku wê bi wê re wê temenê pêşketina kurdan wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê li herêmê wê were ji holê ra kirin bê. Çendî ku wê li her çar beşên kurdistanê wê windahiyên mazin wê bi wê bidina kurdan jî lê wê ev stretejiya ku wê bo armanca şikandina kurdan a bi navê DAÎŞê wê di rengekê de wê were ji holê rakirin. Lê ji aliyekê din ve jî wê bi wê yekê wê were diyarkirin ku wê çawa wê sûcên diji mirovayiyê wê di wê pêvajoyê de wê bi bi piştgiriya van her çar rejimên herêmê û hwd wê were kirin jî lê wê, di rengekê de wê, weke ku wê hemû sûcên xwe bi wê yekê li ser navê hebûn DAÎŞê wê bar bikin û wê bi wê bikin ku ew ji wê xwe xilas bikin. Lê di wê temenê de wê, bi wê yekê wê çawa wê ji darizandineka di temenê sûcên li diji mirovatiyê de xwe ji wê xilas bikin wê bi wê yekê wê direngekê de wê xwe sûcên xwe yên dij mirovî ên li hemberê civake kurd û herêmê wê weke li rojava, şengalê û deverên din ên kurdistanê kirina wê çawa wê xwe ji wê xilas bikin wê, navê DAÎŞê wê weke ´wê kkiriya´ wê derxistina li pêş. Lê di wê temenê de wê DAÎŞê wê weke konsepta wan bê. Di wê temenê de wê dervî wan wê nikaribê wê di rengekê de wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmibkê bê. ev konseptek ku wê di rengekê de wê weke bi wê çawa wê weke jinûve dizaynek mazin wê weke ya sale 1923an a di dema konferanse lozanê de wê bi wê bidina herêmê wê bi wê mantiqê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirin û wê di rengekê de wê bixwezin wê bikin.

Di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di wê temenê de wê, encamên DAÎŞê, ku wan bi wê hizir û kesên weke Ardogan ku wê herina keviya sînorê kobanê wê gotina “bajarê ayn al arab (kobanê ku wan bi wê rengê bi nav dikir) jî ket dikeve.” Di wê temenê de wê gotina ´ket dikeve´ wê bi wê yekê wê weke gotinek ku wê ser wê temenê wê di rengekê de wê bi wê re wê were diyarkirin û wê, pirr zêde wê, bi wê morfolojiyê di nava çapameniya civakî û ya ramyari de wê, were diyarkirin û wê were hanin li ser ziman. Koban wê, hertimî wê weke kulekê di dilê ramyariya welatên weke tirkiya ku wê hebûna xwe ser tûna hasibandina kurdan avakiriya wê bibê. Ber ku wan bi wê hizir dikir bi tememî ji kurdan xilas bibin. Lê kurdan bi

wê derbeyek li wê ramyariya wan a dîrokî a paqijkirina etnikî ku wan heya wê demê li herêmê meşandina da. Ji ber vê yekê wê pêvajoyên piştre wê hemû pêvajoyên herişê wê ser wê re wê di rengekê de wê weke ku wê were kirin û wê were meşandin. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Herêma rojhilata navin wê, di rengekê de wê dema ku em kurdan li wê bihizirin wê weke civakek heri mazin a bê statû hatiya hiştin bi alikariya hêzên hegomenikî jî ew bêstatû hiştina kurdan û an civake kurd wê heya roja me wê, di rengekê de wê were domandin û meşandin. Li ser wê re jî wê di rengekê de wê, weke ramyariya li herêmê wê bikin. Lê dîmenekê nû wê piştî wê di rengekê de wê derkeve li pêş. Ramyariya heya wê demê wê bi li iraqê û sûrî û piştre li îranê wê bi mudahaleya bombardimankirina wê re wê were kirin wê, di dewama ramyariya şerê şar a berî salên 1990 de bê. Di wê temenê de wê, ev wê weke wê xalake wê ya dawi jî bê. Di wê temenê de jî wê di rengekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ev jî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê ramyariya piştî wê demê wê pêvajoyek gûharinê û bûhûrnê wê di wê temenê de wê bi wê re wê were kirin. Rewşa bi mudahaleya li iranê ku wê weke xelaka wê ya dawi wê bibê wê piştî wê ramyariya wê ya herêmê wê weke berê wê nebê. Wê nikaribê wê di rengekê de wê bi wê rengê êdî wê werênê ser ziman ku wê weke berê wê bibê. Ji wê aliyê ve wê rengekê gûharinê wê werênê li holê. BI serê xwe kuştina Humeyni wê weke di rengê bi darvekirina saddam de wê dikarê wê weke destpêkekê wê fahmbikê ku wê weke karibê weke nişanaka dawîlêhatina serdema yekparatiya ramyariyên netew-dewletên bi wê rengê jî wê karibê wê di rengekê de wê li herêmê wê bixwênê bê. Kuştina humeney wê dii aslê xwe de wê, di destpêka mudahaleya li iranê de wê weke destpêkekê giring a zêhni û serdemê a giring bê. Di wê temenê de wê di şêwayekê de wê karibê wê weke destpêka demek desthilatî ku wê bi yeknavendî û hwd wê li ser temenê afirandina netewîya xwe û hwd re

wê bibê wê, û hwd re wê weke dagera wê jî wê karibê wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê, di aslê xwe de wê ber vê yekê wê, karibê bi wê re wê weke payamek giring ji ramyariya tirkiya, iraqê, sûrî û hwd re jî wê di rengekê de wê bi berdewamî wê bixwênê. Rayadarên tirk ku wê çendî wê jî wê herê nekin û nexwezin wê herê bikin û gava biavêjin jî lê sedemek wan ya bi kuştina humeney ve wê girêdayî wê ji wê aliyê ve wê weke karibê bi xwendinên wan ên ramyari û hwd ve jî wê bixwênê û wê werênê ser ziman bê. Ev wê weke destpêkekê jî bê. Wê, di wê temenê de wê weke peyamek giring bê. Wê rewşê wê weke destpêka demekê û dawîlêhatina demekê wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, armancên ku wê bi zêhni û ramyariya hegomenikî wê bi mudahaleya li iranê re wê, werina diyarkirin wê weke têgînna ku wê çerçoveya ramyariya herêmê jî wê di rengekê de wê weke ku wê bidina diyarkirin. Di serî de wê weke têgînek ku wê kodkirinên bi ramyariya herêmê ku wê heya wê demê hatina û bi wan ramyari hatiya kirin wê weke mudahaleyek li wan jî bê kuştina humeney. Ji wê aliyê ve wê dikarê wê bi gelek aliyan û peyamên ku wê ji wê karibin werina fahmkirin wê fahmbikê û wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman.

Dîmenê wê yê kiu wê di çapameniyê de wê bi têgîna mudahaleyek hegomenikî a hêzên emparyalist re wê were diyarkirin û xwendin wê weke aliyekê din bê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê dikarê wê bi wê rengê ku ew dihê diyarkirin jî wê fahmbikê û bi rengna din jî wê fahmbikê. Lê ev tenê wê weke rengekê demkî ê weke dîmenê mudahaleyê bide diyarkirin bê. Wê ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê, di aslê xwe de wê, xwendina kuştina hemeney wê peyamên ku ew ji wê werina girtin wê ji ya çerçoveya mudahaleya li iranê wê zêdetir bin û wê, di wê temenê de wê, karibê wê di rengekê de wê bi zêhni ji hinek aliyan ve wê cihê jî wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê dîmenê mudahaleya li iranê wê di wê temenê de wê weke di rengekê de wê hinek aliyên cihê wê ji ya iraqê jî û sûrî jî wê cihê wê di xwe de wê di rengekê de wê bide diyarkirin û em dikarin çerçoveya peyamên bi mudahaleya iranê bê û an kuştina hemeney bê wê weke zirweya mudahaleya li rojhilata navin a bi iraqê û sûrî re hatiya kirin û domandin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, bi îraqê û sûrî re wê demek were bûhûrandin. Dema nû wê rengê ramyariya wê, û kodkirinên wê yên ramyari, sererastkirinên kodên

ramyariya herêmê û ya hegomenijî wê di aslê xwe de wê weke karibê bi wê re wê, weke destpêka pêvajoyek nû wê bi wê re wê di rengekê de wê werênê ser ziman.

Ev wê di rengekê de wê peyamên ku wê di konferanse ewlehiyê a li berlinê ku wê demekê berê wê hatibû li darxistin de û wê kurd li wê werina dewetkirin di rengekê de wê, dûrî fahmkirinên wê û an hinek fahmkirinên wê nikaribê wê di rengekê de wê fahmbikê bê. Ev wê weke pêvajoyekê afirandinê û jinûve dizaynkirinê wê di wê temenê de wê xwe bide diyarkirin. Heya wê demê rengê ramyariya li ser temenekê faodal û teolojiyî weke birdioziyekê wê were meşandin wê, weke pêvajoya gûharandina wê jî wê di rengekê de wê were kirin. Ji wê aliyê ve wê pêvajoyê wê di rengekê civakî ku ew hata wê demê rejimên herêmê bi israrî ne xwestina wê bibînin û bixwênin wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê, were diyarkirin. Pêşxistina civakatiyek kapitalist jî bê, wê pêwîstîya derxistina li pêş û çêkirina gûharinek civakî wê weke bi wê re wê weke pêwîst bê. Ji wê aliyê ve jî wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bide diyarkirin.

Civina NATO a li tirkiya hat kirin wê di rengekê de wê weke dîmenekê wê ramyariyê ku wê weke NATO wê were hanin dervî europa û amarika. Wê li rojhilat wê were bi cihkirin û wê di wê temenê de wê bi heman formatê bê û an wê formatna nû wê li wê bidina kirin wê di rengekê de wê bi wê re wê, dîmenekê wê xwe bide diyarkirin. Ev wê weke aliyekê din ê bi peyam û kodên xwendinê ên bi mudaheleya li iranê re jî wê karibê bide diyarkirin bê.

Ji wê aliyê ve wê, aliyekê ve wê, di wê temenê de wê li gorî wê çerçoveyek çawa wê, di rengekê de wê bi awayekê re wê, awayek wê were diyarkirin? Di aslê xwe de wê, di rengekê de wê jinûve bi pozisyonkirinên bi hêz û ramyariya herêmê û rengên ramyariya demkî wê di rengekê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, dîmenekê wê weke ya pêşxistina navêndên piçûk ku ew dikarin werina rêvebirin û di rengekê de wê ne dûrî demên kevnera ên weke dema seleucidiyan-roma û hatina wan ya herêmê di dema helenismê de wê karibê dîmenekê weke wê jî wê di rengekê de wê bixwênê. Di wê demê de wê bi wê yekê û rengê wê dîmenekê cihê wê hebê û wê, di wê temenê de wê rengê ku em li wê bihizirin wê zêdetirî wê navenda ber bahsa sipî-ege wê weke zêdeyi wê weke çerçoveyek giring wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin. Ev wê, di rengekê de wê, giringiya yewnanistanê wê weke di wê demê de hebû

bi sparta re wê derxê li pêş. Di wê temenê de wê ev di rengekê de wê di mantiqê bi hêzkirina europa û an xwestina weke hêzekê derketina wê ya li pêş re wê weke lev bikê.

Di wê temenê de wê, ev wê dîmenekê nû ê ramyariyê wê bide diyarkirin û ev di rengekê de wê weke jinûve dizaynkirinekê bi ramyariya hegomenikî û hwd re wê bi ya herêmî re wê pêwîst bi wê re wê bide diyarkirn. Ku em bi gotinekê bibêjin di aslê xwe de em nûha jinûkave ji hewa û rewşa ramyariya dema şerê sar derbasî demek ramyariya hegomenikî a piştî rûxina sovyetê û weke hêzek super derketina amarika li pêş wê, nûha wê weke çerçoveyya wê were jiyankirin. Mudahaleyên li ser ukrayna re wê ji europa wê werina kirin wê nişanaka wê bin ku wê europa wê di wê demê de wê derkeve li pêş.

Di wê temenê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di wê demê de wê, dîmenekê hêza super a bi rengê navendîtîya europa-amarika wê weke bûhûrîna li wê di rengekê de wê bibê û ev wê, weke dizaynkirinên hegomenikî wê di wê temenê de wê weke ku wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Bêgûman ev wê, di rengekê de wê weke bi xwe re wê bi heman rengê wê hêzên nû wê derxê li pêş. Îran di wê rewşê de wê giringiya wê, di rengekê de wê weke deriyekê temenê mudahaleya li asya mazin heya li deverên çînê jî wê karibê weke deriyê wê bê. Di wê temenê de wê, Sûrî dihê kirin wê dema kevnera û an helenismê a navenda desthilatiya seleucidiyan. Wê kurdên rojava wê, di morfolojiyekê de wê ne dûrî morfolojiya keyê med yê wê demê yê bi navê key Molon û çerçoveya desthilatiya wî ya li herêmê ku wê pêşkeve. Di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê yekê wê, ku em bihizirin wê, di şêwayekê de wê, li sûrî wê, xate dawûdî wê di wê demê de ku wê b hevgirtina adiabaneê karduyiyan wê di rengekê de wê weke ku wê bibê wê karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê bi wê têgînê û dîmenê wê karibê wê hinekê din li wê bihizirê bê. Wê dema ku em pêvajoya iro wê di perspektifek dîrokî heya 2400 salê berê de wê li wê ne nerê û wê nexwênê wê weke ku wê di rengekê de wê dîmenekê wê yê fahmkirinê wê xwe di rengekê de wê nikaribê wê bi tememî wê fahmbikê. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê ev pêvajo wê, di rengekê de wê, ji wê aliyê ve wê gelek şibandinan wê di serê mirov de wê weke ku wê bide çêkirin. Di rengekê de wê dema ku ez wê dinivisînim wê tiştekê wê were bîra min. Di destpêka rûxîna sovyetê birezinski wê pirtûkek ramyariyê a bi navê “taxta setrancê a awrasya” ku

wê binivisînê ku wê di demê de wê weke ramyariya avrasya wê weke ku wê bênê ser ziman. Lê di aslê xwe de wê di kirdeya gotinê de wê weke ku wê rewşek ramyarî a iro li ser temenê kurdistanê re wê weke ku wê bi têgînek weke taxta setrancê kurdistanê´ re wê bide diyarkirin û wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê têginên wî yên wî hanina ser ziman wê di wê rengê de wê têgînekê wê di serê me de wê di rengekê de wê weke karibin bidina diyarkirin. Lê dîmenekê dinê weke ku wê bi têgîna kevneşopîya karduyi-adiabanê re wê di rengekê de ku em mejiya wê ser têgîna kevneşopîya hizirî û musewi ya piştî demên mitanniyan re wê bibin û wê di rengekê de wê werênina ser ziman wê weke dîmenekê fahmkirinê jî wê di wê temenê de wê di nava wê de wê bide diyarkirin.

Di morfolojiya pêşketinên piştî mitanniyan de wê demek nû qê destpêbikê û wê di wê demê de wê, di rengekê de wê kevneşopîya civakatiyên dema nû a teolojiyan wê destpê bikê. An jî mirov dikarê wê weke dem û an serdema civakêên bi teolojiyan pêşikevin jî wê werênê ser ziman. Di wê demê de wê, morfolojiya karduyiyan, adiabane û sophanê wê, di rengekê de wê, weke dîmenekê pêşketinê a ku wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê werênê ser ziman. Wê di çerçoveya têgîna civakên karduyi de wê weke karibê wê diyar bikê, ku wê çendî wê piştre wê di rengekê de wê weke civakatiyên bi rengên cihê ên teolojiyî wê pêşkevin.

Di şêwayekê de wê, pêşketina karduyiyan û adiabaneyiyan wê piştî wê demê jî wê di dema karduyiyan de wê di demên kevnera de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê bê. Wê dema ku ez îro li hebûna israilê a li hundurê sûrîya iroyin dinerim wê di rengekê de wê dîmenekê serdema kevnera wê bi têkiliya hevbeşîya karduyiyan û di rengekê civakatiya bi rengekê baweriya cihê a karduyiyan wê bi cihutiyê wê weke pêşkeve a adiabaniyê wê di rengekê de wê werênê ber bîra min. Lê di morfolojiya karduyiyê û adiabane de wê, di rengekê de wê bi hev re wê karibin bi hêz bin wê di rengekê de wê weke dîmenekê wê karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê.

Ji wê aliyê ve wê direngekê de wê civakatiya karduyiyan wê di wê demê de wê çerçoveya wê berfireh bê ku wê çendî wê di çerçoveya gotina karduyiyan de wê weke keyeniyekê û wê bi sînor wê were hanin ser ziman.

Li vir wê, di çerçoveya dîroka kurdistanê de wê, dema ku mirov li wê bihizirê wê ji nava çanda wê ya civakê wê çerçoveyek berfireh ku wê ji aliyê ve wê weke temenekê çandi wê di rengekê de wê weke ku wê bix we re wê bide diyarkirin û wê weke karibê wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Morfolojiya karduyiyan wê, di wê temenê de wê, di çerçoveya civakatiya wê de wê, di morfolojiya rengê subaruyan de wê bi çerçoveyek berfireh de wê dikarê wê fahmbikê. Hetta ku wê ji demên guti-lullubiyan û heya demên kassitiyan wê weke di rengekê de wê li ser têgîna Karduniaşa kassitan re wê, di rengekê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê. Ev pêvajoya dîrokê wê di rengekê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Morfolojiya pêşketina têgîna kurdistanê û pêvajoyên wê yên piştre wê çawa wê temenekê ramyari ku wê karibê wê bişibênê têgîna ´taxta setrancê´ wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê bi wê re wê hinekê li wê bihizirê. Lê pêşî ev pêvajoyên wê yên dîrokî wê weke temenê wê yê fahmkirinê bi gotinê re wê li wê bihizirê.

Di rengekê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku ev dîmenê kassitan wê, di rengekê de wê weke diyariyek bi hev re û an di nava hev de jiyankirinê jî wê di wê temenê de wê bide diyarkirin. Gotina kassit di kurdiya iroyin de wê wateyên weke peymannêr, û an qasid´ û an jî têgînên weke bi têgînên weke ji wê di rengekê de wê têgînekê wê bide me. Di şêwayekê de wê di dewama wê de wê bi têgînên weke beremberê wê dihêt weke bi têgîna ´kassêt dihê´ û hwd re wê, jî wê têgînan wê bi xwe re wê, bide me. Weki din lê wê têgînên weke navbeynkar ji wê bide diyarkirin, Têgînek wê weke bi gotina têgîha dipolomasiya di dema wan de ku wê weke morfolojiyek serdest wê were diyarkirin wê bi xwe re wê, di wateya xwe de wê bi navî wê bide diyarkirin. Wê, di levkirinekê de wê weke têgînekê wê bi wê yekê wê weke ku wê bide diyarkirin. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di rengekê din de jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê kassitî û serwerîya wan ya li babilê wê weke destpêka demekê bê ku wê piştî pêvajoya serdestiya ramyari a akadê û pêvajoyên weke ya lagashê, isin-larsa, serwerîya kishê, ya xanadana ur a sêyem û hwd re wê, di rengekê

de wê weke karibê wê bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke derkeve li pêş.

Di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, morfolojiya kassitan wê di wê demê de wê piştî wê demê wê bi têgînek civakî wê weke demek teybet wê rengê wê bide diyarkirin. Di lêkolinên sr kassitan de wê gelek dirokzan şibandina rengê jiyane kassitan weke ya di dîmenekê têgîna faodal a demên serdema navin jî wê di wê morfolojiyê de wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê.

Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, piştî wê demê wê, civakatiya ku wê dibê wê bi ber têgîna civaka teolojiyî ve wê herê û gudea li lagashê piştî Ningirsu û an bi pêşketinên piştî dema urukagina û hwd re wê, di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman. Ev serdema wê weke demek aqili, destûrî û hwd wê bibê û wê, demên weke xwenûkirinê û an reformê jî wê dema gudea jî û berî ya urukagina jî wê di têgînên destûrî û hwd de wê bê diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê ev wê piştî wê demê de wê bawerî wê pêşkevin û wê bawerî wê weke têgînên zêhni ku wê di çerçoveya morfolojiyek civakî û sazûmana wê ya bi pergale çandî û etikî û hwd de wê bi wê re jî wê weke karibê wê li wê bihizirê û wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê pêl û rengê pêşketinê ku wê gudea ji lagashê wê bide diyarkirin wê piştî wê li giştîya mesepotamya wê bê çerçoveya serwerîyek giştî ku ew bi wê weke ´keyê mesepotamya´ wê piştre wê di rengekê de wê were diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê, di rengekê de wê, werênê ser ziman. Di şêwayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, civakatiya demên piştre wê ser wê temenê wê dem bi dem wê pêşketinên xwe wê di rengekê de wê bi wê re wê, bidina afirandin. Ev wê, pêvajoyên pêşketinên civakî-çandi û hwd re wê di rengekê de wê weke ku wê bibin û wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ev jî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman bê. Wê jî dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê civakatiya demên civaka bi baweriyên êzdayi wê li gorî wê di dîmenekê hemdem de wê ji wan deman li dora sedsale 16´min a beriya zayinê de wê hin bi hin wê pêşkevin û wê pêşketina mitrayi wê di rengekê de wê weke taqabûlî wan deman wê bikê. Piştî wê di rengekê de wê, kevneşopîya hizirî wê

pêşkeve û wê serwer bibê. Kevneşopîya hizirî bi serwerîya zurqerneyn re wê, were hanin li ser ziman. Serwerîya zurqerneyn wê, morfolojiya wê, di rengê ku wê weke bi gudea re wê, di rengekê de wê weke wê were diyarkirin wê ne dûrî wê were diyarkirin û wê dema ku em li wan salixkirinên ser wê demê li wan dinerin wê weke ew şibandinek ku em dihizirin ku ew weke ji heman kesê re wê weke bi navkirin wê bê kirin bê wê têgînekê wê di serê me de wê biafirênê bê. Piştî wê di rengekê de wê, pêşketinên piştre wê, bi hûrîyan re wê li rex kassitan wê bibê. Morfolojiya serdema kassit-hûrîyan wê bi şibihê ya guti-lullubiyan. Di wê temenê de wê di rengekê de wê dîmenekê li rex hev û an di zikhev de wê bi serdemên xwe re wê, di rengek de wê weke ku wê bidina diyarkirin.

Ji wê aliyê ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, çendî ku wê dema mitannî wê weke piştî wê nairi wê werin û wê weke dawî li wê hatina wê di wê temenê de wê were diyarkirin wê heman morfoloji wê bi navê mittanî û nairi re jî wê di rengekê de wê weke ku wê bi xwe re wê, bide diyarkirin.

Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di rengekê de wê, serdema mitannî-nairi wê di wê rengê de wê weke demek ku wê di rengekê de wê kesên wê di rengekê de wê, bi têgînek û morfolojiyek teolojiyî a bi baweriyê re wê werina diyarkirin. Key kirta û idrimi jî wê bi wê rengê wê werina diyarkirin. Piştî wê di dema nairiyan de wê ev morfoloji wê weke bi serwerîya pêşketina baweriya bi kevneşopîya hizirî wê weke li dora sedsale 13´min û pê de wê pêşkeve û wê bi wê re wê piştre wê pêşketina musewi wê li wê zêde bibê û wê bi fêrbûnê ji wê ku wê mazin bibê re wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê, ev di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, morfolojiya serwerîya keyên wê demê wê di rengekê de wê, zêde wê di rengekê morfolojiyek mazin de wê xwe nedina diyarkirin. Wê di rengên mirgehên bi keyeni mazin dibin û serwer dibin û hwd de wê bibin. Serwerîya keyeniya urartu jî wê di destpêkê de wê bi wê rengê wê karibê wê werênê ser ziman. karduyiyan jî wê di wê rengê de wê karibê wê werênê ser ziman. Adiabane jî bi wê rengê wê karibê wê werênê ser ziman. Sophanê jî wê bi wê rengê wê karibê wê werênê ser ziman gelek keyeniyên din ên piçûk mazin wê bibin wê di wê rengê de wê bibê û wê ev wê, di rengekê de wê bi temenekê çanda baweri û hwd re wê bibê û wê mîrtiya ku wê kurd wê heya roja me wê di rengekê de wê bidina

jiyandin wê weke rengekê pêşketina bi wê xwe di şêwayekê de wê bide diyarkirin bê.

Di wê nûqteyê de wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê, morfolojiya serdema nairiyan wê, di rengekê de wê, bi wê yekê wê, navendên weke asûrî ku wê di rengekê de wê bi keyeniya wê re wê bibê wê weke di rengekê de wê, ser wê temenê wê bi têgînek navend re wê biji. Wê di rengekê de wê piştî serwerîya wê, ya li qasra kassit û û di rengekê de wê weke demekê pêşî li gorî kevneşopîya wê ya qasrê wê tevbigerihê wê, dişêwayekê de wê weke ku wê karibê wê werênê ser ziman wê keyeniyên herêmê ên çerçoveya serdema imparatoriya kassitê wê biafirênê wê, êdî wê ji wê re wê heya demekê wê nebêjin na. Kengî ku wê weke xwe weke hêzekê hebûna wê redkir wê, di rengekê de wê êdî wê redkirina wê bibê. Di wê temenê de wê, nişanakên weke şandina qasidan li ba firawunê misrê ku ew ew weke hêzekê wê were herêkirin wê li ser wê temenê bê. Misrî wê piştre jî wê girêdayi wê kevneşopîyê wê di rengekê de wê weke bimênin.

Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku ev kevneşopî wê, piştî wê, pêşkeve. Wê dema ku wê, qasra mitannî wê di wê demê de wê, serwerîya asûr wê bi wê yekê wê red bikê wê keyeniyên din ên piçûk mazin wê êdî wê redkirinê wê bikin. Ev wê piştî wê, di rengekê de wê temenê seferên keyên asûr ên heya dema şerê nehriya li herêmê ku wê bi gotina 60 keyên nairi wê têkbirin û wê di berdêla bacê de wê berdin wê ev wê bibê. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Ev jî wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê, di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Ya ku wê çerçoveya serwerîya asûr wê hin bi hin wê bi bandûr bikê û wê bandûra wê kêm bikê wê ne şerên keyeniyên herêmê lê wê hinek çerçoveyên pêşketinên civakî û teolojiyî ên ku wê weke bi kevneşopîya hizirî û piştre musewi û hwd re wê bibê. Di wê temenê de wê, ev piştî wê, di rengekê de wê, pêşketinên ku wê bi rastiya herêmê û dîroka wê ve wê girêdayî wê pêwist bin wê werina kifşkirin wê bi xwe re wê bênê.

Weke çawa wê, fektorên pêşketina civakî wê temenê serwerîya asûrî wê, bênê û wê dawî li serwerîya wê bênê wê bi wê re wê bi gûharinên temenî ên civakî re wê bi wê pêwîst bê wê fahmbikê wê heman rewşê wê bo asûr jî wê piştî wê weke pêwîst bê kifşbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê dema ku em van rewşan bi morfolojiyên wan ên fahmkirinê re wê

fahm nekin wê nikaribê wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê. Di nava têgînên çandî û teolojiyî de wê hinek keyên bi mistikî wê werina ser ziman û wê weke bi bandûra wan û çerçoveya serwerîya wan re wê, weke li giştîya herêmê wê serwerîyek mazin wê pêşbixin û wê weke keyên cihanî wê xwe mazin bidina nişandin wê bibin wê derkevina li pêş wê hebin. Ji morfolojiya zurqerneyn û heya nemrud û hwd wê di rengekê de wê karibê wê werênê ser ziman. Piştî wê, navên teolojiyî ku wê weke serokên teolojiyî wê pêşkevin û wê derkevina li pêş wê, di rengekê de wê, karibê wê bahsa wê bikê wê kevneşopîya hizirî û ya musewi bê. Di wê temenê de wê dema ku wê morfolojiya ji misrê derxistina xalkê xwe a musa wê şîrove bikê wê demê ew pêwîsta ku ew wê, weke bi aramî wê, bibînê û di temenê ewlehiyekê de wê pêwîst bê ku wê fahmbikê. Di wê demê de wê ev pêvajo wê bi awayekê wê piştî mitannî ku wê navê mitannî wê di rengekê de wê dîmenekê wê weke bi norfolojiya fahmkirina gotinî weke bi ber têgîna madani û hwd ve wê were birin û wê têgîna mediya wê weke ku wê bi xwe re wê di dewama xwe de wê biafirênê û wê bi temem bikê wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman. çerçoveya welatê Karduniaşa kassitan wê pêşkeve û wê, di rengeê de wê keyeniyên ku wê di nava wê, û hûrîyan de wê bi wê morfolojiyê wê weke li wê kevneşopîya wê xwedi derkevin û wê bixwezin wê bi wê yekê weke xwe bi serwerîya xwe û civakatiya xwe bijin.

Ev wê, di rengekê de wê, bo civakên piştre bi teolojiyî cihê pêşkevin weke ya adiabane û piştî wê, ya sophanê, û heya ya urartu û hwd jî wê karibê di rengekê de wê bii wê re wê, di şêwayekê de wê werênê ser ziman. Ev wê di demên mediya de wê, di rengekê de wê dîmenekê pêşketinê ê nû wê werênê li holê û wê weke dema hûrî û kassitan wê jinûve wê weke bi avakirina wê jî wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Piştî wê demê wê di demên karduyiyan de wê hatina hêzên seleucidiyan wê bibin û wê serwerîya xwe wê bi çanda girêkî ku wê pêşkevin wê werênina li herêmê. Di wê demê de wê, di rengekê de wê navendên axamanêş û piştre wê, sasani ku wê bi alikariya keyeniyên med tevi hemû pirsgirêkên bi wan re wê bibê û wê pêşkevin û wê serwer bibin. Ya ku wê hêzên seleucidiyan ji herêmê derxin wê ne pers lê wê medi bin. Di rengekê de wê karibê wê di rengekê de wê teqez wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê kifşbikê û wê werênê ser ziman bê. Medi wê di rengekê de wê piştî imparatoriya mediya wê çendî wê weke ji hêlekê ve wê serwerîya xwe

wê winda bikin jî lê dîsa wê, li herêmê wê weke hêza diyarker bin. Di wê temenê de wê, di dema axamenêş de wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê di şêwayekê de wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di rengkê de wê, piştî wê demê wê, di dema axamenîş û heya demên sasani û derketina wê ya li pêş de wê, dîsa wê tevi hemû nakokiyên bi med û an karduyiyan re wê, serwerîya xwe wê deyndarê wan bin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê, bi teybetî wê binê wê xatbikê û wê werênê ser ziman bê.

Li vir wê carna wê bi gotina pers û an desthilatiya per û an imparatoriya pers re wê kirdeya mediya jî wê li navê wê were xistin û wê were hanin li ser ziman. Ji wê aliyê ve em divê ku wê bêjin ku wê dema ku em wê ji hev cihê nekin wê wê nikaribê wê dîroka herêmê jî wê weke bahsa wê fahmbikê. weke çawa wê dema ku em bahsa dîroka mesepotamya dikin em gutiyan, lullubiyan, kassitiyan, asûran, babil, elam û heya pers û hwd bi gelek demên dîrokî ên keyenî û an pêşketinên serdemî wê ji hev cihê di heman demê de bê û an ji demên cihê bin wan cûda dihênina ser ziman wê, di rengekê de wê rewşa mediya jî wê di rengekê de wê bi serê xwe wê, ne di bin gotina pers de wê bicih bikê û wê werênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku ew di bin wê de wê bi cihkirina wê û hanina wê ya di wê temenê de wê, werênê ser ziman ku wê, dema ku ew dihê hanin ku ew ne ji nezaninekê bê wê, weke bi niyetek xirab û di rengekê qatilkirinekê li ser gotina dîrokê re wê bi wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ji xwe ji aliyê rejimên herêmê ên weke pers û an tirkiya û hwd wê dema ku wê bi wê rengê wê werênina ser ziman wê ne bi niyetek dûrûst wê bi wê rengê wê werênina ser ziman. Ew wê li ser inkara statûya civake kurd û dîroka wê û hwd re wê, di wê rengê de wê, werênina ser ziman û armanca bi wê rengê hanina ser ziman jî wê, ji dîrokê birina hebûna wê civakê bê. Di wê temenê de wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê morfolojiya mediya wê, di wê temenê de wê, şîrovekirina wê di rengekê de wê weke pêwîst bê ku wê ji gelek aliyan ve wê werênê ser ziman. Lê li vir tiştekê din ezê wê werênima ser ziman û piştre derbas bibim. Di rengekê de wê ew jî wê ramyariya navendîparêz û di wê temenê de wê hanina rengê wê yê ser ziman û niyetên bi wê dihên diyarkirin bê. Minaq em di demên asûr, pers û hwd de wê têgîna parasgehetiyê wê di rengekê de wê bi wê re wê kifşdikin. Pers wê keyeniyên wê di wê temenê de wê gotina

satrapiyê wê kifşbikin û wê werênina ser ziman. di rengekê din de wê, bi heman rengê wê, asûr bi gotina "pāhutu" wê werênina ser ziman. Ji wê cihê wê navê bajaran wê weke ´halzû´ jî wê were diyarkirin. Ev di wateya herêmê û an navçetiyê de jî wê were bikarhanin. Lê di wateya herêmî de wê gotina ´paxutu´ were diyarkirin ku ev di wateya herêm û an parasgehê de jî wê car bi car wê were bikarhanin.

Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê were diyarkirin. Direngekê de wê, wê herêmên navendî wê were diyarkirin û wê key û an kesên li gorî xwe wê li wê dayin bikin. Ev wê li gorî ramyariyek navendî wê were kirin. Di şêwayekê de wê vaji wê di dema guti, de hebûna piçûk mazin pirr keyeniyan û di dema kassitan de wê, di rengekê weke piştre mediya de wê, girêdanên weke di rengê xweserîtiyê de wê werina kirin wê bibin. Ku wê bo mediya gotina konfederesyonê wê were bikarhanin wê bo wê bê. Di rengekê de wê ber vê yekê wê mediya wê, ne xwediyê navenditiyekê leşkerî ku wê karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê, di şêwayekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de w weke wê werênê ser ziman bê.

Ev rewşa pêşî bi kassitan û piştî wê bi medan re wê bibê wê bi hûrî û mitanniyan re jî wê di wê rengê de wê bi dîmenekê girêdanên keyeni û hwd re wê were dîtin. Di wê temenê de wê, ber ku wê ne xwediyê rewşek bi wê rengê wê, zêde wê têgiha di rojgeriyên keyên wan de wê, rastî zêde seferên leşkerî û hwd wê newê û wê, ev ne weke rewşna wê zêde derketina li pêş bin.

Di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê, ev dîmenên keyeni û an desthilatiyên herêmî ên ji hev cihê wê di rengekê de wê weke giring bê ku wê di rengekê de wê li wê bihizirê û wê kifşbikê bê.

Morfolojiya akad û asûrê wê di demên hemdem de wê zêde wê were gihandin li zimanekê zêde bikarhanina wê jî wê hinekê wê ji wê aliyê ve wê ber ku wê xwediyê rewşeka ku wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê fahmbikê. Çendî ku wê piştî mediya wê were wê, ber wê xosleta wê desthilatiyên pers ên weke axamanêş û sasani jî wê zêde wê werina bi navkirin. Di wê temenê de wê, ev têgîha navendî wê weke têgîihek ku wê bi temenekê civakî wê ji wê zêdetirî wê weke bi temenekê birdoziyî û an kultî û an baweri bê. di wê temenê de wê zêde

wê civakbûn wê dernekeve li pêş. Ev kevneşopî wê wê rengê xwe li desthilatî û baweriyên piştre werin jî wê bide. Ber vê yekê wê, di rengekê de wê, zêde wê, bi dîmenekê baweri û desthilatî û serdestî bin. Wê ne bi rengekê civakî wê werina berçav. Ew civakê wê tenê wê weke girseya pêwîsta ´iteat bikê´ wê bi wê yekê wê li wê were nerin. Wê weke ya xismetkar wê were dîtin û an ji armancekê û hanina li cih a wê re wê weke temenê wê biafirênê. Wê weki din wê zêde wateyek wê ya ku wê bi wê morfolojiyek cihê wê were lê hizirkirin û wê qiymetekê bi wê bi wê di jiyane xwe de wê bigirê wê nebê. Ber vê yeekê wê, di rengekê de wê ev ali wê, newina lêpirsin û bo ku ew newê lêpirsin wê bi wê pêşîya hizirkirinên bi wê ên weke bi felsefeyê û hwd jî wê were girtin. Pêşneketina wê di rengekê de wê bi wê yekê wê bi zanebûnî wê pêşiya wê were girtin. Di wê temenê de wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ber vê yekê wê pirsgirêka hebûna civakan wê ne tenê wê weke pirsgirêkek piçûk bê. Wê weke pirsgirêka kokê bê. Wê, pirsgirêka bi rengê jiyane wan re bê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê dema ku wê li ser morfolojiyê wê were hizirkirin û wê dîmenekê desthilatî û serdestî wê bi wê were avakirin û wê dema ku ew di wê de wê, gûharin wê were kirin wê ew morfolojiya gûharinê wê bi olê re wê weke ´tişta herî xirab´ wê were dîtin. Di wê temenê de wê, weke tûnebûnekê wê ji aliyê xwe ve wê bo xwe wê bibînin. Sedema wê zêde wê giringiya dayina bi ol û baweriyê jî wê ne ji ber wê û baweriyek rastin a bi wê bê. Wê bi wê yekê wê bi armancek serdestiyê, desthilatî û hwd bê. Wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Morfolojiya serdestiya civakan wê, di wê temenê de wê weke pirsgirêka herî mazin a weke ´li dijî olê´ û an li diji ´yekparatiya desthilatî a dewletî û destûrî û hwd jî wê were dîtin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, ev wê weke ´tiştekê ku ew teqez ew pêwîsta nebê´ wê bi wê yekê wê li wê were lê hizirkirin. Ji wê aliyê ve wê morfolojiya pirsgirêkê wê bi hebûnê ve wê girêdayi wê xwe di mantiqê fahmkiirnê de wê weke ku wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê di wê temenê de wê di

rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Pirsgirêka bi hebûna civakan û jiyan, ziman û çanda wan re wê li ser wê temenê wê weke pirsgirêkek mazin wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê, pirsgirêka bi hebûna civakan wê weke pirsgirêkek mazin bê. Ti civak wê weke xwe û bi hebûn û koka xwe re wê newê herê kirin. Dîmenekê rengê wê zêde nediyar ku wê ji wê re wê bê gotin ´netew´ wê were pêşxistin û wê weke hemû komên cihê bi baweri bê û an etnikî û hwd bê wê di nava wê têgîna netewî de wê were halandin. Di wê temenê de wê ya ku ew ji wê re netewî dibêjin û wê weke bo xismeta domandina wê desthilatê wê ´rast´ dibînin jî wê weke ev bê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê pirsgirêka hebûna civakî wê di wê rengê de wê weke pirsgirêkek zêde giring wê xwe bi wê yekê li herêmê wê ji temen ve wê bide diyarkirin. Ber kku wê desthilatî û rengê têgîna netewî jî û ´civakatiya bahsa wê dihê kirin jî wê di kirdeya gotina baweriyê û olê de wê were diyarkirin wê ber vê yekê wê weke aliyekê wê yê giring wê ´parastina wê´ were dîtin. Bi wê yekê wê her rêveber ku ew bo ku ew bibê desthilatdar wê bi wê yekê wê pêşî weke temençêkerê wê ´diyaneta xwe ya olî´ wê weke wê ava bikê û an wê bi wê re wê pêşbixê. Ev wê weke rêgezekê bê. Di wê temenê de wê, rengê rêveberî, civak, bawerî û desthilatiyên herêmê wê hê jî wê dîmen û rengê ya serdema navin de bê. Lê di demên hemdem de wê gûharandinên ku ew wê weke bi ´pêşketinê´ û an gotina pêşketinê wê bi wê re wê were diyarkirin jî wê di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê fahmbikê ku wê çawa wê, di rengekê de wê weke xwe bide diyarkirin. Di wê temenê de wê, li şûna civake faodal wê, civake olî ku wê weke bi gotinkirinên wê di wê temenê de wê kirpendinên bi wê, çawa wê, bi wê di wê pêvajoya gûharinê de wê weke kontrol bikin wê bo wê bê. Li ser wê temenê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê werênê ser ziman ku wê têgîna civake faodal û teolojiya wê, di wê temenê de wê, bi wê yekê wê weke li ser kapitalistkirina bi baweriyê re wê çawa wê were kirin wê di rengekê de wê bi wê re wê were kirin. Kapitalistkirina civakê jî wê di bin serwerîya teolojiyê de wê bi wê yekê wê weke wê were kirin û wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê were pêşxistin. Wê têgîna civake kapital û têgiha wê ya teolojiyî wê bi wê re wê, di wê temenê de wê li wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê bi wê re wê, gûharina ku wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê

weke di serdema navin de wê bi têgîna navendîtîyê wê bi olî wê bibê wê, di rengekê de wê dîsa bi refaransên olî wê bi têgîhên destûrî û hwd re wê, di rengekê de wê ew wê were pêşxistin û domandin. Ji wê aliyê ve wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku wê weke karibê wê di şêwayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. ..

Di morfolojiya fahmkirinên di demên hemdem de wê, di rengekê de wê ji wê aliyê ve wê refaransên serdema navin wê bi rengekê wê bi gûharinên di wan de wê bi kirinê û an weke hemdemikirina wan re wê di rengekê de wê bê kirin û wê bi wan re wê ew wê were domandin. Ev wê, ne tenê wê weke di bin navê baweriyê de wê têgîna netewî-civakî û baweriyê wê di rengekê de wê di zikhev de wê, were kirin û wê carna wê serî li kurnaziyên bi wê rengê wê were kirin ku wê têgînên civakî wê bi rengê refaransên olî û yên olî bi rengê refaransên baweriyê ku ew bi wê xwediuyê feresat û têgînek bi wê a olî û hwd wê weke ku ew dixwezin bê wê were pêşxistin. Di wê temenê de wê, ne rengê têgîna ol û baweriyê wê bi wê zelal bê û ne jî wê yê têgîna netewî ku ew bahsa wê dikin wê di rengekê de wê ber wê yekê wê zelal bê. Di wê temenê de wê, ev wê, weke aliyekê wê yê giring ku wê xwe bide diyarkirin bê. Di rengekê de wê ya ku wê weke feresatekê ku wê temenê pirsgirêkên civakî û bi serê xwe bûnê û an bi serê xwe nebûnê wê bide diyarkirin jî wê di şêwayekê de wê weke ev têgîna rewşê bê.

Di wê temenê de wê, gotinên weke ´piştî şoreşa firansa û hwd wê, weke ´çap´ û an ´rast´ wê mejiyê wan wê di rengekê de wê bi heman rengê wê yan wê tevlihev wê were kirin. Çepgirek wê karibê wê, di renge faşiştekê herî dijwar ê weke dijminatiya hebûna civakê dikê wê karibê bi rehetî derkeve li pêş. An jî vaji wê ji wê rewş vaji wê xwe bide diyarkirin. Di wê temenê de wê gotinek weke ya çap rastgiriyê ku wê rehmetê li zihniyeta makyawelli jî wê bide xwendin wê di rengekê de wê bi wê yekê wê weke were pêşxistin. Ew wê, di rengekê de wê, weke kesên di armanca dewleta de bin. An jî wê weke di wê temenê de wê, di rengekê de wê bi wê ve wê girêdayi wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Gotinên rast û çapgiriyê wê, bi mejiyê wê têgîna olî a ku me li jor wê hani ser ziman wê bi refaransên wê were bi temen kirin û wê bi aqilê wê were şiştin. Di wê çerçoveyê de wê êdî wê bi wê yekê wê, têgînek çapgirî jî û rastgiri jî li gorî mantiqê wê û felsefeya wê zor bê ku wê kifşbikê û wê werênê ser ziman.

Tenê ev gotinên ku wê weke zêde dihên bikarhanin wê weke gotina demokrasiyê, layiqiyê û hwd ku wê weke minaq li tirkiya wê were bikarhanin wê tenê wê weke gotinên manipulekirinê bin. Ji wê û wêdetirî wê derbas nebin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, ber vê yekê wê, di rengekê de wê, pergalek civakî wê ber ku wê nebê wê êdî wê bahsa rejimek rûnîştî nikaribê wê bikê û wê her yê ku wê were ser desthilatê wê li gorî xwe û armancên xwe wê bir rehetî wê bi wê bileyizê û wê li gorî xwestekên xwe wê reng û awa bidiyê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Di morfolojiya têgîna desthilatê de wê bi wê yekê wê, li şûna ku wê ji binî ve wê weke civakê bê wê, ji serî ve wê çawa wê pêwîsta kes û civak bibê wê were diyarkirin û wê weke pênûma û an taslaqekê wê were danin li pêşîyê û ew mecbûra ku ew wê weke wê biji û bibê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê ev wê, li ser gotin û refaransên olî û hwd re wê bi rehetî ber kiu wê wer kirin û wê bi gotina olî wê ber ku wê ´pîroz´ wê were dîtin û wê, ber vê yekê wê ti kesek wê di xwe de wê wêretiyê nebînê ku ew lêbipirsê wê êdî wê ji her aliyê ve wê gotina olê wê bo wan wê week gotinek diyarker a demezriner wê bi wê yekê wê bibê û wê bi wê re wê li wê bihizirin.

Ev aliyê wê weke lêpirsinê wê ber vê yekê wê weke aliyekê felsefi wê were dîtin. Felsefe kirin wê weke karê şeytan wê were dîtin. Wê di rengekê de wê weke têgiha ku wê xirabûnê pêşdixê wê were dîtin û diyarkirin. Di rengekê de wê ya ku wê were hanin ser ziman jî wê, di rengekê de wê bi awayekê bi ali û rengê ku wê çawa wê li gori wê têgîihên baweriyê wê were diyarkirin bi gotina ´felsefeya olî´ ku wê weke di têgînek wê reng û awayê wê bi wate nediyar re wê were diyarkirin û wê bi wê re wê were hanin ser ziman. Di mufredatên perwerdeyê de jî wê bi wê yekê û rengê wê wer bicihkirin ku ew wê, li şûna wê bi rastin wê fahmkirinek felsefeyi wê bikê wê çawa wê di xismeta wê têgîna wan ya birdozi a di wê rengê de wê erkekê wê werenê li cih wê bi wê rengê wê li wê were lê hizirkirin.

Bi ya min gotina ´felsefeya olê´ a ku wê li herêmê wê were bikarhanin wê weke gotinek ku wê ji wê aliyê ve wê pêşî wê pêwîst bê ew were lêpirsin. Di wê temenê de wê di rengekê de wê, pêwîst bê ku ew di rengekê de wê fahmkirina wê were lêpirsin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê li ser wê bisekinê. Weke çawa wê di bin navê têgîna

zanisti de wê têgihên bi wê rengê wê werina pêşkêşkirin wê di rengekê de wê bi ya felsefeyê jî wê bi wê yekê wê têgihên ku wê bi gotinên weke bi rengekê retorikî hatina nivisandin û wê weke di temenê xitabi hêstên mirov dikin de wê werênina ser ziman. Bi wê yekê jî wê pêşîya lêpirsinê wê were girtin û wê, weke ´rast dihê dîtin´ wê êdî wê weke di mejiyan de wê bicihbûna wê weke ku wê bibê. Ev wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê biwê re wê li wê bihizirê û wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Wê dema ku em ne tenê bi pirsgirêka kurd re lê bi pirsgirêkên din ên civakî û baweri ên cihê jî ku mirov li ser wan bisekinê wê çerçoveyê wê pêwîst bê ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman û bi wê re wê, bigihijê fahmkirinekê. Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê di şêwayekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di rengekê de wê rewşa rengê têgîna baweriyê wê weke di dema sovyetê de wê rêveberiya sovyetê wê têgîna sosyalismê wê çawa wê di dîmenekê têgîna ´têgîna sosyalisme reell´ de wê bikarbênê wê bi heman rengê wê pergalek zêhni wê bi gotina olê wê li herêmê wê, bi gotina ol û baweriyê û civakatiya wê re wê, were afirandin û wê derketina dervî wê û an dervî wê diyarkirinek wê weke xirabiyek mazin wê çawa wê were kirin wê bi wê re wê were diyarkrin. Heta ku wê zimanekê cihê ê civakî bi wê hanina ser ziman û an bi gotinkirin jî wê weke xirabiyekê wê were diyarkirin. Di wê temenê de wê ev ali wê weke temenê hemû tengezeriyên civakî ên herêmê jî wê bi pergalên civakî wê bi wê yekê û rengê wê di şêwayekê de wê weke ku wê were afirandin û wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê morfolojiya fahmkirinê wê di wê temenê de wê çawa wê bibê wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Wê morfolojiya baweriyê wê bi wê re wê weke parastvanê têgînek nijadi a serdest ku wê di rengekê de wê were pêşxistin bê. Di wê temenê de wê weke ku wê bi wê re wê di rengekê de wê weke wê were lê hizirkirin. Ji wê aliyê ve wê, derketina dervî destûrê û an gotinek bi rexneyi jî li politikayên rejimê serdest kirin wê pêşî weke li dijî destûrê wê were diyarkirn û piştî wê weke rengekê hêrîşê a li baweriya civakê wê bi rengekê wê were pênasekirin û wê bi wê yekê û rengê wê temenê redkirin û mahkumkirina wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku

wê bi wê re wê were afirandin. Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê werênê ser ziman. Di wê rengê de wê ol û baweri wê ne tenê wê ol û baweri bê. Bi wê re wê ol û baweri wê hem xwe û hem ne xwe bixwe bê. Ji wê zêdetirî wê weke dîmenekê ku wê bi wê temenê hemû gûharinan wê bi wê li gorî xwe wê bikin û wê bi wê yekê wê were pêşxistin wê di şêwayekê de wê weke karibê wê werênê sr ziman. Rejimên herêmê wê di wê yekê û ahengê de wê zêde pispor bibin ku wê dijberiyan weke dijberiya olî bidina nişandin û bi wê yekê wê ne tenê wê mahkum bikin wê hem vala derxin û hem ji bi wê temenê pêvajoyên hêrîşên hember wê, pêşbixin. Li vir em çerçoveya mijarê hinekê tang bigirin û bi ber têgînek ku wê encamên wê li herêmê bi jiyane civakan û hebûna wan ve wê weke bi neyini û an xirab bide nişandin re wê, hinekê ser wê bisekinê. Morfolojiya serdestiyê û dewletê û hwd wê, di rengekê de wê çawa wê, li rojhilatan navin wê iro weke temenê pirsgirêkan wê xwe bide diyarkirin wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

.

Wek taxta setrancê kurdistan

Ji wê aliyê ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê hebûna civake kurd û kurdistanê wê, di rengekê de wê karibê wê weke azmûnek giring wê di wê warê de wê were fahmkirin. Hinekê jî wê herêm wê weke li deverek wusa a stretejikî bê ku wê di rengekê de wê çawa wê, di rengekê de wê, bi wê were lê hizirkirin wê bibê. Di çerçoveya qatkirina kurdistanê wê, weke li çar beşan wê di aslê xwe de wê weke bi awayekê li wê wûcana wê ya stretejiyî û beşkirina wê di rengekê de wê weke bi wê bi aqilekê wê bihizirê wê dîmenekê wê bi xwe re wê bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê, di şêwayekê de wê, parvekiirna li çaran wê weke parvekirinek li çarbeşan a wûcana wê ya stretejikî a bi aqilê hegomenikî bê, ardnigari bê û an rewşên din ên civakî û hwd bê. Wê dema ku em van aliyên wê di rengekê de wê bi wê re wê kifş nekin emê nikaribin pêvajoyên wê yên bi pirsgirêkê afirandinê wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê tenê wê bi avakirina çend dewletên netewî ên weke ya arab, faris û tirk û hwd ku wê di rengekê de wê were kirin re bi sînor wê nikaribê wê bitenê wê fahmbikê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê di rengekê de wê weke pêvajoyek hegomenikî a ramyari

wê bi aqilekê wê weke di temenê dîmenekê dizaynkirinekê bi wê re de ku wê were kirin wê di rengekê de wê ev rewşa afirandina pirsgirêkê wê bi wê yekê û rengê wê weke ku wê xwe bide diyarkirin. Ji ber vê yekê wê tenê wê bi têgîna ´metingeriyek´ hesan re wê, kurdistanê wê nikaribê wê tenê wê pênase bikê û wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqteyê de wê di aslê xwe de wê gotina taxta setrancê kurdistan wê weke karibê wê weke wateyekê wê di rengekê û dimenekê hegomenikî û herêmî de wê weke wateya xwe wê bigirê û wê têgîn û çerçoveyek fahmkirinê wê weke ku wê bi xwe re wê bide diyarkirin. Di rengekê de wê, di şêwayekê de wê, di şêwayekê de wê berî şerê cihanê ê yekem de wê parvekirinên ku ew dihên kirin de wê, di rengekê de wê, weke bi wê re wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê, bê kirin. Di wê demê de wê, almanya, firansa û ingilistan wê bibê û wê, nav ´rojhilata navin´ bi xwe jî wê weke diyardeyekê û an têgînek herêmî a weke navendî wê di wêtemenê de wê di şêwayekê de wê bi çerçoveyek giştî wê bi wê re wê were diyarkirin. Di wê temenê de wê, ev morfoloji wê hemû wê di rengekê de wê weke ku wê bi hev ve wê weke girêdayi bin. Wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê werênê ser ziman. Li kurdistanê wê di wê temenê de wê wûcana wê ya giring a stretejikî wê di rengekê de wê, karibê wê ji demên piştî rûxîna desthilatiya imparatoriya med û pê de wê hertimî wê weke ku wê mijare dagirkirinên ku wê li herêmê wê were kirin. Di wê temenê de wê dîroka herêmê wê bi wê yekê wê weke bi şerên dagirkirina herêmê wê were kirin. Pêşî ê pers wê bi axamanêş û sasani wê pêvajoyê wê di rengekê de ku wê çendî wê ´weke hêzên herêmê´ jî bin wê di wê rengê de wê bi mejiyekê wê weke ku wê bikin. Di şêwayekê de wê ev aqil wê piştî wê were kifşkirin û wê iskender wê li xwe li wê bigirê û wê, piştî wê heya hatina wî û dagirkirina mediya û bi wê xwestina heya herêmên serdestiya mediya ên sînorê hindistanê wê di renngekê de wê weke ku wê bixwezê ew bi wê re ew herê. Di wê temenê de ew herêmên ku wê bi rewşa dagirkirina hêzên iskender re wê weke bi gotina ´heya hindistanê çû´ ku wê were ser ziman jî wê di aslê xwe de wê herêmên dagirkirinên nava sînorê mediya wê demê bê. Çendî ku wê mediya dema pêşî wê desthilatiya wê were rûxandin jî lê wê piştî wê di rengekê de wê keyeniyên herêmê ên piçûk û mazin wê tifaqekê wê bi hev re wê çê bikin û wê çerçoveye mediya wê di dema wê ya duyem a piştî sedsale 5´min û pê de wê jinûve wê di rengekê de wê weke demezrênin. Di wê temenê de wê bi temenê wê yê civakî, ramyari, keyeni û hwd re

wê bibê û wê, piştî wê dîmenên teolojiyî û hwd wê bi rengê birdozi û hwd wê li wê zêde bibin. Bıjartina sasani zerdeştititiyê bi rengekê wê weke têgînek desthilatî a baweri ya fermi jî wê di wê temenê de wê weke karibê bi rengekê wê fahmbikê. Di wê temenê de wê ev wê, weke êdî wê ol û bawerî wê ji ol û baweritiyê wê derkeve û wê dûrkeve. Wê bi rengên bîrdozi ên desthilatî wê bibin. Heya wê demê wê desthilatiyên ku wê di xismeta têgînek baweri de wê weke bi keyeni û hwd wê bibin wê ji wê demê û pê de wê pozisyon wê bi gûharênê û wê di rengekê de wê weke êdî wê desthilatî wê li wê serdest bibê û wê dem û an serdema ramyariyên hegomenikî ên serdest wê di wê demê de wê bi wê yekê wê pêşkeve û wê xwe bide diyarkirin. Piştî wê bijartina roma baweriya mesihiyê wê weke baweriya fermi wê di wê rengê de bê ku ew bi wê dixwezê wê weke hêzek mazin bibê bê. Di wê temenê de wê pêşketina islamê wê yekser wê di temenê desthilatiyekê û bîrdoziya wê û serdestiya wê de wê fahmbikê bê, Ji wê aliyê ve wê islam wê di destpêkê de wê ji rengekê olî zêdetirî wê di wê temenê de wê weke desthilatiyekê wê pêşkeve. Pêşxistin û şîroveyên piştî wê weke dii rengekê teolojiyekê û kifşkirina wê de pêşxistin û piştî wê bi gotinên weke nivisandin û hatina berhev a têgînên nava pirtûka wê ya pîroz û hwd wê li ser wê temenê wê bibê. Pirtûka pîroz a islamê jî wê piştî mihemed wê bi wê yekê wê, di rengekê de wê were berhevkirin. Di wê temenê de wê di rengekê de wê, ev wê, bi wê yekê wê êdî wê di renngekê de wê têgînek baweri wê, di rengekê de wê weke çerçoveya desthilatiyekê wê bibê wê bi wê re wê, di rengekê de wê bibê. Di rengekê de wê, ser temenê têgîna yekxwûdayekê de wê, di rengekê de wê têgînek gerdûnî a serdesti wê bi wê re wê were pêşxistin. İslam wê di destpêkê de biqasî ku wê were fahmkirin wê pêşketina wê û armancên wê yên pêşketinê wê ji yên piştre wê di çerçoveya teolojiyekê û pêşxistina wê de wê werina diyarkirin wê ji wê cihê bê. Di rengekê de wê, di şêwayekê de ku wê çendî wê weke di destpêk de wê, pêvajoyên şer wê bibê jî lê wê di rengekê de wê weke hizrekê ku wê di destpêkê de wê bi şîroveyên ku wê taqabûlî çanda xalkên kurdistanî, farisi, arabî û hwd bikê re wê bikê û wê li ser wê temenê wê di rengekê de wê karibê wê werênê ser ziman. Minaq wê morfolojiyên weke bi dîrokî wê were gotin ku wê di pirtûka pîroz a islamê de wê bahsa hizir wê were kirin ku wê weke nirxek kurdistanî bê. Wekî din wê vegotinên weke mihemed dihê û bi aciniyan re wê civinekê wê bikê ku ew bi wê re levbikin wê, di aslê xwe de wê ev wê li herêmê wê weke civinek di bê ku ew di rastiyê de bi xalkên herêmê ên kurdistanî

re bibê wê weke li ser temenê jiyane civakî a ji dema karduyyan heya wê demê dihê bê. Ji xwe wê morfoloijiya aciniyan wê girêdanek civakî a teybet wê bi çanda kurd û kurdistanî re wê bikê û wê karibê wê di rengekê de wê bi wê yekê re wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê jî dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê morfolojiya çanda herêmê wê di rengekê de wê pêşî wê weke bi pêşketina islamê re wê, di aslê xwe de wê, weke ji heman çerçoveyê ba. Mihemed bixwe wê bi karwanî wê were herêmên karduyiyan û wê di rengekê de wê, ji çanda hizirî û a karduyiyan û ya adiabanê a musewi ku wê bi ya hizirî re wê di zikhev de wê biji re wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman. Gotina adiabane wê ji morfolojiya di rengekê ser temenê ardnigari diyarkirina wê zêdetirî wê weke di rengekê civakî û bawerî de wê bi gûharinekk civakî ji ya pêşketina karduyiyan-hizirîtîyê wê di rengekê de wê xwe bide diyarkirn. Ev wê ser hezarsalê re wê weke ku wê li herêmê wê bi hev re wê di nava aramiyê de wê bi civakî wê bijin. Di wê temenê de wê pêşketinên bi girêdanên teolojiyî ên bi hev re hatina pêşxistin wê bale mihemed jî wê bikişênê û wê ser wê temenê wê ew ji wê bi bandûr bibê û wê hizrên xwe wê di rengekê de wê êdî wê di rengekê de wê bikê ku ew wê werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê vegotinên nava pirtûka pîroz ên weke li ser jiyane nûh û çîyayê cûdî, jiyane hizir, zurqerneyn, nemrud, birehim û gelek minaqên û hwd wê, yên wê herêmê bin ku wê di rengekê de wê, di şêwayekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman. rengê teolojiya ku wê islam wê bi wê yekê wê ji xwe re wê ji wê bigirê wê ji ya hizirî û musewi a kku wê di wê temenê de wê bi hevgirtina têgîna karduyi-adiabanê û hwd re wê were pêşxistin bê. Wê di wê temenê de wê di rengekê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê di şêwayekê de wê derkeve li pêş bê.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê morfolojiya herêmê wê di wê temenê de wê, derketina wê demê a islamê wê valahiya ramyari ku ew li herêmê wê demek dirêj wê bi lawazbûna sasani û hwd jî wê biafirê wê, bibê. Piştî raperina mazdekiyan wê çendî wê di nava rûpelên dîrokê de wê were gotin ku wê mazdekî wê ´têkherin´ û ´wê mazdek wê were kuştin´ jî lê encamên dîrokî û civakî bi teolojiyî jî wê vaji wê rengekê pêşketinê wê li herêmê bi rengekê serwerîyekê û şîyariyek civakî wê bide diyarkirin. Ev wê, tevgeriye civakî wê bi xwe re wê bênê. Di wê temenê de wwê

civaketiyekê û an civaknasiya wê, ku wê bi wê karibê wê li wê balê bikişênê wê derxê li pêş. Li hemberê wê serkevtinê wê, sasani wê tenê wê bi navê wê yê sembolik wê weke bimênê. Di wê temenê de wê nikaribê zêde seferan bikê û hêzekê bide nişandin. Wê nikaribê taxtê key jî wê biparêzê. Wusa hasabikê ku wê mazdeki wê keyê sasani kawa wê di bigirin û wê biavêjina zindanê jî ku wê piştre wê were xilaskirin. Di wê rewşê de jî wê dîmenekê giring ê ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê bi wê yekê wê fahmbikê wê hebê.

Piştî wê demê wê di rengekê de wê valahiya ku wê dibê wê di rengekê de wê piştî wê, di rengekê de wê bi rehetî wê derfetê ji hêzek din re wê biafirênê. Di wê demê de wê, di aslê xwe de wê, rewşa kurdistaniyan û kurdan ku wê di destpêkê de wê, di nava wê de wê cih bigirin wê ber ku wê hinek vegotinên ku wê di pirtûka pîroz de û an di çerçoveya wê de wê weke xirabî nirxên wan ên pîroz û teoloji wê bikin wê bibin û wê ber vê yekê wê xwe ji wê dûr nekin. Di wê temenê de wê, ev wê bo baweriyên kurdistanî, hersani, êzdayi, hizirî û hwd wê gelek rengên din wê wusa bê. Musewiti jî wê di wê çerçoveyê de wê di pozisyonekê de wê bibê û wê, bi wê re wê tev bigerihê.

Piştî wê demê wê di rengekê de wê ev wê weke pêvajoyekê wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirn. Di aslê xwe de wê, li gorî ne tenê wê weke têgînek mitolojiyî bê wê gotina hevdîtina mihemed bi civina aciniyan re wê di rengekê de wê bi rengekê wê weke di wê temenê de wê di awayekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê yekê ku wê karduyi û keyeniyên din ên kurdistanî wê bi wê re wê weke rabina serpîiyan wê di rengekê de wê bi wê re wê, tevbigerihin. Di wê rengê de wê, di rengekê de wê, ev wê weke rewşekê wê xwe di rengekê de wê, bide diyarkirn. Piştî wê demê wê ji xwe avakirina desthilatiyên herêmî wê bi xwe re wê, bênê abbasi, hasimi, kureysi, zeyidi, emewi û hwd wê bibin û ev wê di aslê xwe de wê, rewşên weke di temenê şerê navxweyi ê islamê ê ser esasê desthilatiyê jî wê bi wê yekê wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê. Piştî wê, dîmenên din ên weke hemberî, şafîi, şîa û hwd wê li wê zêde bibin. Di wê temenê de wê, ev wê, bi gelek awayên wê yên navxweyî wê, di rengekê de wê bibê. Islam wê, pêvajoyek ser 1400 salî re wê, pêvajoyek demdirêj a di rengê şerê navxweyi de wê li herêmê wê bi wê yekê wê derbas bikê û wê, karibê wê di rengekê de wê karibê wê diyarbikê û wê werênê ser ziman ku ev pêvajoya weke ya şerê navxweyî bi zêhni û hwd wê hê jî wê weke dawî li wê newê. Ya ku wê di rengekê de wê weke heya roja me wê di wê temenê de wê weke ku wê

karibê wê weke ji aliyekê ve wê weke temenê pirsgirêkên demên berê û yên hemdem ên iro jî wê di rengekê de wê weke ku wê biafirênê jî wê di şêwayekê de wê weke ku wê ev bê. Wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke bi wê re wê karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di demên piştî sasaniyan de jî wê herêmên kurdistanê wê di rengekê de wê weke ku wê were dîtin wê navenda şerên ku wê werina kirin bin. Di wê temenê de wê rast bê ku wê sasani wê piştî islamê wê, têkherê Mazdekiyan desthilatiya sasaniyan di rastiyê xistin. Lê ew siyan nedan nişandin ku ew desthilatiyek xort ku wê valahiyê dagirin wê ava bikin. Di aslê xwe de wê ew hêz û siyane wan jî wê hebê. Lê ew nedan nişandin. Ew valahiya ku wan afirandin û wan ne dagirt wê temenê pêşketina islamê wê piştre wê di rengekê de wê weke ku wê biafirênê. Ew wê bixwezê ku wê dagirê. Û wê didagirê jî.

Di aslê xwe de wê, mazdeki wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke ku wê di nava xwe de wê di wê temenê de wê weke ne zelal bin ku ew desthilatiyêkê din wê karibin wê ava bikin. Gelek dîrokzan wê hizrê didina diyarkirin ku ew ne bi armanca avakirina desthilatiyê lê wan bi armanca maf û azadiya civakî wê di rengekê de wê werênina ser ziman. Di aslê xwe de dibê ku ev hizir rast jî bê. Lê wê têrê nekê ku mirov wê karibê wê bi wê re wê rastiya herêmê wê bi wê re wê fahmbikê. Diyardeya mazdekitiyê wê bi serê xwe wê, weke çawa wê karibê wê di wê temenê de wê fahmbikê. Berê xwe dana qasra sasaniyan û heye ku wê keyê sasani wê ji taxt bikin wê herin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê hetta ku wê hinek intiba wê di wê temenê de wê hebin ku wê mazdeki û sasani û an elita qasrê wê di levkirinekê de bin. Heta ku wê di encama wê de wê keyê sasani wê di rengekê de wê di encama wê de wê, were ji zindanê derxistin û wê cardin wê were hanin ser taxt. Di wê temenê de wê di rengekê de wê ragihandinên bi wê rengê wê bi vegotinî wê werina diyarkirin. Ku wê hinek ji wan wê weke mihtacê piştrastkirinê bin. Lê tevi wê jî wê pêşketinên piştî mazdeki ên di dema hûrremê de wê rû bidin weke serokatiya teolojiyî û civakî wê di aslê xwe de wê, weke vê rastiyê wê piştrast bikin.

Di wê temenê de wê dikarê wê di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, morfolojiya mazdekiyê wê di rengekê de ku wê karibê wê hêzê wê bide nişandin wê ew qasrê bidest bixê û key biavêjê zindanê wê tenê wê weke bi tevgerek bawerî a bi sînor re wê nikaribê wê bi tenê wê

fahmbikê bê. Ji wê zêdetirî wê weke pêwîst bê ku wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke pêwîst bê ku wê di rengekê de wê hinekê din wê bi temenekê civakî wê weke di rengekê de wê weke pêwîst bê ku wê di şêwayekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman.

Pêşketinên dema mazdekiyan wê bi civakî wê zêdeyi wê bandûra wan wê li herêmê wê hebê û wê di gelek şîroveyên piştre wê werina diyarkirin ku wê, heya nivgirava araban jî wê girseyên weke aligiriya mazdeki dikin wê hebin. Di wê temenê de wê, ev wê, weke têgihên ku wê çerçoveya mazdekiyê wê di rengekê de wê ne tenê wê weke raperinekê lê wê weke tevgerek wê serdemê a bi sedsalan bi encamên wê pêşketinên mazin wê rû bidin wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê şîrove bikin û wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, ji pêşketinên piştre wê, fahmdikê ku wê mazdeki wê dîmenê baweriya fermi a zerdeştî wê dixwezê wê bi gûharinê ku ew wê, rast nabînê. Wekî din ew di rengekê din de jî wê weke dikarê wê fahmbikê ku wê, dîmenekê fahmkirinê a bi civakatiya herêmê a li ser xate kevneşopîya êzdayi-hizirî û hwd re wê heya bakşrê kurdistanê û rojavayê kurdistanê wê di rengekê de wê weke di wê xate serdestiya wan kevneşopîyan û ya karduyiyan de wê weke xwediyê têgîn û xatekê a pêşketinê bê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê di wê çerçoveyê de wê weke çerçoveyek civakî ku wê encamên wê dîrokî wê bibin û wê di rengekê de wê weke bi xwe baweri wê di rengekê de wê bibê. Mazdeki wê di wê temenê de wê, bi wê yekê wê bi morfolojiyîn civakî û diyarkirinên wê re wê weke tevgerek serkevti wê were diyarkirin ku ew di rengekê de wê di wê temenê de wê weke karibê wê di rengekê de wê di şêwayekê de wê di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê giring wê fahmbikê û wê bi wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê di wê temenê de wê rengê mazdekiyê wê di rengekê de wê, bûhûrînekê wê bi têgînî ji sasaniyê wê di fahmkirinê de wê weke ku wê bide derbaskirin. Di wê temenê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Diyardeya mazdekiyê bi ramyari û desthilatê wê ji wê aliyê ve wê bi bandûrên wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman. Çendî ku wê weke ´tevgerek ne bi armanca bûna desthilat´ jî wê were diyarkirin jî lê encamên wê yên civakî wê di rengekê de wê bi serwerî û desthilatiyekê wê di rengekê de wê piştre wê bi sedsalan wê karibin xwe di rengekê de wê weke bi wê re wê bidina diyarkirin û wê encamên wê bibin û wê, di wê temenê de wê

pêşketinên ku wê teqez wê karibin bahsa wan bikin wê weke ku wê bibin wê hebin.

Mazdeki wê di aslê xwe de wê gotinên weke di temenekê civakî û civaknasi de wê bo wan wê werina gotin wê rast bin. Lê gotinên weke ku wê ne bi armanca bûna desthilatdar jî wê di rengekê de wê, weke pêwîst bê ku wan hinekê lê bipirsê bê. Ber ku ew di rengekê de wê, çendî ku wê weke di rengê desthilati ê heyi de wê li hemberî wê jî bin lê di rengekê de wê di mejiyê wan de wê tefkirkirinek ku ew bi wê rengê wê wê ser têgîna civakî û hwd re wê bi wê dihizirin jî wê hebê. Ji wê aliyê ve wê sazûmanek civakî wê li pêşîya dema xwe bi aqili wê dênina li holê. Wê giringiyê wê bidina perwerdekirina civakê li ser temenê wê bikin. Wê di rengekê de wê, baweriyên ku wê zerdeştiya fermi a sasani wê ji xwe re wê bikê armanc û wê komkujiyan wê werênê ser ziman weke karduyiyan, urartuyan, êzdayiyan, adiabaneyiyan û hwd wê, di rengekê de wê, di rengekê de wê hilde li nava xwe. Wê bi perspektifek wan aliyên ku wê sasani wê redbikê wê derkeve pêşberî civakî û wê di rengekê de wê bi wan re wê bihizirê. Ji wê aliyê ve wê morfolojiya civakî a mazdeki wê ne tenê wê bi têgînek weke ku wê were gotin wê bi civaknasî wê bihizirê û wê di wê temenê de wê teorizekirinekê wê bikê. Ji wê zêdetirî wê bi wan aliyan wê bihizirê û wê, politikayên sasani wê bi tememî wê weke ziddê rastiya civakê ê li ser wê temenê wê bibînê û wê di rengekê de wê, li hemberê wê bisekinê. Mazdeki wê bi zanebûna xwe wê, zêde pêşketî û xort bê. Wê weke keseyetek xwe perwerde kirî bê. Ber vê yekê wê hinek elitên qasrê ên sasani wê yekser wê, çawa wî bikujin w ser wê bisekin in. Li gorî wan ew wê, marê di xewê de şîyar dikê. BI wê mantiqê wqê nêzî w bibin. Gelek aliyên bi civakî ku ew li gorî wan pêwîstî bi şîyariya wan divê ku ew nebê û dema ku ew şîyar bibin wê bikevina tevgerê û qasra sasani wê ji xwe re wê weke teluke dibînê wê, ber vê yekê wê bi xwestina kuştina wî û ji holê rakirina wî li ser wê bisekin in. bi zanebûnê ti zaneyên sasani wê nikaribin li hemberê wî bisekinê. Ber ku wê bi zanebûna xwe wê nikaribin wê têkbibibin û an wî şaş bidina nişandin wê di wê temenê de wê bi awayekê wê bixwezin ku wî bixwe ji holê rabikin. Weke çawa birêz ocalan ku wî nikaribin pêşîya hizra wî û rastîya ku ew dihênê ser ziman wê bigrin û wê yekser wî çawa wê ji holê rabikin wê bi wê mantiqê nêzî mazdek bibin.

Di wê temenê de wê, di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê morfolojiya mazdek wê di wê temenê de wê weke morfolojiyek civakî a aqilekê hemdem ê wê demê bê û wê, ji aliyê morfolojiya têgîna

civakî a demê ya medi ve wê weke pêwîst bê ku wê di rengekê de wê fahmbikê bê. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, morfolojiya mazdeki wê, ji wê aliyê ve wê, weke demek teybet a gûharinê wê werênê ser ziman. Di aslê xwe de mazdeki rastiya demê û pêşketina wê û çawa pêwîsta di rengekê de pêşketinek di wê de wê bibê wê dibînê û fahmdikê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di rengekê de wê bi wê re wê bixwezê ku ew hizra xwe wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Ji wê aliyê ve wê hizrên wî, di aslê xwe de wê, gûharinek mazin wê bi civakê re wê weke ku wê bidina çêkirin. di wê temenê de wê mazdek wê bi aqiliya xwe re wê derkeve li pêş. Mazdeki wê, weke reng û serokê demekê bi aqiliya xwe bê. Wî tenê wê weke têgînek piçûk wê nikaribê wê şîirove bikê. Ew wê, di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di çerçoveya civakî de wê dixwezê biaxifê û ew dîmenekê wê weke bi gotina desthilatiya civakî re wê bihizirê û wê hizrên xwe wê werênê ser ziman. Ew dîmenekê têgîna teoriya civakî û teolojiyî ku wê aliyê wê yê civakî wê weke zêdeyi bi felsefeyekê û an aqilekê felsefeyi wê li pêş bê wê bênê ser ziman. Ber vê yekê wê ber ku wê hizrên wî herkesek weke beşên civakê ên cihê wê xwe di wê de wê bibînin û wê li gorî xwe wê rast bibînin wê êdî wê di rengekê de wê lê xwedi derkevin. Di wê çerçoveyê de wê ji nava sînorê kurdistana wê demê a derbas bibê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman. Di morfolojiya têgîna mazdeki de wê, aliyê hizra wî ya civakî wê rast bê ku wê bi kirpendina wî zêdeyi wê li pêş bê. Di têgîna wî ya desthilatê de wê bi wê yekê wê li gorî wê rengekê desthilatî ku wê weke ji bini ve wê bibê wê bi wê bihizirê û wê di wê temenê de wê ber vê yekê wê hizra wê weke bi rengekê sosyalismek civakî di wê demê de wê, bi civakî û têgînek civakî ku ew bi wê yekê dihizirê wê were diyarkirin.

Di wê temenê de wê, dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê çerçoveya civakî a mazdek wê xort bê û wê di aslê xwe de wê ser wê re wê, civakbûna ku ew dihênê ser ziman wê bi wê yekê wê weke aliyekê wê yê xort wê derkeve li pêş. Wî dîmenek civakî ê teorikî û teolojiyî li gorî wê werênê ser ziman. Ew wê têgîna maf û azadiyê civakî wê bi gotin bikê û wê bi wê yekê wê werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê, werênê ser ziman.

Morfolojiya mazdek wê di wê temenê de wê dikarê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. di morfolojiya mazdek de wê, dikarê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê, di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di demên piştre ên islamê de wê bi teoriyên civakî û hwd de wê minaq wê, dema ku em li navaroka muqaddima ibni haldun dinerin wê weke ji wê çerçoveyê wê weke dîmenekê fahmkirinê wê werênê ser ziman. Şîroveyên felsefeyên ên ibni rûşt û ibni sina û heya razî û hwd wê, di rengekê de wê nedûrî wê rengê ku ew wê şîrove dikê û wê dihênê ser ziman. Wê xelekê bi fahmkirinê heya suhrewerdî wê di şêwayekê de wê weke karibê wê werênê. Sûhrewerdî wê, di dema me de jî wê hê bi rastî li gorî rastiya xwe ne hatiya fahmkirin bê. Wê berevajikirina wî û têgîhên wî weke vaji rengê hanina wî ya ser ziman wê bibê. Di rengekê de wê, di rengekê ku wê çendî wê weke di hizrên wî de wê weke Manitiyê wê bi felsefeyi wê ne dûrî hizra wî karibê wê fahmbikê wê weke piştre wê bi navê wî were ser ziman ku wî mani weke ´zindik´ dîtîya wê were hanin ser ziman. Di wê temenê de wê ev gotinên ku wê di xabatên wî de bi rengên cihê wê wateyên wan wê were bi cihkirin wê di temenê gûharandina di hizrên wî de bê. Her wusa ev gotin wê bi xirabi wê bidina nişandin. Minaq wê di zimanê hemdem de wê gotinên weke ´maniyak´ ku wê bi têgînek xirab wê were dîyarkirin wê, di aslê xwe de wê, bi wateya xwe wê weke bi têgînek weke kesekê aidi baweriya manitiyê wê di rengekê wê bide diyarkirin. An jî gotinên weke şebek´ wê, di rengekê de wê bi heman rengê wê karibê wê fahmbikê ku ew wê çawa wê, rengên civakî bi rengê baweriya wan re wê bi wê rengê wê xirab bidina nişandin ku ew ji wê bi ravin û bi wê yekê ew serdestiyekê bi teoloijiya serdest a bi desthilatî serdest a bi wê encamê bi dest bixin. Wê di wê temenê de wê, gotina zindik wê di kurdî de wê wateya wê, kesekê bi zaninek cûda dervî ya rûniştî û sazûmana wê ya fahmkirinê wê weke xwediyê fahmkirinekê bê wê têgînek fahmkirinê wê weke ku wê bide diyarkirin.

Mazdeki di rengekê de wê weke idolekê dema piştre bê. Wê di hizrên wî de wê, teolojiyî zanina civakî, matamatik, cebir, û gelek rengên din ên bi zanina felsefeyê li ser têgîna metafizikê, mantiqê û hwd re wê, bi hizrên wî were lê hizirkirin û wê karibê wê di rengekê de wê, bi hizrên wî re wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê têgîna bi morfolojiya bandûra zerdeşt di demên islamê de ku wê were ser ziman wê, di wê temenê de wê, bi wî û hizirkirin û tefkirkirinên wî re wê di rengekê de wê

weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê.

Mazdeki wê di rengekê de wê, bandûra wê, di rengekê de wê kûr wê li ser pêşketinên civakî wê hebê. Di rengekê de wê morfolojiya di nava mazdeki û keyê sasani de ku ew dihizirê ku ew bi tememî vaji rastiya civakê tevdigerihê wê piştî wê jî wê weke morfolojiyek bi desthilatiyên ´olî´ û hwd re wê, xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, morfolojiya serwerîya têgînî û aqili wê bi wê yekê wê bi kevneşopîya hizirkirina hizirî, maniyî, mazdeki wê ser şopa mitra û zerdeştî wê di wê rengê de wê bibê û wê bandûra wê, di wê temenê de wê bi encamên felsefeyê ku wê li herêmê wê heya sedsale 10´min û hwd wê piştî zayinê wê bijin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, morfolojiya felsefeyê ku wê suhrewerdî bi demên kevnera û ser aristo re wê şîrove bikê wê ji aliyekê ve wê bi temenê wî yê fahmkirinê ji kevneşopîya hizirî, maniyî û mazdeki wê nikaribê dûr li wê bihizirê bê. Ji wê aliyê ve wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Li vir tiştekê din wê karibê wê bibêjê. Di demên karduyiyan ên piştî zaninê de wê, sê têgihên teolojiyî wê heya demên derketina islamê wê bi serdestî wê xwe bidina diyarkirin wê hebê. Ew jî wê têgîna kevneşopîya hizirî, manitiyê û mazdekitiyê bê. Wê bii wê yekê wê bandûra wan li baweriyên din ên weke mesihiyê û hinekê jî pêşketinên piştre ên cihutiyê jî wê li wan wê bibê. Têgîna civaka bijarti wê bi cihutiyê re wê bibê lê ew çavkaniya wê têgîna civaka êzdayitiyê bê. Li ser wê temenê wê, çawa wê, êzdayi wê weke werina lenetkirin û wê xirab wê werina nişandin wê bi heman rengê, wê cuhu jî wê werina lenetkirin û mahkumkirin. Ev wê bi temenekê teolojiyî wê were kirin.

Di morfolojiya têgîna bijartiya êzdayiyan de wê di morfolojiya afirandina adam de wê were diyarkirn û ku ev wê, piştî wê demê wê hallac wê têgîna xwe ya ez rastitiyê û an ´enel-haq´ wê di rengekê de wê werênê ser ziman wê bi wê yekê wê karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Wê weke dewşîrmekirinên ser têgînên suhrewerdî re wê werina kirina wê ser yên hallac re jî wê werina kirin. Di şîroveyên xwe yên keseyetiya bi win de wê hallac kirpendinên ser melekê tawis û firawun ku wê bikê wê di wê temenê de wê şîroveyek berfireh wê bikê û wê di wê warê de

pirtûkên ku wî werina nivisandin wê pêşî wê werina şawitandin û piştî wê, ew wê were qatil kirin.

Yên ku wê weke hinek vegotin û şîroveyên bi helbestî ku wê bi navê wî li jiyanê wê werina hiştin jî wê çawa wê ew bi wan wê di nava têgînek ´tasawufi´ a islamê de wê were bi cihkirin wê bi wê armancê bê. Ji wê aliyê ve wê di rengekê de wê, karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê ev têgîn wê di rengekê de wê weke pêwîst bin ku ew ji temen ve wê werina kifşkirin. Ber ku wê pêşketina dîrok û civakatiya herêmê wê ji temen ve wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Mazdekiti di pênaseya xwe ya felsefî de wê, wek di dawiya sedsala 4´an a piştî zayînê de, di serdema Sasaniyan de, weke fîlozofê kurdistanî û Îranî wê mazdekiti pêşkeve. Wek tevgereke reformê ya olî-felsefîkî e ku ji aliyê mazdekê Bâmdad (di zimanê iroyin de bamdad dihê wateya hatina li ba min û an gihiştina li cem min. Yan ku gotinê di wateya têgînek ritueli de wê fahmbikê wê weke gihiştina li lê û an xwe lêgirtinê wê bi wate bikê.) ve hatiye pêşxistin û teolojiya dualî ya ji Zerdeştî û Manîparêziyê derketiye bi ehlaqeke civakî ya radîkal, wekhevîxwaziya teqez û xwedîderketina hevpar diyar dikê. Di warê materyalîsma dîrokî û dîroka felsefeyê de, Mazdekîsm bi gelemperî wekî "tevgera yekem proto-sosyalîst a destpêkê jî di dîrokê de" dihê binavkirin, ji ber ku ew parêzvaniya xwedîderketin û komûna civakî dikir. Pîvanên bingehîn ên felsefeya Mazdek bi vî rengî karin werin diyarkirin:

1. Pîvana Kozmolojî û Teolojîk (Dualîsm) wê bênê ser ziman wê, bi têgînek; ku wê bi wê bahsa şerê ronahî û tarîtiyê dikê bê. Felsefeya Mazdek li ser kozmolojiya dualî ye, ku dibêje gerdûn ji tevliheviya rasthatî ya du rêgezên bingehîn (ronahî/başî û tarî/xirabî) pêk dihê. Di rengekê de wê têgînek eksistensyalîsmek aqilekê başîn diyar dikê. Mazdek ji Manîparêziyê berevajî hevûdubûna van herdu hêzên dijber wek trajediyeke kozmîk nabîne; geşbîntir e. Erka bingehîn a felsefî ya mirov di cîhanê de ew e ku bi ehlaqên baş û kirinên adil, aliyê “ronahî” bê. Weki din bi têgîna Navendparêziya fahmkirinekê wê, bi wê re wê bihizirê. Mazdek hewl da ku baweriyê li ser bingehek aqilane bi îdiaya ku sedema bingehîn a rêkûpêk û zagona “gerdûnê aqil" wê şîrove bikê û wê werênê ser ziman.

2. Felsefeya Etîka Civakî û Wekheviyê wê, werênê ser ziman. Li gorî mazdek, "millk" wekî çavkaniya xerabiyê. Li gorî Mazdek sedema sereke ya bêbextiya mirovan, nakokiyên civakî, kîn, nefret, çavnebari û nakokiyan wekneheviyên civakî ne. Mirov di afirandinê de wekhev in. Bi

wê yekê, hemû hilberin û dayin û çavkaniyên li ser rûyê erdê (wek hewa û avê) afirandiye xwezayiya û ku mirov bi awayekî wekhev bixwûn. Ji ber vê yekê milkê taybet ji aliyê felsefî ve dihê redkirin. Divê mal, milk, pere û hwd hevpar bin. Ew jinê wê weke malê mêr nabînê û wê li hemberê wê derkeve. Têgînek ku wê di wê nûqteyê de wê piştre wê zêde bi navê felsefeya wî were istismarkirin û manipulekirin wê gotin ku wê mazdek gotiya ku ´jin jî weke malê hevpar a´ bê. Ber ku wê di kevneşopîya civakên kurdistanî de jin pîroz dihê dîtin ew weke malê kesekê nayê dîtin û ew wê, dixwezê wê bi kirpênê. Li ser wê temenê de wê rêgeza azadiyê wê bi wê yekê wê bi kirpênê. Bi wê yekê wê têgîna ´avîna azad´ jî wê bi wê yekê wê bi ya ku ew ji di dihê wê diyar dikê. Ji xwe wê ev di nava baweriyên berê ên kurdistanî û mesepotami ên weke inannatiyê û hwd de wê hebê û wê, piştre bi zêhniyetek nêrparêzî ku wê weke bi gotina ´fahişêyên parastgehê´ wê were ser ziman wê bibê bê. Ew bi wê yekê dervî dema faodal a dema xwe wê xwediyê hizrek û hişmendiyek hemdem jî bê. Di dewama wê de wê bahsa bi sînorkirina daxwazan wê bikê. Yan jî fahmkirina wan ji ya aliyê nebaş û encamên nebaş wê di rengekê de wê weke bi wê re wê, li wê bihizirê bê. Minaq mirov; Ji bo tiştên bi ya feresate tariyê yên wekî hêrs, şehwet, hewcedarî, tolhildan, çavnebarî û çavbirçîtiyê ji holê rabike, divê di civatekê de bijî û kar û xwarina xwe bi kesên din re bi parve bike. Aliyekê bidina hev. Hevdû bi tenê nehêlin. Ji hev re baş bin. Dûrûst in, rast bin.

3. Ehlaqa û ankû etika civakî û felsefeya wekheviyê wê bahsa wê bikê. Di wê de wê, têgîna ku ew bi wê dihizirê wê ya ku wê bibî çavkaniya nerinek xirab wê kifşbikê û xwe ji wê dûr bigirê bê. Her çend felsefeya Mazdek veguherînên civakî yên ´radîkal´ pêşbînî dike jî, di eslê xwe de aştîxwaz e (aramiparêz a). Li gorî rêgeza ku zirarê nede zindiyan weke di nava êzdayiyan de dibînin lê dihizirê. Weki din, heywanekê bo xwarina goştê wê kuştinê wê red dikê û bi wê yekê, xwarina goşt û rijandina xwînê qedexe dike. Ev têgîn di şibihê ya di demên berî zerdeştiyê de ku wê were diyarkirin ku wê korbankirina zaroyên piçûk û hwd ku wê, çawa wê bê gotin ku ew qadaxa dikê wê têgînekê wê bi wê rengê wê bide me. Bi wê yekê ew, têgîna kêmkirina formalîteyên olî nêz dibê, û got ku oldarên Sasanî yên serdemê (Mobed) û giregirên ku di jiyane luks (bahsa elitên qasrê û li dora qasrê dikê) de dijiyan, xelkê îstîsmar dikirin. Felsefeya Mazdek her çiqas wekî reformeke zerdeştî ya mîstîk û teolojîk dest pê kiribe jî, di dîroka felsefeyê de bi pratîkên xwe yên radîkal ên ku armanca wan ji holê rakirina mulkiyet û cudahiyên çînî û civakî ye, bi wê

bûye yek ji mînaqên pêşîn ên sosyalîsma utopîk a civakî re jî ku wê, dîmenekê fahmkirinê wê bi wê bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê têgîna fahmkirina ji piratikên jiyanê wê weke di felsefeya suhrewerdî de wê, di pêvajoya wî ya pêşî a hizirkirinê de wê di rengekê ne dûrî wê de wê bihizirê. Ew wê, serdestîya desthilatî û teolojiyî a ser civakê ku ew bêhnê li wê digirê û mudahaleyê bi wê li wan dikê dixwezê li dijî wê bisekinê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, weke tiştekê xirab a bi niyet wê dibînê û li gorî ji xwe di nava baweriyê de wê tiştekê bi wê nebê. Ew tenê wê kirinek serdestiyê û desthilatiyên serdest bê. Ber vê yekê wê serdestiya wan dikê û dixwezê were ji holê rakirin. Serdestiya kesekê li yê din bi wê yekê redikê. Di temenê li hemberê zumreyên serdest û elitên qasrê de sekinina wî jî wê ev têgiha wî di temenê wê de wê hebê.

Morfolojiya fahmkirina Mazdek de wê were dîtin ku ew dîmenekê civakî û çawa wê biji bi azad wê, li ser wê bisekinê. Ew wê, di wê temenê de wê, şîroveyên wê, bi zêdeyi wê, di rengekê de wê, morfolojiya civakî û civaknasî de wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wêê bihizirê û wê weke karibê wê di şêwa û rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirî û wê weke karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê, morfolojiya fahmkirina mazdeki wê ji wê aliyê ve wê giring bê wê bi têgîn û aqil û an teoloji û li rex wê teori û an zaninek civakî wê, demek bûhûrînê a bi fahmkirinê ji ya demên berê wê weke ku wê biafirênê. Ji wê aliyê ve wê, têgîna demên piştre wê, di rengekê de wê bi wê re wê biafirênê. Ew têgîna wî wilqasî wê pêşkeve û wê derkeve li pêş wê bahsa wê bi zêdeyi wê derkeve li pêş. Di wê temenê de mazdek wê, aqiliya ku ew dide diyarkirin wê di nava civakê de wê pêşketina wê, wekhevi û başîya bi hev re wê weke ya rastin wê bibînê û wê werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê, bi wê bixwezê ku wê têgînên teolojiyî wê bi wê yekê wê li ser têgîna bi aliyê positiv û an baş ve wê were diyarkirin. Di wê demê de wê ji nava gotinên mazdek wê were fahmkirin ku wê maniti wê di wê demê de wê çerçoveyek wê ya zêde bi bandûr wê di wê demê de wê weke hebê û wê, di dewama wê de wê weke çawa di demên kevn ên mesepotamya de wê weke li lagashê wê piştî urukagina û dema wî ya xwenûkar wê demek nû wê di dewama wî de wê bi gudea re wê di şêwayekê de wê bibê wê karibê dema mazdek a piştî Mani hatina wî di wê rengê de û bi wê morfolojiyê wê di şêwayekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê

weke bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê, serdema kevnera wê di aslê xwe de wê piştî demê helenismê û encamên wê weke bûhûrîna ji wê weke denezena wê jî wê bi mazdekiyê re wê karibê wê fahmbikê ku wê bibê. Demek nû wê were û ew pêşdîtîniya wi ya bi wê ku ew pêwîsta çawa bê wê bi wê re wê li wê bihizirê. Di rengekê de wê, demek bi ´rohni´ wê bi wê yekê wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê. Ya ku wê, di aslê xwe de wê bi tememî ne di dema wî de û ne jî piştî wî bi felsefeya wî ya civakî û hwd re wê bi navê wî bi başî ku wê newê fahmkirin jî wê weke wê ev bê.

Ji wê aliyê ve wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di rengekê de wê, ji demên kevnera-helenismê bûhûrîna ku wê bibê wê ji wê li pêştir wê çawa wê bibê wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê dîmenê olî, û weyna wê ya di nava civakê de wê pêwîst bê çawa bê wê bi wê re wê li wê bihizirê. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê mazdeki wê weke têgînek teoriki û zaninî a bi jiyane civakî û di nava xwezaye wê ya civakî de wê çawa wê bi başî wê biji wê bi wê re wê weke li wê bihizirê û wê bixwezê ku ew wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke bi wê re wê werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê mazdekiti wê di aslê xwe de wê sentezek felsefi wê bikê ku wê di wê de wê, têgîna teolojiyî wê weke di xismeta civakê de bê. Ew ne li ser civakê re wê weke hêzek kontrolker bê. Di wê çerçoveyê de wê di rengekê de wê weke ku ew wê dibînê ku ev wê çawa wê, di rengekê de wê bi encamên wê re wê bibê. Ya ku wê bi islamê û hwd re wê piştre wê bibê wê di rengekê de wê weke di wê warê de wê vaji wê di dîmenekê de wê bi têgîna serdestiya teolojiyî û desthilatiyek navendî ku ew her tiştê kontrol dikê û bi wê re ew dibê û ew pêşdikeve. Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Senteza mazdeki wê tenê wê bi zerdeştî û manitiyê re wê nikaribê wê fahmbikê. Di dîmenekê de wê weke ku wê were dîtin ew li ser xate nivgirava botanê a herêmên bakûrê kurdistanê û rojavayê kurdistanê û hewirdora wê di rengekê de wê dizanê û dixwezê ew di rengekê de dîmenekê bi fahmkirna wê re wê bênê ser ziman. Ji xwe wê, di demên piştre wê, civakatiyek serdest wê ji wê herêmê rojhilatê kurdistanê û heya van

herêmên bakûr-rojavayê kurdistanê wê di rengekê de wê pêşkeve û wê serdest bibê. Nirxên êzdayi-hizirî bê û an nirxên bi kevneşopîya civakî a bi wê re ew dibê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman. Ev nirxên bi bawerî wê di wê demê de wê, weke pêvajoyek gûharinê wê weke derbas bikin. Lê ev wê biqasî ku em wê fahmdikin wê nîvçû wê bimênê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, piştî hatina islamê wê weke dîmenekê tûndî ê weke mudahaleyê li wê bibê. Islam wê çendî wê di destpêkê de wê weke wan nirxên herêmên karduyiyan ên teolojiyî wê esas bigirê jî lê wê di aslê xwe de wê piştre wê, bi gûharinên wê ên ser temenê şîroveyên mezhebî ku wê di encama şerên navxweyî de wê bibê wê bi wê re wê dîmenekê din ê islamê ku wê bi tememî ji ya destpêkê wê cihê bê wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê, xwe di şêwayekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Di nava islamê bixwe de wê, dema ´asrî-seadetê´ ku wê bahsa wê were kirin û wê bi gotina ´bûhûrîna wê´ wê were kirin wê, di wê temenê de wê weke karibê wê, di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman. islama piştre wê yekser wê islama desthilatî bê û wê, islama civakî wê bi tememî wê temen û bingihê wê ji holê rabikê ku ev wê bi tememî wê weke piştre wê islama desthilatî wê, her demên wê bikê demên pirsgirêk û demên şer ên bi wê hebûna civakê re jî. Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Morfolojiyên weke bi baweriyên herêmê ku ew di nava wê çerçoveya wê de wê bi têgîna ´ahli-kitab´ re wê werina herêkirin wê, piştre wê ew jî wê, werina tûnakirin û wê bi wan re jî wê bikeve şer de. Wê bi wê şîroveya xwe re jî wê bikeve nava nakokiyê ser temenê têgîna islama desthilatî re.

Pirsgirêkên herêmê ên civakî wê dema ku em van aliyan wê şîrove bikin wê di rengeê de wê weke aliyekêê wê yê giring wê weke karibê wê di rengellê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê. Ji rastiya civakatiya herêmê dûrketin wê bi xwe re wê di rengekê de wê, temenê pirsgirêkên herêmê jî wê, bi wê re wê, bi demê re wê biafirênê. Di wê temenê de wê morfolojiyên bi fahmkirinê ên weke bi nirxên ser têgîna ummetê re wê werina meşandin wê ser temenê dijminatiyek ku wê li hebûna civakê wê were denezendin de wê were kirin. Ev wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman. Pirsgirêkên civakî wê di wê temenê de wê bibê. Ev wê yekser wê bandûra xwe wê li kurdistanêî ku wê xwediyê teolojiyên

demên kevnera û sazûmanên wan ên civakî bê wê di rengekê de wê bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê morfolojiya civakê wê, di rengekê de wê, li herêmê wê, bi pirsgirêkên ´ne weke civakatiya xwe lê weke baweriya xwe biji´ re wê, bide diyarkirin û ev wê, di serî de wê weke aliyekê ku wê bi wê yekê wê temenê pirsgirêkên demên piştre jî wê biafirênê. Di rengekê de wê, morfolojiya civakê wê, di rengekê de wê, bi wê yekê wê, bi redkirina civakê û salixkirinên civakê wê werê diyarkirin. Hebûnên civakî ên weke ya kurdan ku wê çawa wê hebûna xwe wê bi wê re wê rast bidina nişandin û wê werênina ser ziman wê ser wê re wê di rengekê de wê, bikevina nava wê de û wê ji nava pirtûka islamê a pîroz ´kuran´ wê çawa wê bi gotinên weke "xwûdê gotiya min we ji kabileyan cûda afirand, dakû win hev nas bikin´ de wê werênina ser ziman. Ev gotin wê, di rengekê de wê weke diyarkirina wan wê di rengekê de wê weke di dîmenê berxwedenek civakî ê li hemnberê wê teolojiya desthilatî a li diji wê disekinê de wê çawa wê bênina ser ziman wê weke bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di rengekê de wê di aslê xwe de wê gotina teolojiyê wê çendi di gotinê de wê bi navê xwûdayekê û rengekê wê were ser ziman lê wê bi demê re wê ji ya xwûdayi wê dûrkeve û wê weke teoolojiya desthilatî wê dîmenekê wê bistênê. Wê bi wê yekê wê, dema ku wê, li hemberê wê desthilatiyê sekin in wê weke ku wê di irana hemdem de wê weke ´li dijî xwûdê rabûnê´ û hwd re wê were diyarkirin wê di wê temenê de wê were hanin li ser ziman. An jî di rengekê de wê, li tirkiya hemdem de wê çawa wê bi wê yekê wê li ser temene nijaditiyek bi tirkitiyê wê bi wê re wê salix bikê û wê bi wê re wê bênê ser ziman. Di wê temenê de wê yên din ên li hemberê wê misilman bin (minaq weke kurdan pirraniya wan ji wê olê na) û an ne misilman (weke asûrî, ermeni, keldani, cihuyên wê herêmê, êzîdî, komên bi baweriya hizirî [ku piştre ji wan re wê, bi gûharandina wan ji baweriyan wan ku wê, bi wateya wê weke bi têgîna aligiriya aliyî wê elewi wê bê gotin. Kevneşopîya hizirî wê tûna kirina wê, li ser alitiyê re wê bibê û wê elewiti wê weke rastiya wê hatiya tûnakirin jî wê bi wê yekê bi xwe re wê bide diyarkirin weke bi xêwek dîrokî. Aligiriya aliyi wê bi wê yekê pêvajoyek gûharinê a hem bi baweri di temenê bişavtinê de wê bide diyarkirin û hem jî bi civakî wê tûnakirinekê ji rastiya wê bi wê dûrkirina wê ya ji rastiya civakatiya wê re wê bênê ser ziman.] û gelek komên din wê werina tûna kirin) wê werina ji holê rakirin. Ev wê, di rengekê de wê, di wê temenê de wê teolojiya li dijî hebûna civakan wê di rengekê de wê bi wê yekê wê were

pênasekirin û wê were afirandin. Di rengekê de wê, di demên hemdem de wê bi pêvajoya hêrîşên li hebûna wan civakan dikin de wê bi gotinên ´ew kafir in´ û wê dema ku ev gotin hatina gotin wê weke bi wateya ku ew pêwîsta werina tûnakirin û an kuştin wê bi wê intibayê û hwd re wê werina diyarkirin. Ev wê, di her demê de wê weke pêvajoyek şer ê desthilatî li hemberê komên civakî ên cihê wê zindi bihêlê wê bibê bê. Minaq dema ku wê rayadarekê tirk wê bibêjê ´ew zerdeştî na´ wê têrê bikê ku ew fermana wan were derxistin û an werina qatil kirin. Di wê temenê de wê kuştina wan wê rast û wê ´meşrû´ bê li gorî wê bi gotin kirinê. Ev wê dîmenekê wê di wê temenê de wê weke karibê wê di rengekê de wê, di şêwayekê de wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman. Bi wê rengê gotinên weke ´ew ermeni na´, ´ew cihu na´, ´ew kurd in´, ´ew êzîdî na´, ´ew asûrî na´, ´ew dûrzi na´, ´ew elewi na´ û hwd wê di wê temenê de wê weke gotinên ku ew dikarin têra kuştina wan bikê û an ew têra wan bikê ku ew kuştina wan mesrû bide nişandin. Ji wê aliyê ve wê teolojiya desthilatî wê di rengekê de wê bi wê yekê wê kar bikê. Piştî demên mazdekiyan wê di rengekê de wê ev komên ku wê bahsa wan karibê wê were kirin wê, yan wê weke ya serdestiyê û baweriya wê bin û yan jî wê mirina wan wê meşrû bê. Piştî demên mazdeki ev wê weke aliyekê pirsgirêkên civakî ên temenî wê xwe bide diyarkirin. Li kurdistanê wê ber ku wê dêmenekê civakî ê pirr baweriyi wê hebê wê herî zêde wê ev wê li wê xwe bide hîskirin û diyarkirin.

Morfolojiya teolojiya desthilatî wê di rengekê de wê weke bi armanca serdestiyê wê gûharinên ku wê bi wê dihên xwestin werina kirin jî wê di rengekê de wê di xwe de wê bihawênê. Ji wê aliyê ve wê, mijare serdestiya li herêmên kurdistanê de wê kifşkirina teolojiyê wê weke enstrûmentekê wê di wê temenê de wê mejuya wê zêde kevn wê herê. Ji wê aliyê ve wê ji demên kevnera wê heya demên hemdem wê ev enstrumet çawa wê were bikarhanin wê karibê bi gelek awayên wê were kifşkirin. Ya ku wê di rengekê de wê di destê desthilatên serdest wê mijare baweriyê û teolojiyê wê weke bikê amûrek xirab û teluke jî wê di aslê xwe de wê ev bê. Ji wê aliyê ve wê kaeribê wê, di rengekê de wê hinekê din wê di çerçoveya kurdistanê û herêmê de wê bi wê li wê bihizirî û werênê ser ziman. Mazdek wê weke ku ev fahmdikir û kifşdikir ku ev (teoloji) wê weke çawa wê weke enstrumentek teluke wê bibê kifşdikir. Ber vê yekî wê, dixwest wê ji destê wan derxê ku ew wê li hemberê civakî bikarneyênin. Ji wê aliyê ve wê, dema ku em li mazdek dihizirin wê di rengekê de wê, çerçoveyek fahmkirinê ku wê rêveberi û

desthilatiyên heerêmê hem wê nexwezin ku ew were kifşkirin û were ser ziman wê bibê û hem jî wê weke têgînek felsefeyi ku wê bi wê yekê wê bi tûndi li dijî wê bisekin in wê bibê. Ji wê aliyê ve wê, hêrîşên li mazdekiyê wê, aliyekê wan wê bi zêhni wê wê nûqteyê jîî wê weke di temenê xwe de wê weke ku wê bihawênê.

Ji wê aliyê ve wê dema ku em dinerin wê dijberiyên li rengên baweriyên herêmê ên kevn û yên nû ku ew dervî wan dijin wê di wan de wê di kirdeya wan de wê, dijberiyek civakî jî wê di xwe de wê bihawênê.

Di wê temenê de wê dema ku em mijare teolojiya desthilatî wê, li ser wê bisekinê wê piştî wê di demên hemdem de wê weke çawa wê di temenê têgînek endazyariya civakî de wê weke were bikarhanin wê, karibê wê di rengekê de wê fahmbikê. Ji wê aliyê ve wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê bi wê re wê werênê ser ziman. Mazdeki wê fahmdikir ku wê teoloji û desthilatî wê gihiştina wan ya li hev wê, di wê temenê de serdestiyek ku wê bi wê herkesekê wê weke bindest bikê wê biafirênê wê dibînê. Ji wê aliyê ve wê, hewldanên kêmtirkirina wê bahsa wê, û an serwerîya wê ya di nava jiyane civakê de û bi zêdeyi wê têgînek civakî a li wê serwer wê pêşxistina wê bi wê yekê wê weke nerinek giring wê weke bibînê. Ji wê aliyê ve wê ser wê bisekinê.

Di rengekê de wê mijare civakê wê di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di rengekê bêwin hatina wê ya kirin de wê were dîtin, çendî ku wê weke bi wê weke biwîn wê were dîtin û diyarkirin jî. Li kurdistanê wê, di wê temenê de wê, di şêwayekê de wê, rewşa kurdistanê wê, bi têgînek stretejikî kurdistan wê hertimî wê giringiya wê xwe bide diyarkirin. Ev wê, di rengekê wê piştî demên karduyiyan wê di demên piştî hatina islamê de jî wê were dîtin. Wê, di rengekê de wê hem wê ji aliyê çavkaniya wê ya dîrokî û teolojiyî ve bê û hem jî wê ji aliyê rewşa wûcana herêmê ve wê, di rengekê de wê weke ku wê bê diyarkirn. Di demên sasaniyan de wê, hewldanên wan ên li kurdistanê serwerbûna wan wê hertimî wê bi wê mantiqê bibê û wê, biwê yekê wê dema ku wan xwe li kurdistanê serwer didîtin û an dibûn wê weke li herêmê wê serwer bibin wê bibin.

Di wêtemenê de wê, ev di rengekê de wê, di dema hatina islamê de jî wê, piştî wê, di demên hêzên islamî û yên xiristiyanî de jî wê, di rengekê de wê, herêm wê weke bibê armanca seferên xaçiyan. Di wêtemenê de wê, di rengekê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman.

Piştî demên sedsale 7´min û pê de wê li herêmê wê, di şêwayekê de wê, pêvajoya pêvajoya bilindbûna abbasiyan wê weke ku wê bibê. Di rengekê de wê dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, serwerîya li herêmê wê, di wê demê de jî wê, ji rojavayê kurdistanê û heya herêmên başûr û rojhilatê kurdistanê û heya diyale û hwd wê, di wê temenê de wê, bibê. Ji wê aliyê ve wê, demek dirêj piştî hatina abbasiyan wê şer û pevçûnên bi civakatiya herêmê re wê bibê. Di wê demê de wê ji pêşketinên dema babekiyan, baba mislimê xorasaniyan û heya mîr caferê daşniyan û hwd wê, di rengekê de wê bibê. Di wê çerçoveyê de wê, rewşên ku wê zêdeyi wê bibin wê karibê wê bênê ser ziman. Di rengekê de wê, rewşa kurdistanê wê di wê demê de wê, di rengekê de wê, piştî keyeniyên herêmî weke eyeri, anayizidi, hasaniyi, hazbani, rawadî û hwd wê bibê û ev wê, heya serwerîya şadadiyan ku wê, di rengekê de wê, başûr û rojhilatê kurdistanê beşên wê yên mazin wê bikê bin serwerîya xwe û wê bi ber herêmên qafqasya ve wê di rengekê de wê, pêşkeve û wê derkeve li pêş. Di rengekê de wê, serwerîya şadadiyan û an malbata kurd a merwaniyan wê, bibê. Malbata merwaniyan wê demek dirêj wê xalifetiyê wê di destê xwe de wê bigirê û wê gelek xalifên abbasiyan wê ji wê kokê bin. Hinekê jî wê piştî wê şahên şadadî û bandûra wan wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê ve wê girêdayi wê weke karibê wê di rengekê de wê kifşbikê û wê werênê ser ziman.

Abbasi wê, di rengekê de wê, nikaribin serwerîya xwe li giştîya herêmên kurdistanê wê ava bikin. Piştî navenda abbasiyan ji herêmên li dora şam û rehayê wê barî baxdayê wê were kirin wê di rengekê de ku wê weke di morfolojiyekê de wê serwerîyek giştî a li herêmê wê were avakirin û pê de wê, dîmenekê din wê derkeve li pêş. Malbata xaro reşîd û balul wê, kurdi bin û wê di rengekê de wê bandûra wan li ser kurdan wê zêde hebê û heya demên wan ên xalifetiyê wê bandûra abbasiyan wê giştîya kurdistanê wê bi wê yekê wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Lê kurdistanî wê, di wê demê de jî wê li hemberê hatina hêzek ji deerve ku ew li wê serwer bibê wê şer biikê û wê di wê demê de wê, di dema şadadiyan de wê, mihemedê kurê şadadî ku wê dewleta şadadî wê ava bikê wê, di rengekê de wê piştî wê bi serwerîya wê û berfirehkirina sînorê wê bi ber herêmên qafqasya ve wê, dîmenekê imparatori ê di wê dema islamê de wê bi têgîha kurdistanî wê bide diyarkirin. Şahên şadadî wê di rengekê de wê, şahên kurd bin û wê bandûra wan di rengekê de wê li herêmê wê zêde berfireh bê. Di rengekê

de wê, malbata kurd a merwani wê, piştî wê, ji wê dema ku wê goçî bakûrê kurdistanê û rojavayê kurdistanê wê bikin wê, di rengekê de wê, ne tenê wê, dewleta şadadi a kurd ya islamî wê, xorttir bikê wê bi wê re wê, li bakûrê kurdistanê wê temenê dewletek nû a bi navê merwani ku wê giştîya bakûrê kurdistana iroyin wê ji bikê nava sînorê û wê mayafarqinê wê ji xwe re wê bikê navend û an paytaxt wê pêşkeve. Di wê demê de wê, ev wê, weke berfirehbûnek mazin bê. Piştî wê, kurdistanî û an kurd wê, di dewama wê de wê, pitşî wê, di dema eyubiyan de wê, di dema selehadinê eyubî de wê, sînorê dewleta kurd a merwani û dewleta kurd a şadadî wê bigihênê hev û bi wê yekkirinê re wê di rengekê de wê, temenê imparatoriya eyubiyan wê biavêjê ku wê di rengekê de wê li giştîya herêmê wê, serwer bibê. Ev wê weke demek giştî a kurdistanî bê. Sefera selahadin a li baxdayê wê weke xalifetiyê wê di destê xwe de wê bi wê bikê yek.. Misilmaniya kurdistaniyan wê nikaribê wê ne bi sûnnitiyê û ne jî bi şîatiyê wê fahmbikê. Wê bi zêdeyi wê bi dîmenekê şafitiyê wê bibê ku wê, di rengekê de wê, di dema eyubiyan de wê, derkeve li pêş.

Li vir tiştekê din wê hebê ku wê, bêî ku mirov wê bi kirpênê wê weke nabê ku mirov wê derbas bibê. Di dema dewleta eyûbiyan de ku wê şadadi û merwaniyan jî wê di nava xwe de wê bikê yek wê, nikaribê wê tenê wê weke dewlet û an imparatoriyek kurdistanî a tenê bi misilmanî wê şîrove bikê. Ku wê çendî wê piştre wê teqez wê bi wê rengê wê were diyarkirin. Di rengekê de wê heya wê dema ku wê, eyubi wê bina dewlet û wê giştîya kurdistanê û herêmên li dora wê bikina bin serwerîya xwe de jî wê, nîvê civake kurd û kurdistanî wê êzîdî û hizirî bin. An jî bi gotinek din wê weke bi baweriya kevneşopîya hizirî bin. Di wê demê de wê elewiti wê nebê. Tenê wê, wê di wê demê de wê bi baweriyên kurdistanî ên berê wê hebin û wê di wê temenê de wê rengekê morfolojiya mazdekiyan, êzdayiyan, zerdeştiyan ku wê di temenê ´ali-kitabi´tiya wan de wê weke civakek teolojiyî a cihê wê di dîmenekê de jî wê were herê kirin. Nîqaşên ser zerdeştiyê de ku wê ´ahli-kitab´ bê wê were wê hinekê jî wê weke bi wê ve wê girêdayi bê.

Elewiti wê piştî tevgerên civakî ên kurdistanî û bi xwûnê tepisendina wan û pê de wê weke dîmenekê dewşîrmeyi wê ser wê re wê weke bi wê were derxistin li holê û wê çavkaniya wê zêhniyeta bi wê a qatkirina kurdistanê a piştî şerê çardiranê ku wê were pêşxistin û bi wê xwestina kirina qat a dewleta kurdistanê û an eyubiyan bo serdestbûna li wê, piştî wê were kirin û pêşxistin. Di wê temenê de wê, tevgerên weke yên baba

ilyas û an baba ishaq û hwd bê wê, di rengekê de wê, piştî wê, tevgerên civakî wê bibê. Wê, di dema yavus selim de ku wê hinek aşîrên kurd jî wê bi rêya idrisi bedlisî wê hilde li rex xwe û wê bi wê re wê komkujiyên mazin wê bênina serê kurdistaniyan ku ew rewş wê heya roja me di nava kurdan de wê bi ibret wê were birhanin û bi wê yekê wê idrisi bedrisi jî wê bo wê di nava kurdan de wê bi awayekê mafdar wê weke bi ´xiyanetekê dîrokî´ ku wê weke bikê wê were pênasekirin. Di komkujiyên wê demê de wê derbeyek mazin wê li civake kurdistanî wê were xistin. Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, piştî wê, û bi teybetî piştî şerê çardiranê wê kurdistanî wê êdî wê pişta ji komkujiyên ku wê piştî wê bi dema muradê çaremin û hwd re bê wê werina serê kurdan wê, ranekin. Wê nikaribin êdî werina ser xwe. Di rengekê de wê, di şêwayekê de wê, bi wê yekê wê, temenê sunnitiyê weke teolojiye desthilatî wê ji wê demê û pê de wê were pêşxistin. Di wê temenê de wê, ev yekser wê civake kurdistanê wê bi cihêrengiyên wê ji xwe re wê bikê armanc. Wê, di rengekê de wê, piştî wê demê wê, 500 salên bûhûrî ên weke bi dîroka osmani û hwd re wê were dîyarkirin wê hemû bi şerên wê yên bi kurdan ên li kurdistanê bi newiyên salahadinê eyûbîyan re wê derbas bibê.

Morfolojiya têgîna bi gotina ´ahlî-kitab´ wê ji wê demê û pê de wê, were dev ji wê berdan. Wê di rengeê de wê tenê wê rêgeza misilmankirinê wê derxina li pêş. Di wê temenê de wê, ev wê, li şûna wê têgîna ´ummetê´ wê derxistina li pêş û ev wê weke dema dîroka şerên li herêmê ên di dema osmaniyan ên ku wê bi sedsalan wê bê domandin jî wê di rengekê de wê weke bide diyarkirin. Islam wê di wê demê de wê weke ji islamtiya wê dûrkeve. Wê, têgînek ummeti ku wê ji rastiya wê ya civakî dûrketî wê were diyarkirin. Wê rêgeza teolojiyî ku wê bi sedsalan wê temenê pêşketinên civakî ên herêmê wê biafirênê û wê di dema şadadî, merwani û eyubiyan de wê weke pergalek civakî a bi cihê rengiya civakî û baweri wê di nava hev de wê bi wê re wê bi hev re bijin wê were ji holê rakirin. Di wê temenê de wê êdî wê baweriyên din ên weke ahli-kitab ku ew berê bi wê li wan kêm hêrîş dihatina kirin wê ji wê demê û pê de wê weke yekser bina armanca hêrîşan. Ev wê di nava civake kurd a ku wê beşên wê yên misilman, êzîdî, zerdeştî, şebekî, yarsanî, hizirî û hwd bi gelek baweriyên din wê hebin û di temenê têgîna ahli-kitap de wê heya wê demê bi hev re bijiyan wê ji wê demê û pê de wê bi têgîna ummetitiyê wê hemû mafên wan ên jiyanê wê bi wê yekê ji wê demê û pê de wê ji destê wan wê were girtin û ji wan wê were standin. Di wê temenê de wê, di wê demê de bi hêrîşên selçûqî û piştre osmaniyan

rûxandina pergale teoloji û civakî a eyubiyan wêê meliyeta wê giran bê û dîrokî bê bo herêmê. Ji wê aliyê ve dikarê peymana qasrê şîrîn ku wê weke peymana zahabê jî wê were diyarkirin wê di rengekê de wê, bi wê re wê dîmenekê dihê wê were pêşxistin. Xeleka dawî a tûnekirinên civakî wê bi şêx bedrediniyan re wê bibê. Piştî wê di rengekê de wê, hizirî wê, hin bi hin wê, bahsa teolojiya xwe ya hizirî nekin, bo ku ew komkiujiyan nejin. Wê, tenê wê weke ´aligiriya aliyi´ wê li şûna wê werina diyarkirin ku ev wê piştî wê demê û şerê çardiranê wê weke rengekê û waryantek di rengê mezhebî de wê weke di nava islamê de wê li şûna wê li ser komkujiyên hiziriyên kurdistanî re wê were pêşxistin. Elewiti jî û sunniti jî wê di encama peymana qasrî-şîrîn de wê piştî wê hin bi hin wê werina pêşxistin û wê, di wê temenê de wê, dîmenekê ku wê di wê çerçoveyê de wê, gûharina teoloji û civakî wê bi wê re wê bê kirin. Elewiti bi wê yekê wê, weke têgînek ku wê weke xwe lê girtina hinek komên hizirî bo ji komkujiyan xilasbûnê bin wê piştî wê weke dîmenekê û rengê wan ê bawerî û hwd wê, mayinda bibê.

Di morfolojiya elewitiyê de wê di aslê xwe de wê çendî hinek xosletên hizirî wê bi rengekê hatina dewşîrmekirin wê werina domandin jî lê wê pergale wê ya civakî û teolojiyî wê bi tememî wê bi wê were ji holê rakirin. Ew dîmenê mazdeki ku wê piştî islamê wê di temenê têgînek ´ahli kitabi´ de wê xwe bide domandin wê, were ji holê rakirin. komkujiyên ku wê pêşî wê bi babeki, baba mislimê xorasani û mîr caferê daşni re wê were serê wan wê bi pêvajoya baba ilyas û baba ishaq û heya şêx bedrediniyan wê bidomê. Ev wê weke pêvajoyek bi tememî wê gûharandinê wê di rengekê de wê karibê wê bi wê re wê şîrove bikê. Kuştin û an qatilkirinên weke bi hallac, nesimi û heya pîr sultan avdal re wê were domandin wê, di rengekê de wê, di encama wê de bibê. Piştî qatilkirina pîr sultan avdal wê dergehên haci-bektaşî´yan wê li şûnê wê weke dîmenê wê gûharandinê û entegrekirina li islamê a weke ´mezhebekê wê´ wê di wê temenê de wê bi wê re wê were pêşxistin û ev wê weke pêvajoyek bi tememî ji holê rakirina wê kevneşopîya hizirî a ku wê bi navê wê yê civakî wê hebê. Bi têgîna bektaşîtîyê wê yekser wê, ji mejuya wan ya dîrokê û teolojiya wan ya civakî û dîrokî a hizirî jî wê were dûrkirin. Êdî wê di wê temenê de wê bi tememî wê elewitiya ku wê heya roja me wê were wê, êdî wê were pêşxistin. Kevneşopîya pîr-sultan-avdal wê bi tememî wê were ji holê rakirin, bi qatilkirina wî re. Bi navê pîr-sultan avdal wê weke keseyetiyek sê mertebeyên baweri wê di xwe de wê bi wate bikê wê di rengekê de wê têgihiştinekê wê bi fahmkirina wê

re wê weke bide diyarkirin. Ev her mertebe, wê mertebeyên pîrtiyê, sultantiyê, û avdaltiyê ên baweriya êzdayi bin. Ev mertebe wê, kevneşopîyek wan ya kurdistanî a kevn wê hebê. Li ser wê dikarê bahsa derwîşîyê jî wê bikê. Weke ku wê li herêma botanê wê bo derwîşîyê wê were gotin wê, hem wê weke mertebeyekê di wê rengê de a baweriya êzdayi a kevn wê were diyarkirin û hem jî wê, di rengekê de wê di dîmenek sofistî de wê were diyarkirin. Di kevneşopîya derwîşîyê de wê ew nirx wê hebê ku wê bi zane bê û wê weke zaneyên civakî ê baweri bin. Minaq ku mîrekê xirabi bikira ku derwîşekê li hemberê wî, şaşika serê xwe biavêta pêşîyê wê, ew wê, weke dewetkirina li başîyê ba. Wê bi gotina ku wê were diyarkirin wê wateya wê ew ba ku tu di rêya şaş de yi. Di wê temenê de wê weke kevneşopîyek kurdistanî bê ku wê di rengekê de wê, di rengê kevneşopîya hemawiyê a pîroz a jinê de wê karibê weke şêwayekê wê yê din wê fahmbikê. Gotina derwîşîyê bê, an gotinên weke ´kirîv´ û hwd bin wê gotinên êzdayi bin. Weke minaq bi têgîna ´dewrêşê ewdî´ ku wê were binavkirin. Lê piştre wê li kurdistanê wê, ser morfolojiya derwîşîyê re wê weke di islamê de jî wê were diyarkirin û ev tenê wê, pêşî wê di nava islamiya li kurdistanê bicih dibê de wê hebê.

Qatilkirina pîr sultan avdal wê di dewama ya hallac, nesimi û hwd de wê karibê wê di rengekê de wê fahmbikê. Ev bi zihniyetek weke ya peymana qasrî-şîrînê de ku wê berê û an piştre wê were pêşxistin de wê ev wê were kirin. Ji xwe wê, piştî wê di rengekê de wê, li ser wê temenê wê, hin bi hin pêşxistina fundamantelisma ku ew dihê pêşxistin wê, di rengekê de wê encamên wê bi pêşketinên piştre bê. Ev baweriyên ku wê weke baweriyên kurdistanî ên weke ´ahli-kitap´ ku wê berê di nava wê sazûmana giştî a baweriya herêmê de wê kariban bi rengekê tevli gelek pirsgirêkan jî wê bijin û xwe bidina nişandin jî wê, di rengekê de wê, piştre wê bi rengê jinûve şîrovekirina navaroka gotina ummetê û hwd re wê temenê bi hev re jiyankirina wan wê ji holê wê were rakirin. Di vegotinek kurdî a bi navê zembilfiroş de wê, bahsa keşê bi navê zembilfiroş wê were kirin. Di hinek ragihandinên civakî ên kurdistanê li herêma botanê de wê bê diyarkirin ku wê, ew wê, piştî ku wê, xatûm wê qastî nivina wî bikê û ew farqdikê û ji malê diraxê dihê herêma başûrê kurdistanê zaxo û li wir dihê gotin ku ew demek dirêj li dem kurdekê êzîdî dimênê û kar dikê û bi qizinca ji wî bidest dikê ew dabare xwe dikê. Di morfolojiya kesekê misilman wê xwe bisipêrê kurdekê din ê êzîdî de. Ev wê ser çanda civakî re wê di rengekê de wê, ti pirsgirêk wê di nava wê de wê nebê û wê li civatên hev wê weke li hev rûnihin wê weke di

vegotinên ser feqiyê teyran re wê bi keşe tûma re wê were diyarkirin. An jî wê, di rengekê de wê, ji mezhebên cihê bin wê bi hev re wê karibin rûnihin, bixwûn û vexwûn. Her wusa wê, di rengekê de wê, minaq li herêma botanê wê gundekê weke yê midihê gundê mesihiyan bê, weke bacinê gundê êzîdîyan û li dora nisêbînê wê, gundên di wan de wê, li rez êzdayiyan wê cihu wê hebin ku wê bijin. Wê bi hev re wê bi rêz û hûrmet wê bijin. Ev ser temenê civaketiya karduyiyan wê ti pirsgirêkên wê nebin. Lê piştî wê dema ku wê ji wê dûrketin wê bibê wê pirsgirêk bi hev re jiyankirina civakî û têgînên mezhebi bi çavkaniyên têgîna ummetê û hwd re wê were diyarkirin. Ber ku wê têgîna ummetî wê ji temenê civakî dûr wê were şîrovekiirn wê di wê temenê de wê bi bawerî temenekê demokratikî û bi wê rengê wê weke bi minaqên ji nava civake kurd me li jor dan wê êdî wê derfeta wan wê êdî wê nemênê ku wê bi wê rengê wê li rex hev û di temenê têkili daninekê bi hev re û an serî li hev danê wê bi wan re wê bimên**ê**.

Li vir wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê navê pîr sultan avdal wê hinek têgihên ku wê di wê de wê were fahmkirin wê hebê. pîrîti wê di xate baweriyên kurdistanî de wê, weke mertebeyek olî wê hertimî wê hebê û wê carna wê weke di nava yarsaniyên kurdistanî de wê were diyarkirin wê weke bi gotina babatiyê jî wê were diyarkirin. Di rengekê de wê yarsani wê di rengekê de wê gotina sultantiyê jî wê bi wê rengê wê were diyarkirin. Gotina sultantiyê wê di aslê xwe de wê ti têkiliya wê şahtiyek ku wê weke piştre wê were ser taxt û rûnihê ve wê têkiliya wê nebê. Ev wê weke mertebeyek nava teolojiya kurdistanê a demên karduyiyan jî bê. Lê piştî wê di wê rengê de wê ji rastiya wê were dûrkirin. Weke navê şahekê dîyarkirina wê, yekser wê meju û mejiyê gotinê bi dîroka wê re wê, bi wê yekê wê sernûxûmandinekê jî wê weke bikê. Di wê nûqteyê de ji êzdayiyê, yarsanitiyê û kevneşopîya hizirî wê di wê de wê ev têgih bi gotina sultantiyê wê karibê wê werênê ser ziman. Di kurdi de wê, gotina sultantiyê wê wateyên weke ´yê rohniyê hanî´ de wê were diyarkirin û wê di morfolojiya gotinê de wê çavkaniya wê gotina *sûhr* a di rengekê felsefeya îşraqî (rohniparêzî) a suhrewerdî de ku wê were diyarkirin wê bi wê re wê, têgînek jî wê bide diyarkirin. Wê bi wê yekê wê, di rengekê de wê bide diyarkirin. Ji morfolojiya gotinê wê dikarê wê werênê ser ziman wê sultan wê weke kesê agir dihilde û an pêdixê di dema hinek ritualan de. An jî di dema kirina wan ritualan de wê barkirina êgir di sêniyekê û an di rewşek weke wê de wê weke bênê ser ziman. Ev wê di wê temenê de wê weke mertebeyekê wê were diyarkirn.

Gotina ´avdal´ wê weke gotinek sofist a di nava kurdan de bê ku wê kesên weke bi zane ên nava civakê wê, di rengekê de wê bi wê re wê were diyarkirin û wê were hanin li ser ziman. Di wê temenê de wê, kesên bi zane û an weke zaneyên civakê wê weke avdal wê were diyarkirin. Minaq wê weke avdalê zeynikê û hwd.

Xelaka dawi a serwerîya teolojiya kurdistanî û hwd jî wê di aslê xwe de wê bi mazdekiyê re wê di rengekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Ber ku wê navê kurdistanê û kurd wê were qadaxakirin di demên piştre de û wê hewldanên ji dîrokê birina a civakê wê were dîyarkirin ev wê, bi itinayek ku ew bi nav civake wê û an bi civakatiya wê newê ser ziman. Di wê temenê de wê qatkirin û an perçekirinên nava civak wê ser beşên wê re wê weke ser êzîdîyê, yarsanitiyê, elewitiyê û an zazatiyê û hwd re wê di demên piştre wê were diyarkirn wê bi wê yekê bê. Di ahenge herênekirina hebûna civakê wê weke civakeê bo ji dîrokê birina wê, di wê temenê de wê weke li ser qatan re wê, di wê rengê de wê were kirin û ev wê, di ahenge bi qadaxaya ser ziman û çanda wê daninê re wê, were kirin.

Wekî din jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê di nava zimanê civakê de wê bi itinaya ku wê ti metnên bawerî û olî bi yên baweriya wê ya berê bê û an baweriya dema nû a li wê serwer bê newê û nebê. Dakû ew karibê baweri li hemberê wê weke enstrumentek ku ew bi wê ji dîrokê bi rêyên weke bişavtinê û hwd re wê were jî birin. Di rengekê de wê, di rengekê de wê bi wan aliyan wê, funksyon û misyona wê ya dîrokî û pêşketina wê û an bi xwe û nirxa û navê xwe rabûna serpîyan wê çawa wê nebê wê, di wê temenê de wê bi wê yekê wê ser wê were sekin in.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke bi wê re wê karibê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Di morfolojiya civaketiya kurdistani de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê morfolojiya baweriyên kurdistani bin. Ev wê, çawa wê di temenê tûna kirina aidiyate wê de wê were kirin û meşandin wê bi wê re wê nêzîkati wê were lê kirin. Ji bawerî û dîroka wê kirin û ji çanda wê dûrkirin û hwd wê weke temenê tûnakirina wê û ji hev felişendina wê biafirênê bê. Ev wê, weke laiyekê wê yê ku wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê were lê hizirkirin bê.

Ji wê aliyê ve wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karib wê li wê were lê hizirkirin. Morfolojiya hebûna civakê wê di wê çerçoveyê de wê weke bi wê re wê karibê wê fahmbikê û wê di wê

temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Di morfolojiya têgîna civakatiyê de wê, weke aliyekê wê yê giring wêê bi wê aliyê ve wê li wê bihizirê bê. Morfolojiya aqilê civakê, çand û etika wê di wê temenê de wê, bi wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê, bi demê re wê, bi teybetî wê piştî şerê çardiranê û hwd re wê, civake kurdistanî wê ji her aliyê ve wê di bin pêvajoyek şer a bi armanca tûnekirinê de wê were hiştin. Ev heya demên hemdem ên weke roja me wê, di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman. Qatkirina kurdistanê di demê konferanse lozanê de wê di rengekê de wê bi awayekê wê çawa wê bi wê temenê weke civakekê û weke welatekê wê newê dîtin û wê di wê temenê de wê bi wê re wê, bi pêvajoya dîrokê re wê were ji holê rakirin wê bi wê ve wê weke girêdayi bê. Ji wê aliyê ve wê, qatkirina civakê û ardnigariya wê, di rengekê de wê bi rengekê wê bi hinek morfolojiyên fahmkirinê wê di wê temenê de wê weke pêwîst bê ku wê ser wê bisekinê bê. Ji du aliyan ve wê pêşî wê di rengekê de wê karibê wê fahmbikê. Aliyê pêşî wê di rengekê de wê weke civak weke civakê newê dîtin û bi wê awayê ji hev cihê û qatbûyi wê were dîtin û kirin û bi wê yekê ji wê rewşa wê were dûrkirin bê. Wê bi wê armancê bê. Di wê temenê de wê, weke wînek ramyari û hwd wê, bi ti awayê newê nişandin. Di rengekê de wê, di rengekê de wê, di dewama wê de wê ser temenê ramyari û bi wê yekê bi salixkirinên ku ew bi wê werina kirin pêşîya wan girtinê re wê di rengekê de wê li ser rewşên wê yên abori û jiyane wê û hwd wê temenê bi wînbûn û wîn nişandinê wê bi her awayê wê çawa wê ji holê wê were kirin. Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û w di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê bi wê re wê werênê ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê weke wê fahmbikêê û wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Di rengekê din de jî wê bi morfolojiya qatkirinê wê di wê temenê de wê, dîmenekê wê yê din jî wê weke hebê. Ne tenê wê bo wê ji winê kirinê bê. Wê weki din wê ser wê wûcana wê ya ardnigari û civakî re wê weke di temenekê ku ew hem were bindest kirn û hem jî wê winda wê ya wê ya

stretejikî hem li hemberê wê û hem jî bo yê serdest bi awayekê ramyari wê were bikarhanin û bi wê ew li ser wê bi wê werekirin weke hêzek serdest.

Di wê temenê de wê weke di rengekê de wê qatkirina wê wûcana wê ya stretejikî wê weke rengekê hêrîşê ê li hebûna wê weke di temenê ramyariya wê ya bi wê ku ew dikarê xwe bi win bikê û weke winekê bi wê re wê bide diyarkirin jî bê. Di wê temenê de wê di dîmenekê li wê hêrîşkirinê jî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê bi rengekê wê qatên civakî wê li ser zaravayên wê yên zimanî û çandî ên herêmî û hwd re wê weke bi gotinên weke ´tû kurmancî´, ´tû zazayî´, tû sora´, ´tu hewramani yî´, tû yarsanî´, tû elewiyî´ û hwd wê, di nava têgîihên weke yên bi wê rengên qatkirinê wê li ser wê wûcana wê re wê ev wê weke rengên hêrîşên ji hûndûr ve ku wê di rengekê de wê weke li wê were kirin û wê bi wê re wê weke karibê wê di rengeê de wê bi wê re wê weke karibê wê di awayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê jî dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê di rengekê de wê aliyekê wê yê din jî wê weke ku wê karibê wê fahmbikê wê ji herêmê wê zêdetirî û ji navaroka wê zêdetirî wê wûcana herêma kurdistanê a stretejikî ku wêê li herêmê wê çawa wê di rengekê de wê bi wê re wê, di temenê hêzên herêmî û hegomenikî de wê were bikarhanin bê. Bo wê yekê bo ku ew wûcana wê were bikarhanin bi tememî pêwîsta ku ew ji wînê were kirin. Di wê temenê de wê di rengekê de wê statûya wê newê naskirin. Ji wê rastîya wê dîrokî ew were diyarkirin. Ew dîroka wê ne hatibê nivisandin. Ew ne xwediyê ti saziyên çandî, ramyari û hwd ên ku ew bi serdestîya wê ya civakê were diyarkirin. Kevneşopîyên wê yên çandi wê bi navê wê newê ser ziman. Di nava tirkiya de wê weke bi gotina tirkiyatiyê were ser ziman. Di nava iranê de weke iranitiyê were ser ziman. Di nava sûrî de weke sûrîyatiyê were ser ziman û di nava iraqê de wê weke iraqitiyê were ser ziman. Di wê temenê de wê ev wê, weke şêwayekê ser temenê dîrokî, çandî û hwd re wê li wê were lê hizirkirin.

Pirsekê ji bi wê çerçoveyê re wê bi wê re wê weke karibê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê ber çi wê zimanê wê ya civakî wê qadaxa bê û ew wê nikaribê bi zimanê xwe û çanda xwe perwerde bikê û bênê ser ziman bê? Bersiva wê pirsê wê bi sedemên ku me li jor wê hani ser ziman wê, bi wûcana wê ya dîrokê, civakê, çandî, welatî, û hwd re wê çawa wê di rengekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê fahmibkê û wê di wê temenê de

wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê ev jî qê weke aliyekê wê yê din jî wê di rengekê de wê, ne tenê wê perçekirina hebûna civakê bi wan aliyên wê yên ku wê, me hanin ser ziman wê bibê. Wê dîroka wê ji wê dûrî wê bi herkesekê din re wê karibê wê were ser ziman lê wê di wê de wê tenê wê bi navê wê newê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê ne tenê wê ne nivisandina dîrokê wê bibê. Ji wê zêdetirî bo ku ew temenê wê ne nivisandinê nebê bi wê yekê wê dîroka wê herêmê di rengekê din de wê pêwîst bê ku ew were ser ziman ku ew di rengekê de ew nikaribê werê hanin ser ziman. Di rengekê de ku ew tenê wê weke ne hanina ser ziman bimênê wê piştre wê karibê wê were ser ziman. Lê pêşîya wê çawa wê were girtin wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din wê, dîmenên wê yên bi baweri û teolojiya wê baweriyên wê yên kevn wê dervî wê çawa wê werina ser ziman. Wekî din bo ku ew baweriya serdest ew li hemberê wê were bikarhanin û ew di wê de nebê kirdeyek wê bi navê wê ti tişt newê ser ziman û bi zimanê wê ti tişt newê diyarkirin. Ev wê weke şêwayekê hêrîşkirinê jî wê di rengekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Weki din wê aliyê ramyari û hûqûqî û an destûrî wê hebê ku wê ji gelek aliyan ve wê bi wê re wê weke karibê wê di dewama wê de wê bi gotin bikê bê. Di wê nûqteyê de wê ne tenê wê pêşîlêgirtina cihgirtina navê wê di nava metnek destûrî û an hûqûqî de ku were ser ziman. Ev wê pêşîya gihiştina mafê û an bahskirina mafekê destûrî bi navê xwe bikê wê bi wê çawa wê pêşîya wê bigirê bê. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Wekî din jî wê di rengekê de wê di derbarê wê de wê, bi kiryarên ku wê li hemberê wê werina kirin de, komkujiyên ku wê werina serê wê, ne di qada navnetewî û ne jî di nava sînorê welatên ku ew dihên girtin de wê ti awayê wê, newê hiştin ku biryarek bi positiv û an nagativ were girtin. Ti temsiliyetên kurdan di ti saziyên navnetewî de wê nebê. Tevê hijmara wan a civakî ser 60 milyoni re ya wê, di nava civake navnetewî a ´netewên yekbûyi´ de wê navê wan û cihê wan û an temsiliyeta wan nebê. Bo ku ew nebê jî wê bi itinayekê tevbigerihin. Bi heman rengê ev wê bi heman wê di ti saziyên netewî ên welatên herêmê ên ku kurd û kurdistan di nava wan de hati qatkirin jî wê, ti temsiliyet wê nebê. Di

rengekê de wê, di wê temenê de wê, ti doz wê bi rengekê wê bi biryarê wê newê hiştin bi biryar bi encam bibê. Ev wê weke aliyekê wê yê ku wê bi wê yekê wê di wê temenê de wê bi wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê morfolojiya destûrî wê, di rengekê de wê di dewama wê de wê giring bê ku wê ser wê bisekinê bê. Bıryarek di derrbarê kiryarek bi komkujiyên w girtinê wê weke pênaseya komkujiyekê wê tenê wê nekê. Wê hebûna wê jî wê bi wê re wê weke pênasebikê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê bo ku ew pêvajoya bi komkujiyan ser wê wê were domandin û bi berdewamî ew di bin wê de wê weke bêstatû hiştina wê were domandin wê bi wê yekê wê bi her awayê wê dervî pêvajoya hûqûqê wê were hiştin. Di wê temenê de wê dozên ku ew vekin û bi encam bikin jî wê li ser wê aidiyetek ku wê bi ya netewîtiya xwe ya serdest re wê biafirênin û wê bi wê re wê bikin û wê bi wê re wê bi encam bikin. Di wê temenê de wê minaq wê li tirkiya wê bi ´nasnemeyên tirkî´ wê ew wê were kirin û wê di wê temenê de wê, were diyarkirin.

Di rengekê de wê di ti belgeyên bi wê rengê wê bahsa wê û civakatiya wê û rengê wê yê rastin wê nebê. Ji wê aliyê ve wê morfolojiya huquqê wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê ne tenê wê weke ku wê di nava çapameniyê de wê weree diyarkirin ku wê bo domandinê wê sûcan bê daraz wê were hiştin. Wê di wê temenê de wê di morfolojiya bêceza hiştina sûcekê û an bêencam hiştina dozekê wê di wê temenê de wê, bi wê aliyê ve wê bi pêvajoya şerê wê yê bêstatû hiştina wê ve wê weke girêdayi bê. Wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê li wê bihizirê û wê karibê wê di şêwayekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Morfolojiya hûqûqê wê di wê temenê de wê bi ti awayê wê hûqûqa wê nebê. Wê bi wê yekê wê ew wê were kirin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê morfolojiya huquqê wê, di rêgeza serdestiyê de wê li wê were nerin û di wê temenê de wê, di temenê statûyê de wê were fahmkirin. Wê bi wê yekê wê, ew wê weke civakek ku ew ne xwediyê wan rewşan bê. Ji wê aliyê ve wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê, morfolojiya huquqê a bi wê rengê wê dervî wê hiştinê wê di rengekê din de jî wê bi têgîna ramyariyê wê di rengekê de wê were diyarkirin. Minaq wê di rengekê de wê li ser sportekê re wê, di rengekê de wê gotinên weke “sport dervî

ramyariyê ya, nabê ku ew bi navê xwe û hebûna xwe cihê bi wê diyar bikê.” Di dewama wê de wê were diyarkirin ku ew di rengekê de wê, li ser wê re wê ti kesek wê bahsa aidiyeta xwe wê nebê û bi zimanê xwe wê bi wê tiştekê wê newênê ser ziman. Ev wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê were hanin ser ziman. Di rengekê de wê morfolojiya ziman û qadaxaya wê, bi temenê destûrî wê bi wê yekê wê were bi temen kirin û wê di rengekê de wê were diyarkirin. Gotina weke ´zimanê fermî´ wê tenê wê tirki bê. Li iranê wê weke tenê farisi bê. Li sûrî û iraqê tenê arabi bê û hwd wê di rengekê de wê bi wê re wê were diyarkirin û wê di wê çerçoveyê de wê ser têgîna ziman û nirxên wê yên civakî û hwd re wê bi wê re wê dijberiyê li hebûna civakê wê bi wê re wê were kirin. Di wê temenê de wê dema ku em bahsa qadaxaya li ser ziman a li tirkiya dikin em wê diyarnekin ku ev wê tenê wê bi tirkiya ve wê girêdayi bê. Her beşên kurdistanê wê ev wê weke rêgezek hevbeş a bûhûrînêr bê. Di wê temenê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê di reng û awayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di morfolojiya qatkirna kurdistanê de wê ew wê hebê ku wê di rengekê de wê ser wûcana wê ya stretejikî wê weke çawa wê karibê were leyistin wê weke bi wê ve wê weke girêdayi wê aliyekê wê yê giring wê weke bi wê re wê hebê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê kifşkirina dema osmaniyan a di destpêkê de wê weke kifşeka wan ya dîrokî wê di dema peymana qasrî-şîrîn de wê ew bê ku ew bo ku ew kurdan û kurdistanê karibin kontrol bikin wê qatbikin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê di wê hizrê de bin ku wê kurdistanek yek wê, ti carî wê nikaribin wê kontrol bikin. Ber vê yekê wê di şerê çardiranê wê sefewitiya dihê şikandin û ji holê rakirin wê bi feresatek nû wê jinûve wê bo wê armancê wê jinûve wê were avakirin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, piştî wê were bihêzkirin. Di wê temenê de wê, ev wê weke aliyekê wê yê giring wê di rengekê de wê morfolojiya têkiliya nava tirkiya iro û irana iro wê di wê rengê de wê li ser heman morfolojiyê wê bixwezin ku wê bi temen bikin û wê di rengekê de wê werênina ser ziman. Ji wê aliyê ve wê ev wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê.

Di morfolojiya ku wê dikarê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê, di şêwayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê

ser ziman bê. Wê jî, dikarê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Di wê nûqteyê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê morfolojiya serdestiya li kurdistanê wê weke aliyekê wê yê giring wê weke li wê were lê hizirkirin bê. Di wê temenê de wê serdestiya li kurdistanê wê weke li herêmê bê. Di wê temenê û çerçoveyê de wê di rengekê de wê weke kaeribê wê di rengekê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê bi wê re wê, werênê ser ziman bê.

Di morfolojiya têgîna serdestiya kurdistanî û serdestiya li kurdistanê wê weke du gotinên ji hev cihê bin. Wê wateyên cihê wê bidina me. Di demên piştî karduyiyan û hwd de wê, hin bi hin wê morfolojiya teolojiya civakî a kurdistanî û kevneşopîya wê, di rengekê de wê were tûna kirin. Di aslê xwe de wê, mazdek wê di rengekê de wê jinûve wê di dîmenekê de wê weke demezrendinekê wê li herêmê wê bi wê re wê bikê. Demezrendina ku wê mazdek wê dikê, wê, bi tememî wê bi teolojiyî û civakî wê neçê şêrî. Di rengekê de wê weke nîvçû bimênê bi derketina islamê re. Di wê temenê de wê, di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, temenê civakî û teoloji wê mazdek wê dervî têgînek desthilatî wê di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û ew dixwezê, têgîna teolojiyî û desthilatê û civakê cihê û cihê ji wan cûda bikê. Di wê temenê de wê, diwê temenê de wê, dîmenekê fahmkirinê ê civakî wê, bi rastî jî mazin wê derkeve li pêş. Li ser wê temenê wê, di rengekê de wêê êdî wê weke derfetek dîrokî a mazin a bûna serdest û desthilatî wê biafirênê. İslam wê weke têgînek desthilatî ku wê weke bixwezê wê, temenê li leyha pêşxistina serdestiyek desthilatî wê pêşbixê wê bikarbênê. Di wê temenê de wê, gotina weke serdestiya olî, desthilatiya olî û hwd wê ser wê temenê wê werê pêşxistin. Gotinên desthilatiya olî wê, di rengekê de wê, di wê temenê de wê yekser wê, teoloji wê, li hemberê civakî wê bi rengê baweriya wê û hwd re wê çawa wê were bi pozisyon kirin wê, rastiya wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê bi rehetî wê dikarê wê bi wê re wê fahmbikê û wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Gotina desthilatiya olî wê di rengekê de wê piştî wê derkeve li pêş û wê wateya xwe wê bi zêdeyi di serdema navin de wê bibînê. Gotin bixwe aidi serdema navin a. Di wê temenê de wê bi wê re wê êdî wê pêşkeve.

Di wê temenê de wê,, di aslê xwe de wê, gotina desthilatiya olî, wê, di rengekê de wê, ne tenê wê, hevnasin û gihiştina hev a têgîna desthilatî û ya baweriyê bi tenê bê. Ji wê zêdetirî wê, wê, civak wê ji w pêvajoya wê, derkeve û an wê were derxistin. Wê bi wê yekê wê bi gotina desthilatiya olî wê civak wê tenê wê weke qada ku ew li wê were serdestbûn bê. Di wê temenê de wê bi wê yekê bo ku ew li wê serdestbûn bibê wê di wê de wê çawa wê gûharin di temenê iteatkirina wê de û an dana iteatê de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Ev wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, pirsgirêka desthilatê wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, xwe bide diyarkirin. Di rengekê de wê, mijare desthilatê û civakê wê, di rengeê de wê, têkiliya wan ya bi olê dibê wê, bi wê re wê ser wê re wê ferzkirinên ku ew dihên kirin û têgîna iteatê de wê, çawa wê bibê wê, bi wê re wê were lê hizirkirin. Di têgîna baweriyê de wê, di rengekê de wê, didemên kevnera ên karduyiyan û hwd de wê, baweri wê, di rengekê de wê çerçoveyek zêhni a bi wê gihiştina fahmkirinêkê wê were diyarkirin. Di wê temenê de wê, di temenê têgînek iteatkirinê de wê, şîrovekirinên bi wê re wê newê dîtin ku wê were kirin. İteat wê, kengî wê, baweri û ol bû amûr û an enstrumentek desthilatî wê hingêê wê bi wê re wê weke ku wê pêşkeve û wê bi wê yekê wê weke ku wê bi wê re wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê ku wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê awayekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

.

Baweriyên kurdistanî ên kevn û pirsgirêka wan

Gotina ola desthilatiyê wê, zêde wê kurd wê encamên wê yên neyini bi civakî wê di demên berê û yên hemdem de jî wê bibînin û ber vê yekê wê ji wê aliyê ve wê di rengekê de wê weke pêwîst bê ku wê weke têgînek navendî a lêpirsinê ser têgiha civakî û herêmê re wê li ser wê bisekinê bê. Ji wê aliyê ve wê dema ku wê, kurd wê bahsa têgîna desthilatiyê wê bikin di nava olê de wê, di rengekê de wê bi gotina selahadin re wê bênina ser ziman û wê bêjin ku ´wî ti tiş bo kurdan nekir´ re wê werênina ser ziman. Ev gotin wê hem rengekê pirsgirêkê û hebûna wê ya demê wê di şêwayekê de wê bide diyarkirin û hem jî wê ji aliyekê din ve jî wê bi

desthilatî wê çawa wê weke di rengekê de wê, li kurdistanê wê, bi wê re wê, werina bi ser kurdan de wê karibê wê bi wê bi hinek morfolojiyên bi fahmkirinê re wê li ser wê bisekinê bê.

Kurd di dema selahadin de jî wê weke xwediyê hêzek mazin bin. Wê, bi civakî jî wê xwediyê wê hêzê bin û selahadin bixwe jî bêî ku wî xwe sipartiba wê hêzê wê nikariba wê li herêmê derketiba li pêş weke hêzekê. Di wê temenê de wê ya ku wî kir weke imparatorekê cihanî û an wê weke di naba olê de wê were diyarkirn weke ´xalifeyê cihanê´ jî wê di aslê xwe de wê di regnekê de wê weke ev bê.

Di wê temenê de wê, serdestiya desrthilatî wê, di rengekê de wê, di wê demê de wê çendî wê, weke kurd wê, di nava islamê de wê weke bi hêz bin û wê xwediyê hêzek dem bi dem a bi wê rengê a diyarkirin jî bin lê di morfolojiyek fahmkirinê de wê hertimî wê weke xwe zaroyên wê yê weke yê hewiyê wê bibînin û an jî wê weke ji wê xwe beyeni wê di hêstekê de wê bibînin. Di wê çerçoveyê de wê ev gelo tenê ji ber hebûna baweri û teolojiya wan ya berê hebê wê tenê wê bo wê bê? Bêgûmen wê ev wê hebê. Lê ne tenê ev wê hebê. Di rengekê de wê, aliyekê wê yê din jî wê weke bi hêsta islamê ji derve hatiya û li ser wan weke têgînek bûya serdest wê bibînin û ev hêst wê di ti demê de wê weke ku wê winda nebê. Ji wê aliyê ve wê serdema kurdistanî a bi hêz a selahadinî jî wê nikaribê wê hêstê ji wan dûr bikê.

Ji xwe wê pêşketinên nava kurdan ên weke li baweriyên xwe yên kevn vegerinê û derketinên dirokî ên weke bi Sultan Sahaq, Şêx Adi û gelek derketinên dîrokî ên bi baweriyên wan ên kevn weke êzdyiyan, yarsaniyan, zerdeştiyan û hwd re wê di wê demê de wê bi wê bikevina nava hewlekê de. Di wê temenê de wê, dîroka derketina Şêx Adî wê dema ku em wî weke nebi û pêxemberekê kurd jî wê di rengekê de wî bihasibênin wê li gorî wê rengê derketina wî weke rast bê. Ber ku wê di wê rengê de wê xwediyê rewşek û rengekê ragihandinê bê. Wê bi baweriya êzdayiyî re wê encamên ku wê bi xwe re wê werênê wê ji wê rastiyê wê nedûr bê ku wê karibê wê werênê ser ziman. wê teolojiya êzdayi wê bi serê xwe wê weke teolojiyekê wê derxê li pêş.

Tiştekê din jî wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê weke baweriyên kurdistanî wê yarsanî û an komên din hizirî ku wê piştre wê weke elewi jî wê werina bi nav kirin wê, di rengekê de wê ser têgîna hizirî re wê, bixwezin ku ew dervî teolojiya êzdayi werina diyarkirin û wê di wê temenê de wê şerekê mazin û bi demê re wê demdirêj wê bi wan re wê bi zêhni û fizikî wê were meşandin. Di wê

temenê de wê dikarê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê werênê ser ziman. Ji hev cihê kirina êzdayiyan û yarsaniyan, yarsani û elewiyan û hwd wê, di wê temenê de wê di morfolojiyekê de wê çawa wê karibin li ser baweriya wan re ew ji wê cihê wê werina diyarkirn wê hinekê jî wê bi wê ve wê weke girêdayi bê. Di wê temenê de wê jî dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, weke ´civakên bêîteoloji´ pênasekirina wan û hewldanê bi zorê û hwd bi wan wê dana herêkirin wê bibê û wê di wê temenê de wê, di nava şaqê şîatiyê de ku wê bi girêdana bi Alitiyê ve bê û an wekî din li ser gotina ´mihemed, ali´ û hwd re bê wê, girêdana ku ew bi wê temenê wê were diyarkirin wê hinekê jî wê di wê çerçoveyê de wê karibê wê werênê ser ziman bê. Manipulekirinên ser gotina ´mihemed ali´ re wê ser wan re wê were kirin wê di wê temenê de wê, bi bêteoloji hasibandina wan ve wê girêdayi bê. Bi demê re wê Aliti wê li şûna navê Hizirî wê weke derkeve li pêş. Ber ku wê navê hizirî wê zêdeyi wê kurdistanî bê. Çendî ku ew ser olê re wê manipulabikin jî wê bi kevneşopîya wî ya heyî re wê nikaribin bi tememî wê ji holê rabikin. Ev wê di temenê têgîna ola desthilat de wê li wê hewl were dayin ku ew were entegrekirin û wê di wê temenê de wê bi wê re wê weke lê were kirin. Lê wê dema ku ew dihê entegrekirin wê ew ne bi nirxên wê lê bi nirxên ya serdest re ew were bi şekil û awakirin re wê di rengekê de wê were kirin. Elewiti wê di temenê de wê, bi têgîn û morfolojiya Ali û elewi´ re wê di wê temenê de wê di rengekê de wê were pêşxisitin.

Ev kevneşopî wê di rengekê de wê weke rengekê islami kirina wê jî bê, bi navê Ali û elewitiyê. Ji xwe wê ev nav wê di rengekê de wê di wê temenê de wê di morfolojiya xwe de wê xwediyê hinek refaransên fahmkirinê bin. Di wê temenê de wê serdestiya navê Ali û elewitiyê wê, nişanaka gihiştina armancê a pêvajoyek bi tûnakirina civakî û bişavtina wê ya dîrokî jî wê bi xwe re wê di rengekê de wê bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê pêvajoya pêşî a wê ew bê ku wê, aliti û elewiti bê wê were pêşxistin bê. Pêvajoya duyem ji nirxên wê yên civakî û zimanê wê yê civakî ê esasê kirina wê bê. Ev wê hingê wê ji dîroka wê ya civakê kirina wê jî bê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wêyê giring jî wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

.

Gotina ´ola desthilatê´, reng û awayê wê, û encamên wê yên neyini

Di rengekê de wê, di demên destpêkê ên mesihiyê û an xiristiniyatê de jî wê, di rengekê de wê di aslê xwe de wê zêde rastî têgînek bi wê rengê ya dana iteatkirnê wê nebê. Wê, di rengekê de wê, dîmenekê bi felsefeyi û aqilzaniyekê pêşketina wê dibê wê were dîtin ku wê bibê. Di wê temenê de wê, baweriyên din ên kurdistanî wê weke zerdeştî, maniyî, mazdeki û şîroveyên mazdeki û hwd wê, li ser temenekê keseyeta azad û wîna azad û hebûna civake bixwe, serbest û azad de wê têgînek civakî ku wê bi wê were teorizekirin wê di rengekê de wê bi zaninî wê were hanin li ser ziman. Di wê temenê de wê, morfolojiya têgîna iteatê wê di rengekê de wê baweriyên berî serdema navin de wê pêşkevin de wê weke fêrsek bi wê yekê zêde diyar wê dernekeve li pêş bê. Ev wê, di rengekê de wê piştî islamê wê derkeve li pêş. Gotina weke ´ole desthilatê´ wê pêşketina islamê wê di rengekê de wê weke vê rastiya wê bide ravakirin. Xiristiniyani ne weke ola desthilatê wê pêşkeve. Baweriyên din ên kurdistanî û hetta cihuti jî wê nikaribê wê bi wê rengê wê şîrove biikê. Şîroveyên bi wê rengê werina pêşxistin jî wê weke bi zorêkê şîroveyên dihên kirin bin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, morfolojiya ol û desthilatê wê, di rengekê de wê di islamê de wê bigihêjê hev. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê bibê. Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, pêvajoya hemû dîroka olî a li rojhilata navin, şerê wê yê navxweyê ku wê ser 1400 Sali re wê heya roja me wê di rengekê de wê weke bidomê û hwd wê, di wê temenê de wê bi wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê bide diyarkirin û domandin. Di wê temenê de wê, di wê temenê de wê, têgîna ´civaka iteatkar´ wê weke morfolojiyekê wê bibê û ev morfoloji wê di rengekê de wê êdî wê, piştre wê formata xwe wê bi rengekê wê biafirênê. Di destpêkê de wê, weke ji rengê keyeniyên weke bi girêdayi kultan wê weke li hemberê wan wê were diyarkirn. Islam wê dema ku ew dihê, çendî ku wê bi efsanayekê wê weke xwe li hemberê putan wê weke ola put-şikandin wê bide diyarkirn jî lê di aslê xwe de wê, berê wê, çerçoveyek berfireh a zêhni a olên yekxwûdayi wê hebê. Li vir wê, têgîna olekê bi serê xwe zêdetirî wê weke têgînek desthilatî a bi têgînek olî ku wê were pêşxistin bê, wê bê dîtin. Ev bi têgîna cihutiyê re bê, ev bi hiziritiyê re bê, ev bi zerdeştî û manitiyê re bê û an piştre bi rengekê bi şîroveyên mazdekitiyê û hwd re bê, û an jî bi mesihiyê û hwd re bê.

Li vir di aslê xwe de wê gotina ola desthilatê wê di rengekê de wê weke pêwîst bê ku wê hemû encamên wê yên dîrokî û xirab re wê, di rengekê de wê karibê wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di rengekê de

wê, têgîna ola desthilatê wê, direngekê de wê di morfoloji û teolojiya xwe de wê vaji ya civakê û têgîna wê weke ku wê xwediyê dîmenekê bi fahmkirinê bê ku wê çendî wê weke heman ol jî bî. Ev di têgîna rengê nerinê de wê were dîtin. Di rengekê de wê, di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di şêwayekê de wê, ya desthilatê wê tenê wê bo bûna desthilatê wê her cûre şêwayên baweriyê wê bikarbênê. Li dijî wê desthilata wê rabûn wê weke li dijî xwûdê rabûnê wê bibînê. Di wê temenê de wê, civak wê di rengekê de wê bo wê ne armanc lê wê amûr bê. Di têgîha baweriyên serdestiyê û desthilatiyê û yên civakî de wê ev cihêbûn wê hebê. Di rengekê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di demên kevnera û pê de wê li kurdistan wê dimenekê baweriyê ê dervî desthilatê wê, bibê. Êzdayiya pêşî û piştre jî wê, di wê feresatê de wê weke têgînek civakî wê bibê. Di rengekê de wê zerdeştiya pêşî ji ya zerdeştiya fermi a piştre wê cihê wê di wê temenê de wê karibê wê werênê ser ziman. Heman tiştê bo mitrayiyê jî wê werênê ser ziman. Di rengekê de wê, di hiziritiyê de jî ew wê wusa bê. Wê weke têgînek civakî bê. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê, dema ku em ser van pêşketinên berê ên li kurdistanê hebûn dihên dema mazdek wê demê em digihijina wê rastiyê ku wê ber çi wê, mazdek wê li dijî têgînek ola desthilatî bê. Wê di wê temenê de wê, di şêwayekê de wê ber ku wê dîrokek tişî azmûn a li şûn wê were dîtin ku ew bi wê dihizirê û wê bi encamên wê re wê, ji demên axamenêş û heya demên sasani û hwd wê, di rengekê de wê dibînê.

Ji wê aliy ve wê, di şêwayekê de wê, ev wê, çawa wê, di rengekê de wê çavkaniya pirsgirêkên civakî wê di rengekê de wê biafirênê ew wê di rengekê zelal de wê dibînê. Ji wê aliyê ve wê morfolojiya mazdeki wê di zane min de wê bi ya mani re li rex wê dikarê wê weke têgînek giring wê di şêwayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Li kurdistanê wê, piştî hatina islamê û pê de wê, weke di rengê gotina dunyawitiyê û axiretê de ku wê ji hev wê were cihê kirin wê gotinên weke yên baweriya civakî û baweriya desthilatî wê di rengekê de wê bibin û wê, werina ser ziman. Di wê temenê de wê, di demên berê de wê, ti kesek wê bo rengê baweriya xwe, ziman û çanda xwe ya civakî wê, di rengekê de wê weke newê kuştin. Lê ev wê piştre wê weke rewşek bi olên dema desthilatê re wê di rengekê de wê weke ku wê bibê û wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Di roja me de wê, gelek pirsgirêkê ku wê werina diyarkirin wê di wê temenê de wê bi wê yekê ve wê girêdayi wê lê li hemberê civakê û an li

ser serê wê weke rewşên bi pirsgirêk wê bibin wê bi wê hebin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê fahmbikê bê.

Di wê temenê de wê, di wê nûqteyê de morfolojiya baweriya baweriya bûya desthilatdar wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke derkeve li pêş. Wê karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê bê. Wê dema ku em bahsa serdema navin bikin wê bi wê yekê wê weke dema olên desthilatî bê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê. Piştî wê demê wê, li rex islamê wê, xiristiyani jî wê bibê ola desthilatiyê û ku wê di wê temenê de wê bi wê rêya xwe jiyankirinê wê bibînê, Ji wê aliyê ve w, desthilatiyên olî û an gotina rêveberiyên olî wê ser wê temenê wê ava bin û wê di wê temenê de wê, piratizeya wan wê di wê demê de wê bibê. Ji wê aliyê ve wê, ol û baweriyên ne bi wê feresatê û an ne xwediyî hizreka wekeya bi armanca desthilatê na wê, di rengekê de wê piştî wê mafê jiyanê wê ji xwe re wê nebînin. Wê qada jiyanê wê ji wan re wê nemênê. Di wê temenê de wê li hemberê wan pêşxistina tûndiyê û an tûndûtûjiyê wê weke li gorî ola desthilatdar wê rast bê. Wê piştî wê, di wê temenê de wê di rengekê de wê bi morfolojiya ola desthilatdar re wê, têgînên bi bişavtinê û hwd wê, weke rengekê wê yê jiyanê ku ew bi wê biji wê êdî wê bibê. Bışavtin wê weke bo baweriyekê din û an kesekê din ê bi baweriyek din wê ji wê rengê baweriya xwe dûrketinê û gûharandina baweriya xwe û weke ya li ser dihê ferzkirin biji wê bibê. Ji wê aliyê ve wê, di wê temenê de wê, ev wê weke bi têgîna bi aliyê baweriyê bê.

Lê di wê temenê de wê, li ser piratikên wê yên bi desthilatê bi serê xwe ku wê di aslê xwe de wê dervî rastiya ol û baweriyê wê pêwîst bin werina fahmkirin û ew bi wê dihênê ser ziman jî wê karibê wê werênê ser ziman û ev wê, di demên piştî ronasansê û hwd de wê zêdetirî wê di demên hemdem de wê rastî wan wê were. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, di wê rengê de wê, têgîna teolojiya olî wê weke têgînek hesan a manipulekirinê ku wê di rengekê bîrdoziyî a desthilatî de wê were bikarhanin wê bibê û wê ser wê re wê, serdestiya xwe wê bikê ku wê ferz bikê. Di rengekê de wê dema ku wê kesekê li hemberê desthilatiyê rabê wê weke li hemberê wê baweriyê dibê û an li dijî xwûdê dibê wê were diyarkirin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, bi wê yekê wê, kiryarek ku wê li hemberê wê desthilatê wê bibê wê ew desthilatdar wê manipulekirinê wê di wê rengê wê de wê bikê wê ew wê kiryarê ne weke

li hemberê xwe lê wê li hemberê wê baweriyê wê bikê wê bide nişandin. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke di şêwayekê de wê weke di rengekê de wê weke êdî wê bi wê re wê êdî wê weke rêya li hemberê wê, sekininê wê bi wê re wê bikê. Di wê temenê de wê, dikarê wê bibêjê ku wê dema ku wê, ol bû ya desthilatê û an weke nerina wê bû wê demê wê çi wê ji wê desthilatê wê bibê û an li hemberê wê bibê wê weke bi wê baweriyê wê were diyarkirin. Di wê temenê de wê, ev dîmenê manipulekirinê wê bi zêdeyi wê di demên hemdem de wê, bi têgîna desthilata olî re wê di rengekê kûr û berfireh de wê were kirin.

Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê, bi wê yekê pirsgirêkên civakî jî wê di rengekê de wê weke ´li dijî rastiya olî´ û an bi têgîna ´civak û an ummet´ê ku wê werênina ser ziman wê di nava wê rewşê de wê bixwezin ku mirov bijartinekê bi zorê wê bikê û bi wê bi mecbûrî ji rastiya xwe ya civakî dûrkeve û hetta li hemberê wê bikeve pozisyonek dijber bixwe de jî. Ev ne ya rastiya olê bê. Wê ya ola desthilatê ku wê weke têgînek wê ya bîrdoziyî bê. Wê li gorî wê bê. Di wê temenê de wê bi wê yekê wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê morfolojiya dijberiya li hemberê civakê wê bi navê teolojiyê, gotina ummetê , baweriyê û hwd wê bi zêdeyi wê were hanin li ser ziman. Di wê temenê de wê bêqiymet dîtina hebûna civakê û di wê temenê de li hemberê wê sekininê wê bi wê re wê, di rengekê de wê bi wê were kirin. Di şêwayekê de wê dîmenekê gerdûnî ê weke bi çerçoveya giştî a ummetê re wê were ser ziman wê weke di nava wê gelemperîyê de wê, weke wê çawa wê biji û wê bi wê yekê wê civakatiyê wê tûna bihasibênê û wê ji wê dûrkeve wê di rengekê de wê weke têgînek artarnatif wê di wê rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê pêşketinên demên hemdem wê bi civakî wê di rengekê de wê karibê wê nêzî wê bibê. Ji wê aliyê ve wê pirsgirêkên civakî û têgîna civakî a li herêmê wê, di rengekê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku wê bi wê rengê wê bi wê re wê karibê wê fahmibkê bê. Lê piştî şerê cihan ê yekem û pê de wê tiştekê din jî wê weke were pêşxistin û ew têgîna ´nijada serdest´ bê. Ku wê di rengekê de wê bi wê yekê afirandina ´netewekê´ û an weke civake xwe bi wê mantiqê wê weke li ser temenê rengekê bişavtinê de wê ev metodoloji wê di şêwayekê ramyari û hwd de bi têgîna endazyariya civakî wê were bikarhanin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, weke di şêwayekê de

wê bi wê re wê, ´´civake xwe´ wê çawa wê biafirênin wê bi wê re wê li wê bihizirin. Têgînên weke ´yek al, yek ziman, yek çand, yek dewlet, ..´ ku wê bi wê rengê yek bi yek rêzbikê wê ser wê temenê wê têgînek ku wê di rengekê bi wê de wê çawa wê biafirênê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê ev têgîn wê, bi wê yekê wê ti carî wê li hemberê rengên din ên civakî û bawerî û hwd wê ne bi xweşbînî bê. Wê hertimî li dijî wan bê û wê wan ji xwe re û ji hebûna xwe re wê weke ´teluke´ wê bibênê. Ew bi wê yekê wê ne bi têgîna civakî wê li wê bihizirê wê bi têgîna ´endazyariya civakî´ wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê, bo wê çi hatiya tûnakirin û ji dîrokê birin ne giring a. Wê ya giring wê li gorî derxistina dîmenek civakê û rengê pêşketinê ê destûrî û ramyari û hwd bê. Rêveberiyek bi wê rengê wê zêde xwe oldar nişandina wê, sedemek wê ya din jî wê nebûna rewîsta mirovî û hwd bê. Ji ber ku ew rewîsta wan nin a û her tiştê ji xwe mubah dibînin û wê, di rengekê de wê weke bi armanca ´sernûxûmandinekê´ wê xwe zêde ´oldar´ wê bide nişandin.

.

Rewşa bi civak û baweriyên kurdistanî re ..

Wê dema ku em bahsa baweriyên kurdistani bikin wê dîmenekê wê yê giring ê dirokî wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirn. Ew jî wê di destpêkê de wê ew bê ku wê weke kevneşopîyek civakî wê çawa wê, di rengekê de wê weke hebin û wê hebûna wan bê. Di aslê xwe de wê baweriyên kurdistanî wê di wê nûqteyê de wê weke aliyekê wan yê giring wê hertimi wê di dîmenekê civakî de wê bibin û wê, di rengekê de wê çendî wê dem bi dem wê, bi morfolojiyek bi serwerîya civakî re wê karibê kifşbikê jî wê, di dîmenekê de wê weke rêveberiya rûhani û ya civakî wê hertimî wê di rengekê de wê weke di şêwayekê de wê weke ji hev wê cihê wê were kirn wê wê re wê bibê. Di têgîna mîrtiyê de wê ev di rengekê baş de wê were dîtin. Mejuya gotina mîrtiyê wê karibê heya demên hezar salên duyem ên beriya zayinê were birin û wê, di wê temenê de wê ev wê weke rêveberiyek aşîrî û an klani zêdetirî wê weke rêveberiyek destûrî ku wê di şêwayekê de wê ser temenekê bajarî û hwd ku wê were avakirin û hwd re wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê werênê ser zman ku wê, di mîrti wê piştî wê, di demên weke mitanni, medi, karduyiyan û hwd wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê kifşbikê û wê werênê ser ziman. Rêveberiyên keyeni ên karduyiyan

wê di rengekê de wê dîmenekê wan ên weke mîrgehi ê xort wê hebê. Di aslê xwe de wê, di wê yekê de wê weke rêveberiyên kevneşopî û destûrî jî wê di morfolojiyekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di rengekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku karduyiyan wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke li wê bihizirê bê. Di rengekê de wê rewşa civake kurdistanê wê, di rengekê de wê di wê temenê de wê, baweriyên wê, di nava wê de wê weke têgînên aqili û hwd re wê bibê. Li vir wê morfolojiye rêveberiyek olî wê zêde wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, weke zêde rasti wê newê. Di wê temenê de wê, morfolojiya ku wê, rêveber ji kijan baweriyê bê û an xwediyê baweriyek çawa bê ew dihê bê. Di rengek de lê wê di şêwayekê de wê dîmenekê baweri û rêveberi wê di wê temenê de wê weke ji hev cihê wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê were lê hizirkirin. Di aslê xwe de wê ya ku wê piştî demên kevnera wê, direngekê de wê di morfolojiya mazdeki de wê, di rengekê de wê ev bê wê ya ku wê weke karibê wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di rengekê û şêwayekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ji wê aliyê ve wê weke pêwîst bê ku wê hinekê wê weke pêwîst bê ku ew di rengekê de wê weke li ser wê were sekin in bê. di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê ku wê morfolojiya civakê wê, di şêwayeke de wê kevneşopîyên civakî û yên rêveberi wê di rengekê de wê, weke di fahmkirinê de wê ji hev cihê wê werina li wan hizirkirin wê di rengekê de wê dîmenekê fahmkirinê wê xwe bide diyarkirin.

Weki din wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê di nava civakê de wê têgîna çand û kevneşopîyê wê hertimî wê weke aliyekê wê yê giring wê were dîtin û wê bi wê rengê wê li kurdistanê li wê were lê hizirkirn. Kevneşopî wê di nava civakê de wê weke rêveberiyek xwezayî wê hertimî wê li gorî wê were nerin. Di wê temenê de wê çendî ku wê têgînên bi etik û an rewîst û baweriyê wê di nava wê de wê were diyarkirin wê, bi wê yekê re wê were ser ziman. Lê di wê temenê de wê di dîmenekê de wê, ev wê were dîtin ku wê dîmenekê wê weke di bin rengê baweriyê de wê, ti carî wê dernekeve ser ya civakê re. Di wê

temenê de wê, di ahengekê de wê ew wê, di nava wê de wê were dîtin û diyarkirin.

Di wê nûqteyê de wê morfolojiya têgîna civakê wê li kurdistanê ev wê weke aliyekê ku wê morfolojiya civakê wê weke giringtir bikê wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Ev jî wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Di morfolojiya kevneşopîya civakê de wê bi wê re wê, ev wê, derkeve li pêş. Wê rengê çawa jiyankirinê, bi çi û hwd wê, bi wê re wê were lê hizirkirin. Lêgerinên bi dûrûstbûnê û hwd wê, weke ji dil wê werina lê hizirkirin. Ev wê, di rengekê de wê di şêwayekê de wê, li wê were lê hizirkirin. Em dibînin ku wê di nava civakê de wê di wan deman de wêtêgîna xweşbînî, wijdan, etik û hwd wê, di rengekê de wê weke derkevina li pêş. Em wê yekê wê di rengekê de wê weke k uwê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê weke ku wê were dîyarkirin û wê were fahmkirin bê. Di wê temenê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, morfolojiya jiyane civakê wê, di rengekê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê derkeve li pêş. Di rengekê de wê dîmenekê ola desthilat wê newê dîtin. Ber vê yekê wê, di rengekê de wê bi civakî wê li şûna ber ku wê were nerin wê, baweriyên cihê wê di nava hev de wê bi xweşbînî û hevdû herêkirinê de wê bi rehetî û bêî ku wê ti pirsgirêkên wan li hemberê hev wê bibê wê bi rengekê de wê, bibin. Ji wê aliyê ve wê ev wê, di rengekê de wê weke xosletekê baweriyên kurdistanî bê ku wê di rengekê de wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di rengekê de wê, piştî demên kevnera wê, hin bi hin wê ya ku wê, di wê temenê de wê gûharin di wê de wê were kirin wê ev nûqte bê. Wê dema ku wê ola desthilatbû wê, di rengekê de wê bi wê yekê wê, xwe ser yên din wê ferz bikê û ev wê, di rengekê de wê, destpêka pirsgirêkên baweri û civakî jî w di rengekê de wê biafirênê. Ji wê aliyê ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di morfolojiya Mitrayi, hizirî, zerdeştî, maniyî, mazdeki, li rex wê, cihuyi û gelek rengên din ên baweriyê wê di rengekê de wê were dîtin ku wê bibê. Di wê nûqteyê de wê ev wê weke aliyekê wê yê wê yê giring wê karibê wê werênê ser ziman. Di nava dîrokê ên demên kevn de wê were dîtin ku wê carna wê baweri wê weke têgînek desthilatî a bi wê bibê serdest wê were diyarkirin. Di dema akadiyan de wê, dîmenekê ramyari wê bi wê yekê wê were pêşxistin, piştî wê di dema asûr û di dema axamenîş û sasani de wê bibê. Pers wê, kevneşopîya zerdeştî wê bi fermi wê hilbijêrên. Di aslê xwe de wê,

morfolojiya baweriya fermi wê, di rengekê de wê, berî islamê wê, dîmenê wê ku wê piştre wê, weke hem ji roma re ku wê bê bibê minaq ku ew wê çawa wê xiristiyaniyetê wê weke baweriya fermi a rama wê hilbijêrê li dora salên 314an a piştî zayinê, û piştî wê bi islamê re wê weke têgînek bi ola desthilatî re pêşkeve wê weke ji wan re wê weke bibê minaq. Ji wê aliyê ve wê, ev minaq wê, di rengekê de wê, dema ku em di destpêkê de wê minaqên wê dibînin wê minaqên berî mazdekitiyê û an mani bin û wê di rengekê de wê çawa wê, bina temenê tûndûtûjiya li hemberê komên dinên civakî bi bawerî û çandî û hwd wê were dîtin. Li ser wê re wê pêşketina ku wê were dîtin wê di aslê xwe de wê, di rengekê de wê, dîmenekê wê bide diyarkirin. Li rex wê kevneşopîya hizirî bê û an êzdayiti bê wê weke bi têgîna yekxwûdayiya yazdani wê di rengekê de wê bijin û wê karibê wê, di rengekê de wê weke bi wê re wê karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê werênê ser ziman. Ev jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

.

Di serdema navîn de kurdistan û civakatiya wê demê, û têgihên teolojiyî ên wê demê

Di serdema navin de wê li kurdistanê wê piştî demên kevnera û pê de wê dîmenekê pêşketinê ku wê weke bi civakî em weke nikaribin wê zêde ji wê dûr li wê bihizirin wê hebê. Li kurdistanê wê ser xabate kevneşopî û baweriyên wê yên dîrokî re wê, di rengekê de wê hebê. Komên pers û arab û yên weke tirkan ku ew di wê demê de dihên herêmê wê bi pêşketina islamê re wê xwe bigihênina baweriyêkê. Li ser wê re wê, civakatiyek çêker wê bi wê re wê xwe biafirênin û wê bidina pêşxistin. Lê rewşa kurdan û kurdistaniyan wê nikaribê bi tememî wê bi wê rengê wê werênê ser ziman. Ew berê ve wê weke weke kevneşopîyek wê ya bi bawerî û civakî wê di rengekê de wê, wê hebê. Piştî hatina islamê li herêmê wê pêvajoyên wê yên pêşî wê ne bi hanina baweriyêkê li herêmê bê. Lê wê di rengekê de wê weke bi hatina wê ya bi şer a li hemberê baweriyên kurdistanî ên ku ew berê hena bê. Li dora sedsale 7′an piştre wê, ji sadî 80 kurdistaniyan wê baweriyên wana êzdayi û têgînên li dora hiziriyê pêşdikevin weke yarsani, zerdeştî hizirî û hwd bin. Pergale hiziriyê wê di rengekê de wê, li kurdistanê wê rûniştî bê û wê dikarê wê bi wê re wê, di rengelê de wê werênê ser ziman ku wê, xwediyê teolojiyek serdest bê. Islam wê yekser wê dema ku wê were herêmê wê

di rengekê de wê bi wê re wê bikeve şer de. Demekê wê hebûna hizirî wê ber ku wê di pirtûka piroz a islamê de wê navê wî were bicihkirin weke pêxemberekê wê di wê demê de wê, weke ne bi tememî jî bê wê herêkirina wî bibê û wê civakatiya hizirî wê di wê rengê de wê derkeve li pêş. Bi teybetî di demên karduyiyan de wê di demên kevnera de wê navênden wan ên herêma botanê wê di rengekê de wê li wê xwediyê kevneşopîyek xort a ku mirov wê kkaribê wê di rengekê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqteyê de wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku ev wê, dîmenekê serdestiyê bê. Di wê demê de wê kurdistanî wê dixwezin ku ew bixwe û weke xwe bin û di rengekê de wê, di şêwayekê de wê, bi wê yekê wê, weke xwe bijin û wê, di rengekê de wê hebûna wan wê çawa wê were herêkirin wê, di rengekê de wê, li ser wê bisekin in. keyeniyên wan wê xort wê hebin û wê, di rengekê de wê di wê demê de wê serdest bin. Herêmên bakûrê kurdistanê ên çolemergê ûheya şengal û botanê wê, di qadaka berfireh de wê, êzdayi wê serdest bin û wê karib wê bahsa keyeyni û an mîrgehên wan êm xort bikê. Ji herêmên rojhilatê kurdistanê ên weke kirmaşanê û heya botanê wê dîsa wê destpêka wê ji wê herêmê wê bi êzdayi-yarsanî wê bibê û wê, heya ku wê were botanê wê weke êzdayi-hizirî wê di rengekê de wê xwe bide diyarkirin. Di wê temenê de wê, ev kevneşopîya wan civakên kurdistanî bê ku wê di rengekê de wê piştî wê weke civakên bi baweriyên cihê wê xwe di rengekê de wê bide diyarkirin bê. Di rengekê de wê, ev civakên kurdistanî ên xort bin. Di dema şadadî, merwani û eyubiyan de wê, têkiliyên civakê wê bi wan re wê bi temenê têgîna ´ehli-kitap´ de wê di rengekê de wê were rûniştin û ev komên bi bawerî wê di wê demê de wê li ser wê temenê wê xwe bidina diyarkirin. Cihê gotinê ya ku mirov bênê ser ziman wê weke serokekê rûhani ê dîrokî û giring Şêx Adî wê di wê demê de wê, derkeve li pêş û wê di rengekê de wê rêxistiniyek hemdem a weke bi pêxemberi wê di xate êzdayiyê de wê di wê demê de wê bikê. Di wê temenê de wê, rola ku wê mihemed di islamê heya wê demê de wê bileyizirê, Şêx Adi jî wê di baweriya xwe ya êzdayi a kurdistanî de wê bileyizê. Yarsani wê di bin serkêşîya keseyetek binirx a weke wê ya sultan sahaq de wê bi rêxistin bikê û wê derkeve li pêş. Ev wê, weke rewşên civakî bin. Li herêmên botanê û bi ber hewirdorên wê, başûrê bakûr, rojhilat û rojjava ve wê hizirî wê bijin û wê kevneşopîya hizirî wê, di wê demê de wê, xort bê û wê hinek komên weke bi wê çerçoveyê bibin wê heya herêmên dervî rojavayê kurdistana iroyin û heya libnanê û hwd wê weke li wê serdest

bin. Bandûra wan wê, bi wê yekê wê, li ser islamê jî wê zêde bibê. Di wê demê de wê ew wê, bi wê hêza xwe ya civak wê heya demên eyubiyan wê biji û wê eyubi wê di temenê têgîna civakên kurdistanî û ´ahli-kitap´ de wê rêxistinek herêmî wê bi wan re wê bikê. Di wê demê de wê, di aslê xwe de wê, di nava hêzên şadadiyan ên artişî de jî bê û di nava yên merwaniyan de jî û di nav yên eyubiyan de jî wê, pêwîst bê ku wê werênê ser ziman ku ev komên êzdayi û hêzên wan ên artişî jî wê bi rêxistinî wê hebin. Di wê temenê de wê, hebûna suhrewerdîyan wê heya qasrê wê di dema eyubiyan de wê herin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, bandûra sûhrewerdî wê di wê rengê de wê ji hizirkirinên wî û hwd wê zêdetirî wê di wê rengê de wê ya ku wê temenê bilindbûn û mazinbûna wî bibê jî wê di rengekê de wê, ew rewşa civakî a ku mirov wê karibê bi wî û civakatiya li dora wî re wê kifşbikê bê.

Di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, li dora nisibênê, bacinê û heya qamişlo û herêmên li dora afrinê a rojavayê kurdistanê jî wê êzdayi wê di rengekê de wê li wê dijin wê hebin. Di wê temenê de wê, komên mesihi ên sûryani wê di wê demê de wê hebin û wê weke civakên herêmê ên bi baweriya xwe ya cihê ku wê weke ´qayri-mislim´ wê werina diyarkirin wê bibin. Ev wê, di wê demê de wê, weke dîmenekê civakatiya kurdistanê a wê demê wê bi xwe re wê bide diyarkirn. Lê li dora sedsale 8´min û heya sedsale 11´min wê ji herêma botanê û heya amede iroyin û an mayafarqinê wê di rengekê de wê weke navendek giring wê biafirê û wê, di wê temenê de wê, ev wê, bi hem bi civakî û hem jî bi hişmendiya li wê berhev dibê wê karibê wê werênê ser ziman. Di wê demê de wê rewşek weke ya ronasansê a ku wê di destpêka sedsale 7´min û heya sedsale 8´min û hinekê wêdetirî wê biji wê di rengê wê de û dibê ku wê zêdetirî û geştir wê di wê xate ji botanê û heya amedê wê di rengekê de wê bi pêşketinên rewşenbîrî biji wê bibê. Pirtûkxaneyên mazin û dibistanên perwerdeyê ên li dûv hev li wê dihên avakirin wê bibin û ev wê, rengê wê di rengekê de wê bide diyarkirn. Pêşketinek ronasansî wê di rengê de wê dîmenê wê yê civakî wê weke ku wê xwe bide diyarkirin. Li gorî çavkaniyên dîrokî, Merwaniyan li herêmê, bi taybetî li navendên çandî yên wek Meyafarqîn û Amed, mîrateyeke berfireh a pirtûkxaneyan li wan ava kirine. Li gorî vegotinên hemdem, di van pirtûkxaneyan de li dora 1,040,000 cild pirtûk hebûn. Ev hejmar wekî yek ji mezintirîn koleksiyonên pirtûkan di wê serdema kurdistanê de di cîhana Îslamî ya serdema navîn dihê hesibandin. Ev weke têgînek ku wê dema merwaniyan li kurdistanê di wê demê de wê weke serdemek

ronasansê a ji ya dema ronasanse karolenje mazintir weke pêşketinekê li wê herêma kurdistanê wê dide diyarkirin. Ronesansa Karolînj (ku pir caran wekî Ronesansa Karolînjiyan dihê binavkirin) di dawiya sedsala 7an û destpêka sedsala 8an de li europaya rojava geşbûnek girîng a çandî, rewşenbîrî û perwerdehî bû. Di vegotinên civakî ên kurdan de wê bide diyarkirin ku li amedê, Reha, cizirabota (gotina cizirabota, di kurdi de dihê wateya nivgirava botanê ku wê, ji dema karduyiyan ve wê weke navendek giring a kurdistanî û herêmî bê), colemergê, Werezozê, bazidê, heskif û gelek deverên din wê pirtûkexaneyên mazin ên hatina avakirin wê hebin. Lê piştî seferên selçuqiyan ên li herêmê wê bê gotin ku wê hemû werina wêran kirin. Minaq bi navê bavê keyê salçuqi sancar re wê, bi têgêna Melikşah re wê bê gotin ku wî, deverên kurdistanê ên bi wê rengê dagirdikir û hemû pirtûkên pirtûkxaneyên li hewşa wê, berhev dikir û dida ber êgir. Ku kurdan bahsa wê agir dikir, di gotin "ew agirê wan şawatan li ber arşê xwûdê dişêni" re wê bênina ser ziman. Wan vegotinan ne tenê di temenê dilêşîyekê de digotin. Her wusa tûnakirina çavkaniyên rewşenbîrîya niviskî a herêmê ku ew bûya bo ku ew wê bênina ser ziman jî ev gotin digotin. Lê tiştekê din wê bi zelali wê hebê ku wê bi wê yekê were diyarkirin ku wê di wê demê de wê li kurdistanê berheviyek mazin a niviskî û hwd wê hebê û wê deverên weke amed, botanê û hwd wê, weke navendên ji wan navendan ên mazin werina diyarkirin. Bi wê rengê bi diyarkirinên ku ew dihatina kirin wê karibê bi rehetî gotinek ronasansê bi wê rengê ji wê bi temen bikê ku wê bi wê re wê çawa wê pêşketinek bi wê hebê.

Di wê demê de wê li herêmê wê komên cihê ên kurdistanî bi baweriyên cihê ên weke hizirî, êzdayi û hwd jî wê hebin. Cihu û sûryaniyên herêmê jî bêgûman divê ku mirov bahsa wan bikê ku wê di wê demê de wê hebûna xwe wê bidina diyarkirn. Abu meymun ku wê weke *Jaban al-Kurdi* jî wê were bi navkirin wê filosofên kurdistanî ê bi wê kevneşopîyê bê ku wê di dema eyubiyan de wê navê wî derkeve li pêş, bê. Jinên kurd ên weke ´fahr-un-Nisa´ ku wê li dora sedsale 10min weke filosofên olî û kurd wê, derkevina li pêş bin. Fahr-un Nisa wê filosofek jin a kurd wê newiya filosofê kurd ê bi navê El-dinwerî bê. Morfolojiya filosofên jin û rêveberiyên jin ên kurd di wê demê de wê, cih bi cih û dem bi dem wê xwe bidina nişandin. Weke fahr-un Nisa (li dinwerê) wê, li urmiyê hukumdara jin a kurd û şaha keyeniya anayizidiyan ´dayika Anazê´ bê di wê demê de wê hebê û wê newiya selahadinê eyûbî bi navê "Deyfê sultan" ê karibê bahsa wê bikê û wê di rengê de wê gelek navên din ên ku

wê karibin bahsa wan were kirin wê bibin. Navê fahr-un Nisa wê, di kurdî de wê temenê wê ser gotina ´faxr´ê ku wê were wateya ´zaroyê´ bê wê were diyarkirin û bi rengê ku ew dihê diyarkirin wê bi têgîna ´pîroziya jinê´ wê jî bi xwe re wê bi wate bikê. Ev kevneşopîya jinê a pîroz ku wê berê hebê wê di rengekê de wê bi wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Gotina pîroziya jinê wê di wê demê de û piştre jî wê weke morfolojiyekê wê derkeve li pêş. Vegotinên herêmên kurdistanî ên weke *mem û zinê* û an *ferhed û şîrînê* wê karibê bi wê têgînê ku wê bi evindariya wan re wê werina bi nirxkirin û wê werina hanin li ser ziman bin.

.

Nakokiyên civakî û olî li kurdistanê ji dema karduyiyan heya demên piştre ên hatina islamê

Di rengekê de wê di dema islamê de wê dîmenekê çawa wê bi civakî wê derkeve li pêş wê di aslê xwe de wê, di dewama mijarê de wê weke aliyekê wê yê giring wê hinekê jî bê wê li ser wê bisekinê bê. Ev di serî de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê, mijare olî wê, di şêwayekê de wê bi hinek awayan wê li herêmê wê pêwîst bê ku wê, hinekê ser wê bisekinê bê. Minaq wê, pirsek wê pêşî wê di rengekê de wê weke ew bê ku mirov wê karibê wê bipirsê ku wê, civak wê bo olê bê û an wê ol bo civakê bê. Di rengekê de wê, kes û an civakek ku ew wê ol wê ne bo wan bê wê demê wê, ew bo wê bin û wê di wê temenê de wê morfolojiya bindestiyê wê di rengekê de wê bi awayekê teolojiyî wê êdî wê temenê wê bitêgînek metingerî wê weke êdî bi awayekê sergirtî bê û an servekirî bê wê weke were pêşxistin û temen û temenê wê were dayin dest pê kirin. Wê jî dikar wê di rengekê de wê weke bi wê re wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê morfolojiya civakê û û baweriyê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê, çendî ku wê carna wê were lêpirsin bi têkiliyên wan ên bi hev re jî lê wê ji aliyên pêwîst ên ku ew di aslê xwe de pêwist in werina li ser wan ser wan sekin in û wê, pêwîst bin werina fahmkirin wê zêde li ser wan newê sekin in.

Ev wê, di rengekê de wê, di hinek waran de jî wê weke bi zanebûnî wê were kirin. Di temenê hinek pirsên ku wê di wê rengê de wê, werina kirin jî wê ´qadaxayên teolojiyî´ wê ser wan wê were danin û wê, bi gotinên weke ne rast a wê bipirsê û an werênê ser ziman. Di rengekê de wê, di şêwayekê de wê, bi awayekê wê di demên hemdem de wê bo ku pêşîya

wan pirsên bêbersiv wê were kirin wê di awayekê de wê hewldana li gorî dîmenekê ku wê çawa wê biparêzê û bide domandin wê bersivdayinên ku ew dihên kirin jî wê di rengekê de wê weke di rengekê de wê bersivdayina wan wê were kirin. Lê ber bersiv wê bo domandina rewşa li hemberê civakê ku wê bi teolojiyî wê wer afirandin jî wê were domandin. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê di wê nûqteyê de wê ser wê bisekinê bê, Di morfolojiya hebûna hebşna civakê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê rew wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Wê jî dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman.

Di rengekê de wê di demên destpêka islamê de wê çawa wê dîmenekê civakî wê hebê wê di serî de wê weke karibê wê hinekê wê ser wê bisekinê bê. Wê weke çawa wê, di rengekê de wê rewşek xirab wê li herêmên nivgirava arab wê bi kuştina jin û zaroyan wê hebê û an zindi binaxkirina wan û hwd re wê bê diyarkirin jî wê vaji wê rewşek civakî wê, li herêmên kurdistanê û mesepotamya wê di rengekê de wê hebê. Ya ku wê di serê mihemed de wê bide diyarkirin ku ew wê ne rast bê wê, rêwîtîyên wî yên bi kerwani ên li wê herêmê û dîtin û fahmkirinên bi wê bin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê ev morfoloji wê piştî wêweke di temene teolojiyekê û bûhûrina wê de wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Minaq wê di nav baweriya êzdayi de û baweriyên din ên kurdistanî ku wê weke mitrayiyê jî, manitiyê jî, mazekiyê jî, kevneşeopîya hizirî jî û berî wan di nava zerdeştiyî û hwd jî wê weke di rengekê de wê weke jin pîroz bê. Di wê temenê de wê têgînek teolojiyî a xwezayî wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku wê karibê wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke aliyêkê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê bê.

Di morfolojiya demên karduyiyan de wê, di demên kevnera û pêşketinên hizirî ku wê ji demên desthilatiya mediya û piştre wê werina jiyankirin. Piştî wê li ser encamên wê heya demekê wê bi têgîna karduyiyan û hwd re wê, demên helenismê wê were jiyankirin. Di wê demê de wê civaketiyek nirxên wê yên civakî, teolojiyî û hwd wê biafirê wê hebê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê karibê wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, morfolojiyek civakî wê di rengekê de êw piştî demên kevnera jî wê bi pêvajoyên xwe yên bi azmûnî û jiyanî û hwd re wê, di şêwayekê de wê pêşkevin wê bibin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, di wê temenê de wê demên seferên hêzên iskender û piştî wê hêzên roma hatina wan a li herêmê wê, dîmenên gûharinê wê bi xwe re wê binin. Di rengekê de wê, piştî wê civaketiya herêmê wê, di nava xwe de wê, wê bi serwerîya xwe wê bide domandin, ku ew ne bi serwerîya ramyari weke ya di demên mediya pêşî a yekem û demên mediya duyem a piştre heya demên piştî helenismê wê bê jiyandin.

Di rengekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê morfolojiya civakatiya herêmê wê di rengekê de wê weke hebûna xwe wê ibde domandin. Wê baweriyên xwe di nava xwe de wê bijin û wê,, di wê temenê de wê xwe bi hêz wê hîsbikin. Wê bi temen hîsbikin. Wê bi wê yekê wê xort bijin. Di morfolojiya wan ya fahmkirinê de wê çerçoveyek zêde berfireh wê weke di rengekê de wê weke hebê. Wê di rengekê de wê, di rengekê de wê weke bi wê re wê, di rengekê de wê weke wê werênê ser ziman.

Di aslê xwe de wê, gûharinên ku wê, di rengekê de wê, di demên mediya duyem ên piştî sedsale 5´min ên beriya zayinê û heya demên nêzîkî li dora derketina Mani ku wê karibê wê diyarbikê wê di wê de wê, pêşketinên mazin wê bi xwe re wê bênin. Tevî hemû pêvajoyên dagirkirin û wêranê. Di rengekê de wê piştî wê demê wê di rengekê de wê pêşketinek din a civakî wê pêşkeve û wê, jinûve wê wê, weke civaktbûn wê bi şêwayekê din wê derkeve li pêş. Demên karduyiyan wê di rengekê de wê weke demên ku wê di nava wê de wê weke sê-demên giring wê bihasibênê. Demên pêşî ku wê weke demek dirêj bê wê heya li dora sedsale 5´min a beriya zayinê wê bidomê bê. Dema duyem a karduyiyan wê weke ji sedsale 5´min û heya li dora dema zayinê a hatina isa bê. Di wê demê de wê, pêşketinên mazin ên civakî ên serdema karduyiyê wê rengên wê xwe bidina diyarkirn. Wê civakatiya wê li gorî demê wê jinûve wê hin bi hin wê xwe di rengekê de wê bide afirandin Wê derketina manitiyê û jinûve bi formatek nû wê di wê demê de wê şîroveyên bi mitrayiyê re wê di wê demê wê werina pêşxistin û hwd wê, weke di aslê xwe de wê lêgerinek civakî a di wê demê ku wê bibê jî wê bi wê re wê weke karibê wê, di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi

wê re wê, di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Di morfolojiya karduyiyan de wê ev dema wan ya duyem wê weke demek zêde giring a xwe afirandinê û rengekê wê yê civakî ê teybet wê weke ku wê xwe bide diyarkirin. Di wê temenê de wê, demê wê, di rengekê de wê, li gorî hinek şîroveyna wê dikarê wê weke dema meda dereng jî wê bi hinek awayna wê dikarê wê di rengekê de wê şîrove bikê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê demê de karduyi wê, bi civakî bi destûrî û adetên xwe wê, rengekê jiyanê wê biafirênin û wê tekiliyên xwe wê jinûve wê serdest bikin. Di wê temenê de ew serdestiyên teolojiyî wê bibin wê di rengekê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê karibê wê di şêwayekê de wê fahmbikê û wê weke karibê wê di awayekê de wê weke wê werênê ser ziman bê. Wê jî dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di rengekê de wê, şîroveyên ku wê di wê demê de wê bi teolojiyî wê werina kirin wê bi mitrayiya wê demê a dereng û manitiyê re wê werina kirin wê di rengekê de wê karibê wê weke aliyekê wê yê giring wê, bi wê re wê rengê wê fahmbikê ku wê weke hewldanna jinûve valahiya ku ew ji aliyê aqilê xwe ve wê dibînin wê dagirin. Di wê temenê de ew dibînin ku wê ji ber politikayên sasani wê bi tememî wê civak wê bi beşên wê yên cihê derketina dervî baweriya zerdeşti jî. Di wê demê de wê zerdeştî wê tenê wê di qasrê de wê weke dii rengekê de wê weke bi serdestî wê bimênê. Li derve wê, zêde bandûra wê nemênê. Ji çavkaniyên girnawazê û hwd wê fahmdikin ku wê hin bi hin wê pergale teolojiyî a êzdayi wê ji nûve wê serwer bibê. Wê bi ritualên wê yên zêde re wê bibê. Di rengekê de wê, mitrayi wê, bi şîroveyek nû ku wê di wê demê bi wê yekê wê ji bawermendên wê re wê bi gotina ´metranî´ wê were diyarkirin wê ser ziman. Piştre hinek oldarên mesihiyê ên kurdistanî jî wê navê wê, weke deyn bikin ji mitrayiyê wê li wan wê were kirin. Heya demên piştre wê gotinên di nava vegotinên kurdan de ên weke “metran isa” û hwd wê werina diyarkirin wê hinekê wê bi wê yekê wê karibê wê fahmbikê û wê weke çavkaniyên wê rewşa pêşketinê wê di şêwayekê de wê werênê ser ziman. Vegotinên ser têgîihên gotina metran isa wê bi çîrokên cihê ên baweriyê û hwd jî wê werina vegotin û wê, di nava civakê de wê belav bibin. Di nava vegotinên piştre wê werina ser ziman. Lê ev gotin ne ya demên piştre bê. Wê bi rengê morfolojiya wê ya fahmkirinê û têgiha di wê de dihê ser ziman ku em bi wê bêjin wê ya berî demên islamê jî bê.

Di rengekê de wê, demên islamê de wê, rewşek dijber li wan baweriyên kurdistanî weke zerdeştiyê, mitrayiyê, manitiyê, hiziriyê û hwd wê were pêşxistin wê di rengekê de wê, bo dîmenekê di hişmendiyê de li ser wê re bi mesihiyê re jî wê pêşbixin wê bi wê armancê wê were gotin. Yanî gotina metran îsa wê, çendî wê di nava kurdan de wê bi rêzdariyekê wê were pêşwazî kirin wê bi heman rengê wê di demên islamê de wê islamist jî wê weke di temenê dijberiyekê û mahkumkirinekê wê bi wê re wê pêşbixin re wê di rengekê de wê weke ku wê bibêjin. Ji wê aliyê ve wê, di şêwayekê de wê, weke hev kirina a mesihiyê û mitrayiyê wê, di wê temenê de wê, çawa wê mitrayi hatiya mahkumkirin û êdî wê li gorî wan navê wê êdî wê newê ser ziman wê, bi wê bandûra wê dijberi û gotinên xirab ên li hemberê wê di rengekê de wê mesihi jî wê li gorî wê were mahkum kirin. Di wê morfolojiyê de wê ev wê were gotin. Di wê temenê de wê, ev jî wê weke aliyekê wê yê din jî wê bi wê re wê weke karibê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman ku wê, bi wê rengê wê di heman rengê wê dijberiya li mitra-isa wê bi wê were pêşxistin wê, bandûra wê li navaroka isewitiya serdema navin a demên serdema navin ên pêşî duyem jî wê bibê û bi bandûra wê êdî wê oldarên mesihi jî wê bahsa nebûna ti têkiliya wan û baweriya wan bi mitrayiyê re wê bikin û wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, bi gotinên xwe wê xwe ji wê dûr bikin. Çendî ku wê augistinius wê di nava maniyan de wê mazin bibê wê piştre wê ti awayê wê bahsa wê di dîroka wî de wê newê kirin û hetta ku wê li şûna gotin wê bêjin agustinus ji maniyan fêrbûya li şûna wê derxistina li pêş a gotinên weke bi wan çêkirina têkiliya agustinius û platonisma nû û an platonvaniya nû û hwd jî wê bi wê rewş wê ji aliyekê ve wê karibê wê werenê ser ziman. Hinek şîrovevan wê piştre wê aer felsefeyêa platonvanên nû re wê têkiliyê bixweziin bi wê temenê felsefeyi wê şîrove bikin û wê werênina ser ziman. Lê ev morfolojiya dijberi van baweriyên kurdistanî wê bi wê yekê wê, bê temenê xistina sînorekê nava xwe û wan de.

Di aslê xwe de wê ji wê yekê dikarê wê fahmbikê wê islama destpêkê wê bandûra wê ji ya ku em dikarin wê fahmbikin wê weke mazintir bê. Di wê temenê de ku wê karibê di rengê diyarkirin û têgînên diyarkirinê de wê bi wê yekê bi wan bi şûn ve gav bide avêtin wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku wê bi wê re wê, di rengekê de wê bi wê re wê şîrove bikê û wê werênê ser ziman bê.

Di rengekê de wê, ev baweriyên kurdistanî ên ku me li jor navê wan diyarkir weke zerdeştiyê, mitrayiyê, hiziriyê, manitiyê û heya cihuti û

mazdekiyê jî wê di rengekê de wê, di wê rengê de wê, kêmbûna wan di wê demê de wê bibê. Lê di rengekê de wê bandûra wê li rengê diyarkirina teolojiyên wê wan jî wê weke ku wê bibin. Ji xwe baweriyên kurdistanî ên weke hizirî, mitrayi, maniti, êzdayi û heya mazdekiyê wê hebûna wan li holê wê newê hiştin. Yekser wê dema ku wê, kurdistan wê bê qada fethên islamî wê ew di serî de wê werina tûnakirin û wê çi bi navê wan wê hebê li jiyanê wê were jê birin û tûnakirin. Tenê ya ku wê karibê wê li berxwebide wê êzdayi bê û ew jî wê di her demê de wê bi komkujiyan wê rû bi rû were wê, ew rêza komkujiyên xwe wê di demên hemdem bi komkujiyên bi demên hêrîşên bi alikariya tirkiya, iraqê, sûrî û hwd rejimên kurd û kurdistan di nava wan de wê were qatkirin wê bijin wê weke "fermana 74´´min" wê diyar bikin. Ev di rengekê de wê weke morfolojiyek ku wê di wê temenê de wê weke bi teybetî wê weke karibê wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê werênê ser ziman bê. Ev gotina ferman 74an wê di morfolojiya wê de wê, dîrokek komkujiyê bi wê bi wê re wê were hanin li serê wan wê di wê de wê hebê. Wê herî hindik wê 74 demên mazin û dîrokî ên ku wê di wan de wê komkujiyên civakî ku ew wê weke ´fermanê´ wê karibin wê diyar bikin wê bijin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, di wê temenê de wê xwe di şêwayekê de wê bi wê re wê weke ku wê bide diyarkirin.

Ev morfolojiya bi gotina ´fermana 74´an a kurdên êzdayi ku wê bo komkujiyên hatinê serê xwe di demên cihê de ku wê werênin werênina ser ziman wê morfolojiyek din jî wê di rengekkê de wê bi xwe re wê bide diyarkirin. Ew jî di wê temenê de bê ku wê di demên berî demên hemdem ên piştî hatina islamê de wê, çawa wê komkujiyê wê bijin wê bi heman mantiqê civake kurd û êzîdî bi hev re wê, di bin têgîna dewletên netewî ku wê bi wê baweriyê wê weke werina avakirin wê heman pêvajoyên komkujiyan wê bi berdewamî wê di rengekê de wê bên ser ziman û wê bijin. Ev gotin wê ji wê aliyê ve wê bi têgîna hijmarên komkujiyan û an demên wan ên ku ew di wê de dihê diyarkirin de wê ev wê weke aliyekê giring wê were diyarkirin. Wê nikaribê wê tenê wê weke 74 komkujiyan wê diyarbikê. Divê ku wê di hundurê hijmarê ji wê de bi komkujiyên hatina kirin wê bi sedan bin. Ew tenê wê weke demên komkujiyê wê bi wê yekê wê hijmarê wê bikarbênin. Bo ku wê di morfolojiya gotinê û wê têgîna zimanê kurdî de wê rewşek wê weke ´fermanê´ were diyarkirin wê bi temenî wê hebûna wê civakê bi kirina gelek komkujiyan û an rêza komkujiyan ku ew bê li serê wê re ew hebûna wê were armanc girtin bo ji dîrokê birinê wê bide diyarkirin. Di

wê temenê de wê gotina fermanê wê di wê temenê de wê bo komkujiyên hebûna civakekê dihên armanc girtin dikê mijare xwe. Minaq wê, bo ermeniyan jî wê were gotin ku wê ´çawa osmaniyan fermana ermeniyan rakir´, Wê bo cihuyan were kirin ku wê ´fermana cihuyan hat hanin´ were diyarkirin. Di rengekê de wê di kirdeya gotinê de wê têgîna bi fahmkirina wê re wê ew jî wê were diyarkirin ku wê kirdeya gotina fermanê wê wateyek bi wê bi fermi wê biryara qirkirina hebûna wê civakê wê were dayin wê hilde li nava xwe. Di wê temenê de wê têgîna biryargirtinê a di wê temenê de jî wê di xwe de wê, di rengekê de wê, di hundurê xwe de wê bihawênê û wê werênê ser ziman. Dema ku wê bê gotin ferman hat rakirin wê demê wê gotin ku wê, ´beryar hat girtin û qirkirina wan hat pêkhanin.´ Û an jî ´biryar hat girtin û dest bi komkujiya wan hat kirin. Yan jî wê were gotin ku wê ´biryar hat girtin û wê hêrîşî hebûna wan û qadên wan ên jiyanê wê were kirin bo bi tememî tûna kirina wan. Di wê temenê de wê, di dewama wê de wê gotina fermanê wê *bi tememî wê tûnakirinê* wê ji xwe re wê weke wate bigirê û wê, bi wateya xwe re wê bide diyarkirin. Yan jî wê bibêjê ku wê bi gotinê wê tenê wê komkujiyên herêmêkê ku wê were serê civakê wê qast nekê. Wê li hemû herêman hebûna wan kirina ermanc wê weke morfolojiya gotinê wê were qastkirin. Yanî hebûna hemû civakî li her deverê wê weke armanca tûnakirinê wê were kirin û an were tûnakirin. Bi wê armancê ku ew li wê were lê hizirkirin.

Ev di demên piştî demên kevnera û karduyiyan de wê li kurdistanê wê bi wê yekê û rengê wê were kirin û wê di rengekê de wê, di şêwayekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê li wê bihizirê bê. Di demên piştî karduyiyan de wê, di rengekê de wê, dema ku wê were diyarkirn wê, bi wê yekê wê, morfolojiya hêrîşekê wê li wê were lê kirin. Di wê temenê de wê were diyarkirin. Gotinên weke “baweri gûharandinê” wê di destpêka islamê de wê were diyarkirin. Ber ku wê, pirraniya wan bi teoloji û baweri bin. Wê ne weke ku wê di hin zaneyên islamî wê bi gotina putperestiyê re wê were diyarkirin bê. Vaji wê, minaq wê baweriya wan wê bi baaweriyek yekxwûdayi wê hebê û wê di wê temenê de wê, xwediyê sazûmana wê bin. Lê ji ber ku ev wê weke olek desthilatî wê bibê wê dema ku ew ol gûharand û weke wê bû wê çerçoveya desthilatiya wê berfireh bibê û wê ji wê aliyê ve wê li mijarê wê weke wê were lênerin.

Weke olek desthilatî û ne civakî wê di mantiqê desthilatê û serdestiya wê, berfirehbûna qada wê ya serdestiyê de wê li wê binerê. Ev mantiqê

wê, piştre wê, di têgîna netew-dewletên navendî de wê, bi rengekê wê li wê were lê hizirkirin. Minaq qadaxakirina baweriyekê ku wê di wan demên berê de wê were kirin wê di demên netew-dewletên navendî ên weke ya iran û tirkiya de wê, qadaxaya çand û zimanê civakê wê di rengekê de wê weke wê de wê bikê. Di wê rengê de wê çendî zimanê wê qadaxa kir û zimanê xwe yê fermi kir zimanê wê, weke qadaxa ya serdestî û desthilatiyê wê weke bi wê mazin bikê û ew bi wê yekê li wê dinerin û dihizirin.

Di wê temenê de wê, di rengekê de wê morfolojiyekê de wê, di wê temenê de wê, li herêmê wê pêvajoyeên tûndûtûji û jenosidî ên li ser komên baweri û civakî ên di demên berê û di demên piştre wê were meşandin wê hinekê jî wê weke ev têgîn wê di rengekê de wê weke ditemenê wê de wê weke hebê. Bi wê yekê wê li wê were lê hizirkirin. Di dewama wê de wê bi wê re wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê têgîna serdestîyê a bi baweri û destûrên rejimên herê wê temenê pirsgirêkên civakên herêmê bi civakî û baweri wê bê afirandin wê, hinekê jî wê ji wê aliyê ve wê, li wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, dikarê wê werênê ser ziman wê, morfolojiya baweriyê wê li ser wê temenê wê weke têgînek desthilatî wê, çendî bi zêdeyi bi wê yekê temenê desthilatiyên herêmê wê di rengekê de wê weke biafirênê wê ewçendî jî wê weke temenê pirsgirêkên nava civakê, baweri û rewşên cihê jî wê biafirênê. Di wê çerçoveyê de wê, ji morfolojiya pêşketinê dûrkirin wê, bi mantiqê ji pêşketinên cihê dûrkirinê wê pêşîya wê bigirê. Şûnmayina civakên herêmê bi wê yekê wê ne qader û an rewşek weke xwezayî bê. Wê weke rewşek ku wê di rengekê de wê bi wê re wê, temenê wê bi politikayên rejimên herêmê wê bi wê yekê wê weke karibê wê ji gelek aliyan ve wê fahmbikê û wê weke karibê û wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê werênê ser ziman bê. Têgîna morfolojiya 74′ farmanan jî wê bi wê yekê wê weke rewşek ku ew dihê hanin ser komên civakê û baweriyên cihê bê. Di wê çerçoveyê de wê weke di encama zihniyetekê de wê karibê wê di şêwayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Ev ali û rewşên ku wê bi rewşên xirab wê herêm bi wan biji û an rewşên weke komkujiyan ku ew dihên kirin û an pêvajoyên şer û hwd wê, di wê temenê de wê, bi temenekê zêhni ê ku ew hatiya afirandin wê bi wê re wê, were diyarkirin bê. Tiştekê din jî wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê rewşa baweriyê wê, di wê nûqteyê de wê bi têgîn û an gotina ola-desthilat ve girêdayi wê li wê bihizirê. Di wê rengê de wê çendî wê bi rengê bi olê li desthilatê wê, li wê were lê

hizirkirin wê, di demên hemdem de wê morfolojiyek a bi wê re wê, di ahengekê de wê weke ji hêla rejima ve wê bi wê were lê hizirkirin. Ew jî wê, biheman rengê ku wê dîmenê olê jî wê di destê wan de wê weke enstrumentekê wê bibê û wê weke amûrekê destî ê dihê istismarkirin wê bibê wê di rengekê de wê, karibê wê fahmbikê wê, rejim wê pêşbixin. Di wê rengê de wê, rejimên ku ew ji xwe re ava dikin wê weke ´rejimên olî´ nişandina wê bê û an weke rejima bi wê baweriyê hatiya avakirin û hwd bê wê di rengekê de wê, bi wê yekê wê ji kiryarên xwe yên rejimî, desthilatî û hwd re wê, perdeya olî wê were bikarhanin. Di wê temenê de wê, bi wê yekê wê, morfolojiya ola-desthilat wê, di wê temenê de wê, di destê rejimên herêmê de wê weke bi têgîna ´desthilata olî´ re wê reng wê were gûharandin û bi wê dîmenê istismarkirina wê re wê were pêşxistina wê domandin.

Ji wê aliyê ve wê aliyekê din jî wê bi morfolojiyek olî ku wê zêde wê were pêşxistin û bi karhanin li hemberê gotina civakê jî wê têgîna ´li derve girtibûna baweriyê´ bê. Çendî ku wê bê gotin ku cihane islamê û mazinbûna wê bahsa wê were kirin û hijmarên bi wê rengê ên weke bi milyaran ên mirovan bi wê were diyarkirin jî lê wê ser wê re wê, morfolojiya ola li derve girtî wê, weke ramyariyekê desthilatdariya olî wê di wê rengê de wê were pêşxistin. Ev wê di rengekê de wê, bi hinek enstrumentên weke bi têgîna fundamantelismê û hwd re wê were pêşxistin. Ku wê çendî wê minaq li her welatên europa û deverên din wê bahsa vekirina misgeft û malên aidi kesên ji w baweriyê wê bikin wê, bi wê ramyariyali ´derve girtî´ jî wê, tenê wê rewşek bi wê rengê jî wê li welatekê islamî wê newê hiştin were pêşxistin. Ber ku ew dihizirin ku wê temenê rejima wan ya yeknavendî wê bi cihêbûnekê wê xirabikê. Ev ne rewşek ku wê, ji xwe re wê pêşkeve bê. Bi wê yekê wê, di rengekê de wê, ev wê weke bi wê temenê ramyariyek dijber li hundur li hemberê civakên herêmê jî wê bi wê were pêşxistin. Minaq wê, di rengekê de wê, ew weke bi têgîna weke li derve girtibûnê wê bi wê têkiliya civakên hundurîn û komên cihê baweri û civakî û hwd wê çawa li derve wê bigirin wê hinekê bi wê armancê bê. Weki din morfolojiya *xwe li derve girtibûnê* wê weke ramyariyek di ahenge ya bişavtinê a ser serê civakê bi temenê destûrî, ramyari û politikayên civakê ku wê li ser têgîna malbatê, li hemberê komên cihê ên civakê û hwd wê werê meşandin wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke were diyarkirin. Her çendî ev rewşa weke xwe girrtina li derve wê weke li hemberê derve wê were dîtin di dîtinê de lê wê di aslê xwe de wê weke di encama politikeyek bi temenê

dorpêçkirina civakatiya hundurîn û kontrolkirina jî bê. Weki din jî wê bi wê politika, ramyarîyê û hwd re wê, pêşîya afirina çendek cûda a civakî û baweri pêşketina wê bi wê çawa wê bigirin wê bi wê ve wê girêdayi bê. Wê bi wê yekê wê li wê bihizirin. Ji wê aliyê ve wê morfolojiyên civakên herêmê wê, di wê temenê de wê, weke bi gotinên weke ´teqez girêdana bi destûrê´ bê û an ´teqez serdestiya destûrê´ û hwd wê, di rengekê de wê weke gotinên ku wê di wê morfolojiyê de wê werina bikarhanin û wê, di wê temenê de wê bi wê yekê wê bi mecbûrî û zori ser wê ferzkirinê re wê, di rengekê de wê weke çawa wê bi wê re wê, were diyarkirin. Gotina ferzkirina destûrê wê di aslê xwe de wê giring bê ku mirov wê fahmbikê. An jî herkesekê li hemberê destûrê weke hev e, yek e û di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê bê wê li ser wê bisekinê. Dema ku wê were gotin, divê herkesek li gorî destûrê tevbigerihê wê bi wê yekê wê ya ramyari, destûrî û desthilatî bi birdoziya xwe ferzdikê li gorî wê bibê. Ku destûrê bêjê hun hemû tirk in, wê demê hunê hemû xwe weke tirk bibînin û ev ya li gorî destûrê ya. Di wê mantiqê de ku wê destûrê bêjê hun hemû faris û an arab bin hunê bi wê rengê bin. An jî destûr dibêjê ku wê, tenê bi zimanê fermî perwerde bibê. Wê li bin wê binivisênê ku wê ´zimanê fermi tirkiya´ û an arabê û farisiya. Di wê temenê de wê, bi wê yekê ku ew civakek din bê û zimanê wê yê cihê hebê ew nebêjê ez civakek cihê me. Di wê temenê de wê, bi heman rengê ´destûra me dibêjê herkesek misilman a.´ Tu ber vê yekê nebêjê ez elewi me, yarsani me, êzîdî me, zerdeştî me, û mesihi û an cihu me. Bi civakî ew nebêjê ez kurd im, sûryani me, ermeni me, cihu me, durzi me û an komek din a civakî me. Wê dema ku wê ol di kirdeya desthilatê de wê weke têgihek nijadperestî wê were bikarhanin wê, bo ku ew li hemberê wê xwe cihê diyarkirin bê. Bi wê yekê wê, li şûna dûnyayek civakî pirrengî wê, kirpendinê ser dûnyayek yekrengî û nijadekê olî a bi wê were kirin. Bi vê yekê ev zêhniyet hertimî di qadera wê de bê ku ew hemû demên berê bi şer derbas bikê û demên pêşê ên paşêrojê jî bi rengêkê wê weke wê şîrove û diyarbikê. An jî ji baweriyek din im. Di wê temenê de wê temenê wê bi destûrî û desthilatî bi wê yekê wê were diyarkirin û wê were hanin li ser ziman. ji wê aliyê ve wê, bi temenekê destûrî wê weke girêkek pirsgirêkan ku wê ji aliyê olî, civakî û desthilatî û pêşketina serdemê û hev ve wê di zikhev de wê were derbaskirin wê bi wê re wê bi zanebûn û politikayên wê were afirandin. Ew ji ber ku wê xwe weke rejimên dema awarta wê pênase bikin di xwe

de wê bo wê awartetiyê wê di rengekê de wêê pirsgirêkan bi wê rengê bi aqilekê wê biafirênin. Di wê temenê de ew wê weke sedema jiyane xwe dibînin ku ew weke yên li ser desthilatê bin.

Di wê temenê de wê piştî demên karduyiyan wê çi ramyari wê were pêşxistin bo gûharina civakê û an bi têgîna ol gûharandinê wê bi wê yekê çi wê di morfoloji û kirdeya gotinê de wê were qastkirin wê di rengekê de wê weke bi wê yekê wê karibê wê hinekê li wê bihizirê bê. Ev morfoloji di wê demê de wê ji rastiya xwe ya civakî û baweriya dûrketinê herêkirinê bi wê farzbikê wê bikê. Di roja me de jî wê, bi heman mantiqê bi desthilatê wê heman fazrkirinê wê bide kirin. Di wê demê de bi têgînek olî wê dihat kirin. Di vê demê de wê bi rêveberiyekê û an rejimek ´hemdem´ wê di rengekê de wê ew were kirin. Li vir gotina rejima hemdem em wê dihênina ser ziman em ne di temenê hemdemiyekê de wê, dihênina ser ziman. Em di wate û manaya ku wê di wê demê de rejimek hati avakirin de wê qast dikin. Di wê temenê de wê rejimek hemdem û rejimek di demek hemdem hati avakirin wê nikaribê bi heman mantiqê û fahmkirinê bê. Di rengekê de wê, ya hemdemiyê wê bi nirxên hemdem û felsefe û rewîsta wê ya mirovî bê. Ya ne hemdem lê di dema hemdem de weke bi gotina hemdem re wê li jor wê were qastkirin wê bi wê yekê wê, bi zihniyetek serdema navin û amûrên zêhni û hwd ên hemdem wê xwe ava bikê lê wê bi aqilê wê tev bigerihê wê di rengekê de wê bi wê re wê karibê wê karibê ser ziman.

Ji wê aliyê ve morfolojiya dema hemdem wê, di rengekê de wê, karibê wê bi wê yekê ji hinek aliyan ve wê li ser wê bisekinê. Lê emê nûha cardin hinekê li demêmn civakê ên berê ên piştî karduyiyan wê pêşkeve ku wê weke bi heman çanda karduyi wê bibê û wê piştî wê çawa wê, piştî serdestiya ola serdest a dema nû a islamê wê çawa wê pirsgirêkên bi xwe re wê biji wê, pêwîst bê wê hinekê din wê di dewama wê de wê bi wê re wê li ser wê bisekinê bê.

Di demên piştî karduyiyan de wê, di rengekê de wê, care pêşî wê ol û civak wê weke ku wê biheve hemberê hev de. Di demên dijwar ên zerdeştiya fermi ên di dema sasani de jî wê, weke tiştekê bi wê rengê wê weke nebê. Di rengek de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, hebûna civakê wê, di rengekê de wê dervî fahmkrinê wê weke ku wê di rengekê de wê her demê wê ji wê demê û pê de wê were hiştin.

Ber vê yekê wê, dema ku wê li kurdan wê were nerin wê weke ew bi çanda xwe ya civakî dijin û ew wê bi wê weke ´dij-olê´ û an ´dervî olê´ wê bi wê yekê wê werina diyarkirin. Ev morfolojiya bi fahmkirnê û rengê

wê yê bi diyarkirinê wê ber vê yekê kurd wê ti carî wê ji xwe ne avêjin. Ew di her demê de wê weke dijî olê wê werina ditin û wê di morfolojiyeka ku wê, dema ku ew kengi firsendê bibînin wê li dijî olê rabin wê nêzî wan wê were bûyin. Bi wê yekê wê, weke ´rastiyek olî´ wê di mejiyan de wê, were bicih kirin ku kurd divê ku ew ne gihijina ti maf û azadiyê û serdestiyê. Ku kengi ew gihiştina wê ew wê, olê ji holê ra bikin. Ber vê yekê ev têgiha ku bi wê rengê hati afirandin weke morfolojiyekê wê li gorî têgîha desthilatê a hemdem jî bê. Wê bi wê yek morfolojiya dervî olê, ´zerdeştî na´ ew ´bêol in´ û hwd wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman.

Morfolojiya kurd û dijoliya wan wê weke morfolojiyek fahmkirinê wê dayimi wê serwer û ferz were kirin ku ew hertimî di bîr û hiş de bê. Ber vê yekê jî wê kurdan dem bi dem ketina nava wê, hewldanê de ku ew bidina nişandin ew ne diji ol in. Di wê temenê de wê di kirpendinên wan ên ser selahadinê eyubi bê û an hinek keseyetên din ên dîrokî ên weke filosofên kurd û hwd bê wê, hinekê jî wê, ne bo ku ew hizrên wan werênina ser ziman lê bo ku ew rastiya xwe ya di nava olê de wê bi wê bidina nişandin wê, ser wê bisekin in. Di demên hemdem de wê piştî tekoşîna maf û azadiyê kurd PKK derketin û dest bi tekoşîna azadiyê li kurdistanê kir û pê de wê, ev morfoloji wê, li ser wê re wê, weke ´diji olê ya´, ´ew bê ol a´ û hwd wê li ser wê morfolojiyê wê rengê fahmkirinê ê ku ew hatiya afirandin re wê di rengekê de wê, bê hanin ser ziman. Gelek kurdên ku wê ne tenê di demên wê yên destpêkê de wê, di demên wê yên dawi de jî wê bo ku ew xwe dervî olê nedina nişandin û ew wusa newina pênasekirin wê, piştî wê ser wê re wê, xwe weke çawa ji PKKê dûr in û ti têkiliya wan bi wê re nin a jî wê bikevina nava hewldana wê de. Di wê temenê de wê, bi wê bihizirin ku ew bi wê rengê wê werina herêkirin ku ew ne PKKyi na wê, weke bi wê rengê nava olê wê werina herêkirin û an ew êdî wê ti pirsgirêkên wan nemênê. Lê ev wê weke têgînek weke ya xapandinê bê. Li hemberê kurdan wê, piştî dewletê ev rengê fahmkirinê wê fahmkir wê, piştî wê, rewşa diyanetê tirk wê weke navendek giring a şerê wê yê bi kurdan re wê bi wê yekê wê were bi rêxistin kirin û bi deh hezaran ´meleyên weke yên qadro´ wê tenê bo wê armancê wê maaş wê bidina wan û wê bişênina herêmê. Gotinên weke PKK li dijî olê ya wê bi wê yekê û sedemê wê ser wê re wê bên gotin. Ev gotinên xapandinê bin. Morfolojiyên weke ser têgîna hizbillahê (ev hizbillah wê ne ya li libnanê

bê. Wê weke rêxistinek şerkirinê a li hemberê civake a kontrayi bê ku wê navê li wê dikê bê) li bakûrê kurdistanê ku rejima tirk wê afirand wê bi wê çerçoveyê ve wê girêdayi bê.

Ev morfoloji wê, di aslê xwe de wê, weke têgînek ku wê di demên hemdem de wê weke ser gotina ´bêoliya´ kurdan re wê were diyarkirin. Lê li gorî çavkaniyên civakî wê temen û çavkaniyek wê ya pirr zêde kevntir wê hebê û wê, di rengekê de wê, di rengekê de wê dîroka wê heya demên li dora destpêka islamê jî wê weke karibê were birin. Di wê temenê de wê, pêvajoyên şerên halit bin welid ên bi seferên wî yên kurdistanê li hemberê civake kurd wê, hê bi êş û tûndi wê di mejiyan de wê şîyar bê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê temenê de wê, bi wê yekê wê, di wê demê de wê komkujiyên mazin wê werina serê kurdistaniyan. Piştî wê, bandûra wan komkujiyan wê demek dirêj wê li ser kurdan wê bibê û wê piştre jî wê xwe ji bîrnede kirin.

Aliyekê din ên van komkujiyên dema xalid bin welid wê di wê rengê de bê ku wê, rengê civaketiya karduyiyan wê, di rengekê de wê weke bi komkujiyan wê bide gûharandin. Di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman wê ber vê yekê wê, kurd wê, vê pêvajoya komkujiyan wê, ti carî wê ji bîr nekin.

Ev wê weke pêvajoyek komkujiyan ku kurd wê weke ´di dema destpêka islamê de wê, artişên islamê di bin fermandariya xalid bin welid de wê seferê li kurdistanê bikin´ de wê were diyarkirin. Ev wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê werênê ser ziman. Ev pêvajo wê, piştî demek dirêj wê, êdî wê kurd wê, werina ser xwe. Wê hêzên jinûve wê, ava bikin. Di wê demê de wê, di rengekê de wê, pêvajoya bi hêzbûna kurdan wê di wê demê de wê jinûve wê destpêbikê. Di aslê xwe de wê kurdistan wê di wê demê de ku em wê bi rastî wê salixbikin wê weke taxta setrancê bê ku wê li ser wê re wê, pêvajoyek şer ji gelek aliyan ve wê di wê demê de wê bibê. Pêvajoya hêrîşên hêzên islamî wê, demek dirêj wê, li herêmê wê bidomê. Di rengekê de wê, piştî wê demê wê, di şêwayekê de wê, piştî seferên xalid bin welid ku wê herêmên kurdistanê ji rojavayê kurdistanê û heya herêmên bakûrê kurdistanê û herêma amedê wê di rengekê de wê weke li wê serwer bibin. Lê dîsa wê nikaribin bikevina herêmê. Di wê demê de wê, keyeniyên kurd û kurdistanî ê êzdayi-hizirî wê li dora herêmê serwer bin. Di wê demê de wê, di wê demê de wê, piştî wê demekê wê, di aslê xwe de wê, meseleya derketina li pêş a desthilatiya abbasiyan wê weke hinekê wê bi wê ve wê girêdayi bê. Ev desthilatî wê,

di wê demê de wê weke desthilatiyek ku wê, di destpêkê de wê, avakirina wê de wê weke navenda wê herêmên bakûrê kurdistanê û rojavayê kurdistanê ên weke Reha bê. Di roja me de wê, gelek şîrove ku wê werina kirin wê ne bi armanca hanina wê rastiya wê ser ziman bin. Sedemên weke bi gotinên teolojiyî wê weke bi xiyali wê werina afirandin û hanin ser ziman bi gotina ´weke ji ber bajarê birehim bûya´ wê, rastiyê wê newênina ser ziman. Herêm di nava wê herêma kiurdistanê de wê weke herêmek stretejikî wê cih bigirê û wê, bandûra wê hem ser rojavayê kurdistanê û hem jî bakûrê kurdistanê ku wê gelek herêmên botanê wê digirê li nava xwe. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê di wê demê de wê abbasi wê, pêşîyên malbate kurd a selahadin û an hinek malbatên din wê di rengekê de wê, werina bijartin. Wê ew wê, abbasi wê, ava bikin û wê di rengekê de wê, bi wê re wê, di şêwayekê de wê, li herêmê wê serdest bê. Di rengekê de wê, di wê demê de wê, keyeniyên kurdistanî ên wê demê wê ên herêmê wê, bijartina misilmantiyê wê bibê. Ew di wê demê de wê, di rengekê de wê, weke rewşek ku wê ji serî ve wê were diyarkirin. Çîna serdest a desthilat a kurd û kurdistanî wê, bo ku ew pozisiyona xwe biparêzê wê di wê demê de wê, di rengekê de wê, bijartina wê, bikê.

Piştî bi tememî herêm bûya misilman wê, piştî wê, navenda abbasî wê di rengekê de wê, ji herêmê Reha wê barî baxdayê wê were kirin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê ev herêm wê demek dirêj wê, weke li wê berxwedan wê hebin û wê dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê, heya sedsale 8´min jî wê di rengekê de wê herêmên rojhilatê kurdistanê û heya başûrê kurdistanê û ku wê hinek herêmên keviya wan herêmên kurdistanê wê di nava raparinan de bê.

Piştî nakokiyên navxweyî ên nava islamê bi şerê kerbela re wê bibê wê, di rengekê de wê, dîmenekê cihê wê ser wê re wê, bistênê. Abbasi wê, di rengê de wê, dikarê wê ji du pêvajoyan wê, diyarbikê. Wê di demên malbatên kurd û kurdistanî ên weke yên zaro-reşîd, bahlul wê werina ser taxt. Di aslê xwe de wê, piştî dema abul abbas Saffah li dora 750-5 wê, demên bi Ca'fer el-Mansûr (754–775), Mehdi-Billâh (775–785) û Hâdî-İllâllah (785–786) re wê werin û ev dem wê, di rengekê de wê li ser wê temenê ku me da diyarkirin wê bibê. Di wê demê de wê, ji kevneşopîya kurdi hatina ser taxtê xalitiyê wê bandûra wê zêdetir bibê û wê, ev rewş wê, li kurdistanê wê islamtiyê wê bicih bikê. Çîna serdest a islamî wê, di wê demê de wan teqez dixwest ku ew li ser herêmên kurdistanê serdest bibin. Ber vê yekê wan di serî de wê, bixwezin ku ew b eşraf û mîr û

mazinên civakê re wê têkiliyê dênin û wê di wê demê de wê kesên derdikevina li pêş wê bibin. Ji temen ve wê zêde destpêkek misilmanbûnê li kurdistanê nebê. Wê pirrani jî wê herêmên di destpêkê de misilman dibin wê, ji serî ve û an ji qasrê wê dema ku ew biryar dihê dayin wê girseyên wan herêman wê li pey wan wê herin, ku wê gelek ji wan wê ne di heman hizirê de bin û wê rast nebînin jî. Demên malbatitiya kurdi û kurdistanî ên li ser taxtê xalifetiyê wê bi zaro reşîd, el-emin û el-mûmin re wê dawî li wê were. Ev wê weke xalifên dawî bin ku wê, werina ser taxtên xalifetiyê. Lê pişt wê weke di dema mustafa û hwd de wê, demêmn kort wê ji kurdan wê bibin. Ew jî wê, di qasrê de wê, bi rewşên şerên ser taxt ku wê di nava abbasiyan de wê bibê. Di wê demê de wê, pêvajoyên şer ên li hemberê herêmên kurdan wê, biryara wê, xalifên abbasi wê bikê zorê. Ber vê yekê wê, di rengekê de wê, rewşên ku wê, piştî komkujiya babekiyan û tepisendina serhildanan baba mislimê xorasanî ên li rojhilatê kurdistanê û pê de wê, rewş wê teqez wê bi gûharê. Ji navê wî em fahmdikin ku wê mislimê xorasanê wê xwediyê têgîna mertebeya babatiyê a baeriya yarsani û an êzdayi bê. Ev mertebeyek ku wê di êzdayiyan de wê, babati û mîrti ku wê weke du mertebeyên pîroz û giring bin wê biguhanda li hev ba. Gotina ´baba´ li pêşîya navê wî kiu wê di arabi de wê, bi gotina ´abu´ wê bi navê wî were diyarkirin weke ´abu mislimê xorasanê wê, ji wê têgînê û lakabê wî yê nava baweriya wî di rengekê de wê karibê wê fahmbikê. Di rengekê de wê baba mislimê xorasanî weke baba ilyasê xorasanî ku wê li dora 1240 wê li hemberê selçûqiyan wê, raperinek mazin a civakî wê bide destpêkirin ku wê li gîştîya kurdistanê wê, aligiriya wî were kirin. Ew jî weke babayê mislimê xorasanî wê kurdê ji xorasanê bê. Mutasim bileh û hwd wê, di wê demê de wê, ne ji wê kevneşopîya kurdistanî wê werin û wê hemû rêyên xirab û zalimane wê bo serdestbûnê bikarbênê. Di wê demê de wê, gotinên weke reşkirina babekiyan ku wê bi devê melleyan wê weke ser babekiyan wê bibêjin "ku yek çû malekê ku kûmek bi devê dêrî ve dalaqandi bê wê yek bi jina malê re di nava nivinê de bê´ ku wê werênê ser ziman. Ev gotinên ku wê infialê wê rakin wê, piştî wê, bina sedema şerên mazin ên nava kurd û abbasiyan jî. Piştî malbatek ji kevneşopîya herêmê dûr ser taxtê xalifetiyê rûnişt wê, di rengekê de wê kurd jî wê, berê xwe ji wê bi zivirênin. Piştî wê kêmbûna bandûra xalifetiyê abbasiyan wê, encamên wê, bi pêşketina dewleta eyeridi li rojhilatê kurdistanê û ku wê piştî wê heya dewlet û imparatoriya şadadiyan ku wê piştî dema hukumdariya jina kurd a şah dayika anazê ku

wê mihemedê kurê şadad wê were ser taxt û ew wê dewleta eyeridi a kurd wê tevli wê bikê û wê piştî wê, dewleta şedadî wê sînirê xwe ji rojhilat û başûrê kurdistanê bi ber herêmên qafqasya ve wê berfireh bikê. herêmên ermeniya iroyin û ezarbeycana iroyin wê, herêmên kurdistanî ên berê wê jî bin ku ew wê, li wan serwer bibin û wê bi pêşde wê herin. Malbate merwani û an ji wê selahadin, bavê wî Necmeddin, amê wî serkoh û birayên wî di rengekê de wê ser desthilatiya wê herêmê bin. Di meju û dîroka vegerina selahadinê eyubi û malbate wî li herêmên rojavayê kurdistanê û an bakûrê kurdistanê wê ne tenê wê ji ber ku wê, ew herêm wê, weke herêmna kurdistanî û hwd bin. Wê ji wê zêdetirî wê, bi berdewami wê weke navendekê bin. Kevneşopîya abbasiyan wan li wir dabûbû destpêkirin. Di wê temenê de wê, çendî wê piştî wê demê wê navenda abbasi wê were barkirin ji wir jî lê wê ew navendîtîya wê, xwe bide domandin û wê, piştre wê, li ser wê temenê û navendîtîyê wê malbate selahadin ku ew dihê herêmê û an weke dihê gotin di vegerihê herêmê wê piştî wê, şadadî û merwani ku ew berî wê demê wê weke du dewletên kurd avabûyi hena wê di nava desthilatiyek a bi navê imparatoriya eyubiyan de wê bikê yek.. Ji xwe piştî wê, ew seferê li baxdadê dikê û wê xalifetiyê hilde li dest û wê, bi rengekê wê dawiyê li xalifetiya baxdadê wê werênê.

.

Di demên piştre ên hatina islamê de civakên herêmê weke civake kurd

Morfolojiya kurd wê di wê demê de wê, çawa wê pêşkeve wê ber ku wê giring bê wê, di rengekê de wê pêwîst bê ku wê, ji wê hinekê wê li ser wê bisekinê. Di wê temenê de wê morfolojiya dema islamê de wê, pêşketinên civakî de wê, ji sê aliyan ve wê weke karibê wê werênê ser ziman. Yek wê weke ku me li jor wê hinekê hani ser ziman wê civakatiya karduyiyan û hwd re wê çawa wê bibê wê bi wê re wê weke pêwîst bê wê li ser wê bisekinê bê. Du; wê ji aliyê wûcana herêma kurdistanê a stretejikî ve wê li wê binerê bê. Di wê nûqteyê de wê, hin bi hin wê piştî avabûna islamê herikina desthilatiya wê û navendîya wê li kurdistanê û demek dirêj wê navendîtîya wê kirina wê di rengekê de wê di wê morfolojiyê de wê weke karibê wê, hinekê din wê ser wê bisekinê bê. Bi Abbasiyan re wê weke navendekê herêmê bûna wê, di aslê xwe de wê bi islamê re wê fahmkirina wê zêdetirî wê bi pêşketina li kurdistanê û serdestiya li wê ku wê weke pêwîstîyekê wê were dîtin û di dewama wê

de wê, wê weke çavkaniyên wê yên di pirtûka pîroz de ku wê ji wê herêmê wê zêde wê hebin û wê werina diyarkirn bin.

Di wê temenê de wê, di rengekê de wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Morfolojiya civakî me li jor wê hani ser ziman ku wê, li şûna civake olî bûna wê weke civaketiyekê bi rengê xwemayinê wê di wê de israrkirina wê di wê temenê de wê, weke di wê têgîna wê ya fundamantelist a pêşdikeve de wê êdî wê hin bi hin wê were hemberê hev. Dema ku em li navaroka nivisarên wê demê dinerê jî wê niqaşên ser mezheban û her wusa wê, di rengekê de wê, mijare rengê wê yê çawa bê wê rast bê wê werina kirin wê hinekê jî wê rastiyê wê bidina diyarkirin. Şaxsiyetên weke gazali û hwd wê, di wê warê de wê, niqaşên di nava dualiteya bawerî û civakê de wê, bikin. Di wê temenê de wê, weke kesekê ku wê, bi girêdana teolojiyî wê di rengekê de êw bibê. Di wê temenê de wê, civak wê weke xwe mayina wê, di wê temenê de wê, li gorî wî ne rast bê di olî de. Ber vê yekê wê, di rengekê de wê dîmenekê olî wê werênê ser ziman ku ew wê bi wê yekê wê weke herkesek wê xwe li wê xilas bikê. Di wê temenê de wê, dema ku wê, di kirdeya bûna misilman de wê were diyarkirin de wê, hinek nûansên bi fahmkirinê ên weke ji rastiya civakê dûrketinê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di wê rewşê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Wê jî dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê serdestiya olî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê gotina ummetitiyê wê piştî wê, weke têgînek giştî û gelemper ku wê were dîyarkirin lê wê di navaroka xwe de wê ji ya zihniyeta akadê û têgîna hegomenikî a asûrê wê ne cihê wê weke ku wê xwediyê dîmenekê yek navendî bê. Di wê temenê de wê, di şêwayekê de wê, piştî tûnakirina osmaniyan a pergale civakî ya eyubiyan ya ´ehli-kitap´ wê li şûnê wê derxistina li pêş têgîna ummetitiyê wê, di rengekê de wê, weke bi armancek serdestiyek metingerî û di rengekê wasali a dema asûrê beriya zayinê de wê, fahmbikê bê. Ber ku wan dizani wê bi wê pergalê wê ne li kurdistanê û ne jî li deverek din wê karibin xwe bidina herêkirin bi civakê. Ber vê yekê wê têgînek ku ew di rengekê de wê bi wê xwe bi wê ferzbikin û wan li xwe bidina iteatê wê pêwîst bê û ev jî wê gotina ummetê û rengê şîrovekirina ku wê piştre bi navaroka

wê werina pêşxistin bin. Her wusa morfolojiya têgîna geyri-mislimtiyê jî wê yekser wê di kirdeya gotinê de wê, di rengekê de wê, têgînek di wê temenê de a weke di rengê bindestkirinê de wê weke bi wê were lê hizirkirin. Qayri-mislimti wê di rengekê de wê bi mantiqê weke ´ne ji me bê wê ne xwediyê heman mafê weke yê me bê´ re wê xwediyê mantiqekê bê. Ji wê aliyê ve wê ev wê mantiqekê serdesti û metingerî bê. Wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, karibê wê, têgîna bindestiyê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li civakê were serdest kirin wê karibê wê, karibê bi wê re wê werênê ser ziman.Weki din ev wê weke têgînek ku wê dîmenekê hêrîşê li pêşketinên cihê wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Dijberiya li têgîna civakî wê di rengekê de wê, bi wê yekê wê, temenê li gorî ramyariyekê û an birdoziyekê wê sererastkirinê di jiyane mirov de wê bi çandî, zimanî û hwd wê bikê wê bingihê wê jî wê biafirênê. Ev jî wê weke aliyna ku wê rejimên herêmê wê piştre wê, bi navê ol û oldariyê wê aliyên ku wê bi wê re wê rabin û wê di wê temenê de wê, bi wê re wê hertimî wê mudahaleyê li jiyane mirovan bikin.

Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê, di şêwayekê de wê bi wê re wê karibê wê werênê ser ziman ku wê, pisgirêkên civakî wê, bo ku ew bi tememî wê were ji holê rakirin wê rêya ji holê rakirina navê civakî wê bi wê re wê were bijartin. Di demên piştî demên ronasansê û pê de wê pêşketinên civakî ên ku wê, li herêmê wê bibin wê, bi serdestiya osmani re wê bi tememî wê derbeyek dîrokî wê li wan wê were xistin. Pêşketinên cihê ên civakî wê werina ji holê rakirin. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di şêwayekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Dema ku wê bahsa hebûna civaketiyê û an çanda wê were kirin wê, gotinên weke ´ya giring umemetitiya´ wê were diyarkirin wê bi wê yekê wê weke têgînek artarnatif ji wê û fahmkirina wê re wê were diyarkirin. Di demên hemdem de wê, têgîna ummetitiyê wê bo rejimên weke tirkiya û iranê wê, weke ´bi têgîna zimanê fermi´ ku wê weke ´zimanê ummetê´ were diyarkirin û an li iranê wê bi heman rengê wê were diyarkirin re wê morfolojiya ummetê wê di çerçoveya têgînek netewî a dihê pêşxistin û an afirandin de bi wê re wê weke bi yek, çand, yek ziman, yek dewlet û hwd re wê, were bikarhanin. Ji wê aliyê ve wê, ol wê li ser wê temenê wê weke bi xalkên herêmê re wê were xistin pozisyona şerkirinê de. Rayadarekê rejima tirk ku wê derkeve û wê bêjê, ´xwestina perwerdeya

bi zimanê dayikê karê şeytan a´ ku wê diyar bikê. Ev mantiq wê ne mantiqekê şeytani bê wê çi bê? ferzkirina nijadekê û zimanekê wê weke di kirdeya gotina ummetiyê de wê weke rewşek ji istismarkrina gotina ummetê zêdetirî û wêdetirî wê weke rewşek dij mirovî jî bê. Di wê temenê de wê, bi wê re wê çawa wê, di rengekê de wê, weke bi rêya bişavtinê wê netewekê wê bi wê re wê avabikê wê bi wê bê. Ya ku wê bi wê re li hemberê civakên herêmê wê bi zêhni wê were dayin şerkirin wê ev bê. Bi wê mantiqê weke dayina gotina ummetê şerkirinê bi xalkên herêmê re bê, ber rengê hebûna wan û jiyane wan û hwd. Navaroka gotina ummetê û diyarkirin û salixkirinên hundurê wê di wê temenê de wê, di rengekê wê weke wê de wê di şêwayekê wê çawa wê bikarbênin de wê were diyarkirin. Bi gûhartinên navaroka gotina ummetiyê ji rastiya wê ya olî û fahmkirina wê hatiya dûrkirin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, rengekê wê weke navendîparêzek desthilatê ku wê weke herkesek heman reng bê û an weke hev bê wê, di wê de wê, were diyarkirin. Ev wê, vaji rastiya wê bê. Pirsgirêkên bi têgîna ummetê re wê ji wê aliyê ve wê bi salixkirina hundûrê gotinê re wê temenê wê bê afirandin. Wê ji rastiya civakatiyên wê yên cihê ku ew di wê de bi rengên xwe werina fahmkirin ji wê zêdetirî wê weke di nava hinek şablomên diyarkiri de wê were diyarkirin. Bi wê yekê gotinaka ummetî ji rengên jiyanê û civakê dûr û di rengekê de wê bi têgînek iteatkar a di rengekê weke hev de dikê wê pênasebikê wê piştre wê were pêşxistin. Di dewama wê de wê di morfolojiya gotinê de wê, li ser temenekê dijberiyê diyarkirin û pênasekirinên li ser piratikên jiyanê û hwd re wê, di rengekê de wê were diyarkirin. Di navaroka wê de wê, di aslê xwe de wê, bahsa weke bi heman baweriyê wê bide diyarkirin. Lê nabêjê ku wê çawa biji û bi çi rengê biji û hwd. Di wê temenê de wê ev wê weke têgihên cihê ku wê piştre wê komek civakî û hwd wê, bi serê xwe wê bi rengê jiyane xwe re wê bide diyarkirin bê. Lê ji ber ku morfolojiya civaketiyê hatiya xistin dijberi fahmkirna wê de di nava wê de wê cihê hizirkirin bi wê zêde temenê wê bi wê namênê. Hewldana hiştina mirov di nava bijartinên weke ´yan ummet û yan civak´ wê, di wê temenê de wê, rengê pirsgirêkên navaroka wê û temenê pirsgirêka wê ya bi civakê re jî wê di rengekê de wê weke bide diyarkirin. Lê di aslê xwe de wê ya ku wê, di hundurê gotina ummetê de wê bi zêhni wê were diyarkirin û hwd jî wê di rastiyê de wê ti têkiliya wê bi gotina ummetê re jî wê weke nebê. Wê yekê wê, di kiryarên bi wê yekê avakirina desthilatekê û nêzîkatiya wê ya li kom civakên din de wê karibê wê fahmbikê. An jî têgînek ummetî ku

ew hati gihandin li morfolojiyek zimanê fermi û hwd jî wê nikaribê wê weke ummetê wê şîrove bikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Ew tenê dikarê bibê wê weke serdestiyek desthilatê a di temenê nijadekê serdestiya wê de.

Di demên hemdem de wê piştî demên ronasansê û pê de wê yekser wê temenê pirsgirêkê wê ji wê aliyê ve wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Di morfolojiya hebûna civakê de wê çawa wê civakatiyek wê hebê wê, zêde wisyon û morfolojiyek fahmkirinê û hizirkirinên di wê warê de bi civakî, dîrokî, civaknasî, û hwd wê, nebin. Yên ku ew dihên kirin jî wê di temenê têgînek desthilatî de bin û wê zêde bi pirsgirêk bin. Piratizekirina wan wê weke li sûrî, iranê, iraqê, tirkiya û hinek welatên din ên herêmê ku ew wê di wê çerçoveya têgîna ummetê de wê werina diyarkirin de wê çawa wê temenê pirsgirêkan bê, wê karibê wê, di rengekê de wê fahmbikê bê. Morfolojiya ummetê wê, bi wê yekê wê xwediyê fahmkirin û feresatek bi fahmkirinê a girêdayi têgînek desthilatê bê. Di wê temenê de wê girêdane bi wê ve wê, di rengekê de wê, weke di wê temenê de wê, êdî ib gotina ´desthilatiya olî´ wê bahsa wê were kirin. Lê di wê têgînê de wê dîsa mirov û rengê jiyane civakê wê, bi fahmkirinên wê re wê nebê. Di bin bandûra pêşketinên civakî ên piştî sedsale 18´min û pê de wê, hin bi hin wê, ji wê aliyê ve wê mecbûrî jî bê wê, hewldanên pêşxistinên bi fahmkirinên civakî wê hewlwere dayin lê hizirkirin. Lê ew jî wê, weke di rengê ku wê li tirkiriya wê were kirin de wê, bi rengên weke bi şêwayên li gorî têgînek desthilatî wê di wan de wê gûharinê wê bikê û wê weke bigihênê şîroveyekê wê bênê ser ziman.Yanî wê li gorî rastiya wê fahmkirina wê nebê û hewldana wê jî wê nebê. Têgînên weke yên bi gotinên olî ên weke baxtê, iteatê û hwd re wê, bingihê girêdanê ku ew her tiştê çû ya wê weke ´takdira ilahi´ wê pênasebikê û wê herê bikê. Ji wê aliyê ve wê, bi wê gotinê wê dîmenekê din ê istismarkirinê wê di rengekê de wê were afirandin.

Ji wê aliyê ve wê pirsgirêka mijare civaketiyê wê were dîtin ku wê piştî karduyiyan wê li herêmê wê bi awayekê ku wê her ku wê diçê wê kûrtir bibê û wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê, tengezeriyên herêmê wê, hinekê jî wê bi wê yekê wê, karibê wê ji aliyekê ve wê ser morfolojiya civakê û fahmkirina wê re wê di rengekê de wê, weke karibê wê werênê ser ziman. Şîroveyên olî ên weke bi ummetê wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, gihandina şîroveyek civakî wê weke li nava wê xistina jinûve a têgînekê jî bê. Ber ku ew berê de wê nebê. Pirsgirêkên ku wê bi civakî û baweriyên cihê re wê bibê wê bi wê yekê wê bi gotina ummetê

re wê temenê wan û bi şîroveyên di hundurê de ku wê werina pêşxistin re wê her ku wê herê wê kûrtir wê were kirin.

Weki din wê têgînek jî wê di dewama wê de wê bi gotina ´ferzkirina têgîna ummetê´ re wê çi ji wê karibê wê fahmbikê bê` Di aslê xwe de wê, çendî ku ev wê weke di temenê li olê xwedi derketinê û weke bi wê jiyankirnê wê were diyarkirin jî wê ji wê cihê wê hinek morfolojiyên di kirdeya gotinê de wê hebin. Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê direngekê de wê weke aliyekê wê yê ku wê karibê wê hinekê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di morfolojiya ferzkirina ummetê de wê, di rengekê de wê, têgînek olî zêdetirî wê desthilatî wê, di kirdeya wê de wê hebê. Di rengekê de wê, ev wê, di rengekê de wê di demên berê ên baweriyê de wê heya demên eyubiyan jî wê nebê. Ber ku wê, di rengekê de wê bi têgîna ahli-kitap wê di rengekê de wê hewl were dayin nêzbûn bê û wê di wê temenê de wê, li gorî wê mantiqê wê ne tenê ji baweriyê lê ji gelek baweriyan dikarin hebin û bi hev re bijin.

Di rengekê de wê, di wê temenê de wê, yekê baweriya xwe li ya din wê weke ferz nekê di mantiqê wê gotinê de wê weke hebê. Di wê temenê de wê, ev wê weke aliyekê wê yê giring wê wê xwe bide diyarkirin. Di rengekê de wê, têgînên ferzkirinê wê, piştî sedsale 10´min û pê de wê bi dagirkirin û hewldanên bindestkirinê û hwd bi armanca ji wan bac girtinê û hwd wê bi wê ve wê girêdayi bê. Wê dema ku ew kesekê wê li gorî wê mantiqê serdestiyê ew ji wê çerçoveya wê derkeve wê, bacê nedê. Ji wê aliyê ve wê ew wê weke temenekê dahatê ê abori û di rengekê de wê weke xwe bi wê dewlemendkirinê jî wê di rengekê de wê, were diyarkirin. Peragele bacê wê hinekê jî wê weke çavkaniyek wê ya bindestkirinê û metingeriyê wê bi wê mantiqê jî wê hebê ku wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Bac wê hinekê jî wê di rengekê de wê di demên berê de wê, komek ku ew dihat bindestkirin wê bi wê ew ji wê bihata standin. Di wê temenê de wê, ev wê, weke nişanaka bindestiya wê jî bê ku ew baçê bide. Di wê temenê de wê weke xosletekê demên hemdem û dewlet û rejimên wê jî bûna wê, di rengekê de wê, nişanaka serdestiya wê ya li ser civakê jî bê. Di wê temenê de wê, bac wê weke rêya girêdana kes û komê bi desthilatê ve wê girêbide jî wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Têgîna desthilatê, serdestê û bacê wê weke sê lingên di wê temenê de wê weke hev temem dikin bin. Ev sê lingên ku wê rewşa wasalên berê ên

dema asûrê jî wê, bidina diyarkirin bin. Di wê temenê de wê, çawa wê serdestiyê wê bi desthilatiyê wê were misoger kirin. Di wê mantiqê de wê, di rengekê de wê, were diyarkirin. Wê bac wê weke rêya yekane ku wê desthilatî wê xwe ser serê jiyane mirov wê weke serdest bide diyarkirin bê. Wê bi wê re wê, temenê girêdane wê ya li wê bi wê re wê bide diyarkirin.

Di demên hemdem de wê gelek rêyên salixkirinê ên bi gotina bacê re wê bo berhevkirina wê werina pêşxistin û wê werina ser ziman. Di wê temenê de wê, bi wê yekê wê weke temenê ´bûtçea desthilatê´ wê di rengekê de wê were diyarkirin û wê bi wê re wê, karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di demên hemdem de wê, ev wê bi zêdeyi wê weke aliyekê wê yê giring wê weke derkeve li pêş. Di morfolojiya serdestiya desthilatê de wê bi wê re wê, karibê bi hinek aliyên din jî wê bikê mijar û wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Bi têgîna wê weke bi wê ´xismetê dikê´ wê di rengekê de wê were pênasekirin. Lê ew çi bi wê bikê wê di serî de wê bi wê pêşî serdestiya xwe wê bi wê bik misoger bikê. Ji wê aliyê ve wê ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê werênê ser ziman. Minaq wê li rejimên herêmê ên serdestiya wan li kurdistanê wê karibê wê bi wê gotinekê bi wê bibêjê. Wê, ev pergale berhevkirina bacê wê li wê jî bi navê wan wê were bicihkirin. Ew bace dihê biberhevkirin wê bi wê, çek, tank û top wê werina kirin û balefir wê werina kirin û wê bi wan wê, herêmên kurdan jî wê bi wê bombardiman wê bikin. Yanê wê bi baca wan ya ku ew ji wan distênê wê wan bikujê. An ji wê bi wê biryarên qadaxakirina zimanê wan ê civakî wê bi wê bigirê û wê li ser wê re wê bi encamên wê bacê wê çawa wê, li şûna zimanê wan wê bi rêya memosteyan û hwd û dana maaşên wan bê ku wê ji wê bacê bê, wê, pêvajoya bişavtina wan wê bi wê bide birin li sêrî. Yanî wê, weke baca ku wê bi wê pêvajoyek jenosidê jî wê bi wê ser serê civakê wê were meşandin jî bê.

.

Li kurdistanê levnekirina ol civakê û morfolojiya serdestiyê

Pirsgirêka civakê wê, piştî demên karduyiyan û pê de wê li herêmê wê ne tenê wê li kurdistanê wê, li herêmên din jî wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Di destpêkê de wê, salixkirinên li ser têgînek civakî ku wê werinakirin û wê, di temenê weke pêşxistina islamê li nivgirava arab wê, di rengekê de wê armanca wê ya sereka wê weke di

destpêkê de wê, ew rewşa klanti û kabiletiyê a ku wê, hertimî weke bi bedewi dijiyan wê, di temenekê civakî de wê bicih bikê wê hinekê wê ji wê re wê weke temenekê biafirênê bê.

Li kurdistanê wê ev rewş wê hebin. Ji xwe piştî wê pêşketina desthilatiya olî bi ber wê herêmê ve wê, nişanaka wê jî bê. Di rengekê de wê, serwerîya teolojiyî û civakî a berê hebê wê, di rengekê de wê, bixwezê ku ew were herêkirin û wê di wê temenê de wê dîmenekê hev fahmkirinê wê pêşbixê. Di wê temenê de wê demek dirêj wê xwe bide diyarkirin û domandin. Li herêmê wê, rewşa civakê wê, piştî wê, di rengekê de wê çawa wê û an wê bibê wê, hertimî wê weke qadaka zêhni ku wê hertimî wê navaroka wê vala bê û an wê piştre wê bi zanebûnî wê navaroka wê ji hêla rejimên herêmê ve wê were vala hiştin. Di rengekê de wê di nivisandina dîrokê de wê ser têgîna gotina islamê re bê û an gotinên weke ´rêveberiya islamî´ û hwd wê, di wê temenê de wê, bi wan wê weke sernûxûmandinekê jî wê bi xwe re wê di wê warê de wê bide diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê dikarê wê fahmibkê û wê werênê ser ziman ku ew morfolojiya civakî wê pêşketina wê, di rengekê de wê, li herêmê wê li ser çavkaniyên wê yên berê bin. Civakatiya kurdistanî wê piştî karduyiyan û pê de wê zêde pêşketinek mazin wê li herêmê wê bixwe re wê neji. An jî wê derfetê wê ji xwe re wê nebînê. Heya demên dawi jî wê morfolojiyên civakî û bawerî ên ji dema karduyiyan ku wê wê werina kifşkirin û şîrovekirin wê ser wê re wê di rengekê de wê bibê û wê xwe di awayekê de wê bide diiyarkirin. Lê encamên wê, pirr zêde mazin û dîrokî bin. Di wê temenê de ku em bêjin wê demên karduyan wê pêşketina wan wê di rengekê de wê didemên piştî xwe wê di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin wê rast bê.

Ji rengekê de wê weke aliyekê wê yêê din ê ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê jî dikar wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê çawa wê, di rengekê de wê weke dîmenekê wê yê ku wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Di morfolojiya kurdistanê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê direngekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê ku wê, piştî wê demê wê, kevneşopîyên demên berê, vegotin û efsanayên berê wê di wê demê de wê, di rengekê de wê, werina diyarkirin. Wê werina wergerandin. An jî wê bi waryantek nû wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman. Navaroka vegotinên ´çîrokên hezar û yek şevê´ bê,

vegotinên di şahnama firdewsi ên weke li ser rûstemê zal´ bin,, vegotinên bi ´tayrê simurg re bin, vegotin û çîrokên di rengê hezar û yek şevê de li kurdistanê wê kurd wê bibêjin weke çîrokên keçelok û hwd bin wê hebin û ev çendî wê weke vegotinên çîrokî jî bin wê di dewama wê de wê ji du aliyan ve wê weynek dîrokî wê bileyizin. Yek wê rengekê hizirkirinê ê bi kevneşopîyî ku wê mirov wê bi hişmendî wê bi wê pêşîya xwe bibînê wê biafirênê. Du; wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê, temenekê çandî ê bi hizirkirinê wê biafirênê. Sê; wê, di rengekê de wê, dîmenekê civakî ku ew çendî wê weke ´li dijî olê´ jî wê were pênasekirin wê, di rengekê de wê bi wê re wê di mejiyan de wê her demê û timî wê weke zindi wê bimênê û wê bibê. Di wê çerçoveyê de wê, ev wê, di rengekê de wê weke gotin û vegotinên ku wê mejiyê civakê wê di rengekê de wê weke li ser lingan wê zindî wê bigirin bin. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di morfolojiya çanda civakî de wê, bi wê yekê wê, di nava wan vegotinan de wê, salixkirin û şîroveyên bi hûrgiliyên zêde kûr wê hebin ku wê çawa wê biji, çawa têkiliyê bi hev re wê dênê û heya rengê cilên mirov û hwd jî wê di şêwayekê de wê bi wê re wê werina diyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê ber ku wê civaketî wê xwe di wê pêvajoya serdestiya islamî de wê ne afirênê û ya heya jî wê dem bi dem wê bibê armanca hêrîşan wê, di şêwayekê de wê heya ku wê dem wê, were demên piştî ronasansê û hwd wê, bi navê civakî û an rengê wê ti tiştê ku wê weke li holê wê bimênê ku mirov wê karibê wê bahsa wê bikê wê weke nemênê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê morfolojiya karduyiyan wê di wê çerçoveyê de wê giring bê ku wê heya kurdên roja me wê, di rengekê ku ew çendî ne di farqê de jî bin wê hebûna wan diyar bikê wê bi wê yekê wê weke karibê wê kifşbikê û wê werênê ser ziman.

Ji wê aliyê ve wê karduyiyan wê nikaribê wê tenê wê weke mejuyekê û dîrokek di demekê bûyi û êdî ew di dîrokê de maya wê karibê wê werênê ser ziman. Ji wê zêdetirî wê bi pêvajoya jiyaniya piştre wê, di rengekê de wê weke ku wê xwe bide diyarkirin. Di wê temenê de wê navendên bajarî wê di encama pêvajoyên hêrîşî ên wê de wê, bi zêdeyi wê zû wê weke ji holê wê werin û an wê werina ji dîrokê birin. Lê ya ku wê weke bi navê kurd wê di wê morfolojiyê de wê bimênê wê dîsa ya ku wê li keviyan li deverên çîyayi ku ew zor dibê ku ew kontrolê ser jiyane wan wê were danin û hwd wê bibê. Ew wê, bi wan wê hebûna xwe wê di

rengekê de wê bide diyarkirin. Weki din wê di wê nûqteyê malbatên kurdên herêmên çîyayîî wê di wan de wê dê û têkiliyên wê yên bi zaroyên wê re wê, bi giriniyekê wê xwe bidina diyarkirin. Di nava malê de wê heya astekê ku wê çanda xwe ya civakî wê, di nava malbatê de wê, ew wê bide parastin. Ev rewş heya di demên dawî de ku wê rayadarên dewletê wê bi şêwayên programên hêrîşkirinê ku ew wê weke bi rengê bi navê fêrî xwendinê û hwd kirinê wê bi navê wê were kirin re ku ew dikevina nava malbatê de. Rewşên weke ya bi gotinên ´heydê keçikno li dibistanê´ wê di wê demê de wê bibin û ev ne rewşên bo fêrbûnekê û an dana xwendinê bin. Wê çawa wê ji çand û zimanê wê were kirin û wê weke navaroka malbata wê ya kurda heya wê demê di got ku çanda civakî parast êdî ew ji wê rewşa parastinê bê derxistin. Di wê temenê de wê ev wê, di rengekê de wê weke şêwayekê hêrîşkirinê wê di wê rengê de wê weke ku wê xwe di şêwayekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin.

Wê jî dikarim wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê, morfolojiya zaroyên kurd û xwendina wan bi wê ve girêdayi wê karibê wê gotinekê wê bibêjê. Wê di nava malbata xwe de wê heya demên xwe yên weke 6 û an 7 saliya xwe wê zaero bi zimanê dayika xwe wê mazin bibê. An kû wê bi kûrdî wê mazin bibê. Piştî wê, dema ku wê, dest bidistanê wê bikê, ber ku wê zimanê wê yê dayikê wê qadaxa bê wê bi zorê wê bi zimanê tirkî wê bidina fêrkirin û ev ew di wê temenê de wê, bi wê yekê wê weke ji destpêkê ve wê temenê serneketina zaro wê bi xwe re wê di rengekê de wê bide diyarkirn. Bo rayadarên tirk wê ne giring bê ku ew bi rewşek pedegojikî nêz bibin. Ber ku wan dizani ku ew asimlekirinê dikin. Di wê çerçoveyê de wê weke pêvajoyek hêrîşê wê di rengekê de wê weke bê dayin diyarkirin.

Pêvajoyên piştî demên serdema navin de wê, morfolojiya tengezeriyên civakî wê zêdetirî wê xwe bidina hîskirin. Ji xwe wê pêşketin civakî wê nebê. Pêşketinên ku wê bibin jî wê, weke ´dijol´ wê werina diyarkirin û mahkumkirin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, piştî wê tengezeriya civakî wê ne tenê wê bi pêşketinê wê bibê. Wê bifahmkirina bi aliyên wê yên bi zaninê û hebûna jî wê hebê. Di serî de wê pirsgirêka pênasekirina hebûna wê ji temen ve wê xwe bide diyarkirin. Wê dema ku wê hebûna wê newê diyarkirin wê demê wê hemû pêşketin jî wê ser çi temenê wê bibê wê ew wê temenê wê yan nebê û yan jî wê bina armanca hêrîşê. Di rewşa kurd de wê ber ku wê rewşa kurd wê, minaq bi destûrî wê, newê naskirin wê, hemû pêşketinên bi navê wê yan wê weke

dewletên herêmê wê weke ´yekitiya me xira dikin´ re wê pênase bikin û yan jî wê weke li dijî olê weke ´dijol´ wê pênasebikin. Di wê temenê de wê, êdî wê hêrîşkirina li hebûna wê û pêşketina wê weke ´meşrûiyeta dewletê´ wê were kirin. Wê ew pêvajoyên hêrîşkirina li hebûna civakê wê çavkani û temenê xwe wê bi wê ji temenê destûrê wê bigirin.

Li ser wê morfolojiyê re ku mirov wê bibêjê wê di demên bizansê de jî wê di rengekê de wê, ser morfolojiya karduyiyan wê weke ´civakên li deverên çîya dijiyan´ wê werina pênasekirin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, di şêwayekê de wê, bizans wê, di rengekê de wê têkiliyek wê ya ontolojiyî û an tolojiyî wê bi kurd û kurdistanê re wê di wê rengê de wê hebê ku wê, baweriyên kurdistanî ên weke mitrayiyê û hwd wê, di wê temenê de wê, di nava wan de wê, weke baweriyên berê mesihiyê bin û piştî wê jî di rengê xamilandina çanda wê ya avakirinê û hwd de wê, motivên wê werina ditin ku mirov wê weke karibê wê kifşbikê bê.

Ji wê aliyê ve wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, qasrên bizansiyan wê bi motivên şêr û an ga û an gayê rûniştî û şêr çûya ser wê û devê xwe vekiriya û hwd re wê were dîtin. Ev motiv wê weke têgînên ku wê, di rengekê ji demên heleniki û piştre jî wê weke şêwayekê wê xwe di rengekê de wê weke karibê wê pênasebikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê morfolojiya têgîna çîyatiyê wê di wê demê de jî wê di rengekê de wê, kurd wê di demên piştî hatina islamê de jî wê weke bikarbênin û wê di wê de wê weke xwe di rengekê de weke ´azad bibînin´. An jî wê, di wê morfolojiyê de wê serbestiyekê wê weke kifşbikin. Wê, di wê de wê weke zêde mudahale li jiyane wan newê kirin wê dibînin. Ber vê yekê wê hertimî wê ji navendê wê bi wê yekê wê xwe bidina keviyan.

Ev tiştekê din jî wê di rengekê de wê weke ku wê bide diiyarkirin. Ew jî wê ew bê ku wê jiyane navendî wê weke mafê wê zêde ji wan re ne hatiya hiştin. Di wê temenê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku ew wê, di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê weke di rengekê de wê bidina diyarkirin. Di rengekê de wê gotinên weke ´kurd li xwe û azadiya dihizirin´, ´dema ku wê mudahale li azadiya wan û jiyane newê kirin wê, nekevina tevgerê´ jî wê weke gotinên ku wê, di demên piştre wê bo wan wê werina gotin bin û wê di wê temenê de wê weke nişanaka wê, rengê jiyane wan ya civakî ku wê dem bi dem wê çawa wê, di bin pêvajoyên mudahale û hêrîşê de jî bê.

Di rengekê de wê, di aslê xwe de wê, çendî ku wê weke piştî hatina islamê wê weke karduyi wê weke dawî li wan jî wê wwere weke ya

sasaniyan lê em dikarin demek wan ya teybet wê piştî wê jî wê bi morfoloji û motivên jiyanî di rengekê de wê bi wan re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Ev wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di morfolojiya têgîna jiyane kurdan de wê, di rengekê de wê, di dema islamê de wê pêşketin û herêkirina wê zêde wê ber ku wê nebê wê, bi zêdeyi wê bi motivên berê wê bijin. Ev wê weke aliyekê wan ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê di şêwayekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Pirsgirêkên wê yên civakî bi gotinên weke "xwe xwestina jiyankirinê" û an ´dema ku wê mudahale li azadiya wan nebê ew ê şer nekin´ jî wê di wê temenê de wê weke gotin û têgînên ku wê di wê warê de wê karibin têgînekê jî wê di şêwayekê fahmkirinê de wê weke bi xwe re wê weke bidina diyarkirin jî bin. Di wê temenê de wê jî dikarê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê, di rengekê de wê weke bi wê re wê, di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê di wê demê de wê ji pêşketinekê zêdetirî wê hewldanên ya pêşketî wê di nava hewldana parastina wê de bin. Di wê temenê de wê, serdema navin wê di rengekê de wê didema islamê de wê bi wê yekê û rengê wê weke derbas bibê. Di wê temenê de wê weke di morfolojiya ne hatina herêkirin de jî wê hertimî wê bijin û wê di gelek şîroveyên piştre ên di demên hemdem de wê bi mafdarî wê bii wê rengê wê werina diyarkirin. An jî ber ku wê ew weke baweriyek hertimî di pozisyona li diji wan de wê bibê û an wê were diyarkirin de wê bi mafdarî kurd jî wê xwe ji wê nebînin. Di wê temenê de wê hêsta lêgerina li baweriyên xwe yên kevn wê bi wê yekê xorttir wê bibê. Di demên li dora sedsale 11´min û pê de wê pêşketinên weke demek nû a êzdayiyê bi Şêx Adî re bê û an bi sultan Sahaq re wê yarsaniti û an jî wê, bi têgînên weke bi tariqatên kurd ên weke gêlani û heya ismailiyan ên li rojhilatê kurdistanê wê, cihê pêşketina wan wê hinekê jî bi wê morfolojiyê wê karibê wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di rengekê de wê piştî Eyubiyan wê pêşketina osmani wê, ji wê re wê tiştekê ku wê bi hesanî wê li hemberê kurdan û herêmên kurda wê karibê manipulebikê wê di wê nûqteyê de wê di dema yavus selim de wê xwe

bide diyarkirin. Di wê temenê de wê, pergale civakî a eyubiyan wê, di rengekê de wê, li ser temenê têgîna ehli-kitap bê û ev têgîn wê weke di morfolojiyek pergalî de wê, bibê ku wê di wê de wê, ne tenê hemû baweriyên cihê ên weke mezhebî û hwd ên islamî wê di nava xwe de wê herê bikê wê her wusa wê baweriyên din ên cihê ên kevn û hwd jî wê herê bikê û di wê demê de wê nêzî nêvî kurdistanê ku wê hê êzdayi bin wê, bi hêza di nava wê pergalê de wê weke xwe weke civakek ahli kitap wê bijin. Osmani têgîna ummetiyê wê dema ku wê derxist li pêş wê bi tememî ev dîmenê civakî wê bi wê re wê armanc bigirê û wê, ne tenê wê di gotinê de wê, di rengên din de jî wê bi fizikî wê hêrîşê li ser eyubiyan wê bikê. Di wê temenê de wê di pêjnên weke li hemberê ´yên ne misilman´ şer dikin wê di rengekê de wê, têgihekê wê bidina diyarkirin. Di wê temenê de wê, hêrîşên li pergale civakê a eyubiyan ku wê osmani wê bikin wê encamên wê piştî wê, ku wê jiyane xalkên herêmê wê, bi wê bikeve bin hêrîşan de wê, tevgerên civakê wê li hemberê wê bikevina nava şer de. Piştî wê ne bi gelek tevgerên weke yên şêx bedredin wê karibê bi wê yekê wê şîrove bikê. Berê wê, di demên selçûqiyan û hatina wan de wê, di rengekê de wê yarsaniti wê weke civakek kurdistanî a zêde berfireh û bi têsir wê bibê û wê di bin keseyetên wê yên serok ên weke ´baba´ de wê, li hemberê wê bikevina nava tevgerê. Wê di rengekê de wê, bi têgîna hebûna xwe biparêzên wê di rengekê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê weke ku wê bi wê re wê, xwe di rengekê de wê weke ku wê bidina diyarkirin.

Di rengekê de wê, jiyane civakî a li kurdistanê wê di rengekê de wê tenê wê bi ya hesan a jiyankirinê wê çiqasi wê biafirê wê wilqasî afirandina wê karibê wê fahmbikê. Wê di dîroka islamê a 1400 Sali de wê civake kurd wê ji demên karduyiyan û heya iro wê xwe di pozisyona parastinê a pirrali de wê bi pozisyon wê bikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bide diyarkirin. Wusa lê bihizirin ku wê civakek wê dîroka xwe ya ji destpêka serdema navin û heya demên î ro ên hemdem wê xwe di pozisyona xwe parastinê bihêlê. Ji demên piştî demêmn karduyiyan û heya roja me de wê, di wê pozisyonê de wê tekoşînê wê bide. Wê, di nava xwe de wê bergirên zêhni û fizikî wê bigirê. Wê di wê rengê de wê, karibê wê werênê ser ziman ku wê morfolojiya civakî a kurdistanî wê di wê temenê de wê weke karibê wê di wê temenê de wê weke karibê wê di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê jî di rengekê de wê biwê re wê karibê wê li wê bihizirê bê.

Di rengekê de wê, rêbazên parastinê wê di nava jiyanê de wê weke rengekê jiyanê ên asayi bin. Jiyane awarta wê weke di rengê jiyane asayi de wê bê jiyankirin. Di wê temenê de wê ya asayi û civakê wê bi wê di gelek waran de wê ji hiş wê dûrkeve û wê wateya wê were ji bîrkirin. Ev rewş wê piştî wê demê wê, ji ber rewşa wûcana kurdistanê wê di demên hemdem de wê hem bi hêzên herêmî û hem jî bi hêzên hegomenikî wê di rengekê pirrali de wê bi awayekê kûrtirin wê were kirin bindestiyekê û wê bêbêhn wê were hiştin û wê ji hemû rêyên wê yên pêşketna wê ya civakê û mirovî û hwd wê were dûrkirin. Wê di wê temenê de wê, karibê wê bêjê ku zimanê kesekê lê qadaxa kirin wê zilm û kiryarek zalimane a minaqe wê di ti demê û deverê wê nikaribê wê kifşbikê bê. Wê kurd wê, di serî de wê di bin rewşek wê weke wê de wê bijin. Di wê çerçoveyê de wê ne tenê wê dijberiya rejimên herêmê weke tirkiya, iran, iraq û sûrî wê hebê wê di dewama wê de wê, ew dijberiya li kurdan a wan rejiman bi temenekê destûrî wê bê kirin malê olê jî. Di dema hêrîşên li rojavayê kurdistanê de ên DAÎŞê dana ´fetwa´ serê kurdan, di dema salên 1988´ê de wê li iranê bi gotina humeni ´dana fetwa serê kurdan´ û gelek rewşê din weke wê di rengekê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Li iraqê wê Saddam wê dema ku wê oparasyonên jenosidkirina kurdan wê bikê wê, bi navê "Enfalê" ku wê weke sûreyekê pirtûka pîroz a islamê bê wê bikê. Ji wê aliyê ve wê ev wê, ne tenê wê weke kiryarek ji xwe re wê pêşkeve bê. Wê weke kiryarek bi politikayên dem bi demên rejimên herêmê wê di rengekê de wê weke wê were pêşxistin.

Wekî din jî wê tirkiya wê minaq wê komkujiyên bi xadarî wê pêvajoya wê ya tenê di dema komarê wê de wê destpêbikê bi komkujiyên zilanê, dersimê û heya komkujiyên di demên piştre ku wê li hemberê kurdan wê bi konseptek bi armanca tûnakirina hebûna wê ya civakê wê bi wê re wê bikê wê, karibê bahsa wan bikê. Wan jî di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê werênê ser ziman bê.

.

Civakek weke ya kurd ku wê piştî karduyiyan û heya roja me di rewşa xwe parastinê de bê

Civakek weke ya civake kurd wê piranniya demên xwe yên ji destpêka islamê û heya roja me bi hebûna xwe parastinê re wê derbas bikê wê, çawa wê karibê wê fahmbikê bê? Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, pêvajoyên hêrîşê wê, di rengekê de wê, bi tememî bi gotina islamê re

wê werênê ser ziman wê bi ya min wê şaş bê. Lê wê di rengekê de wê bi rêveberiyên ku wê bi wê ava bibin wê hertimî wê temenê wê li ser temenê berjewendiyên xwe wê, di rengekê de wê, rewşa weke ya di temenê hêrîşê de wê pêşbixin wê di rengekê de wê, civakê wê di wê rewşê de wê bi xweziyî wê weke rewşek de. Piştî sedsale 10′min de wê hatina selçûqî û piştre mogolan li herêmê wê weke pêvajoyên ku kurd weke ′tûfanê′ bi nav dikin bin. Di wê temenê de wê, ev pêvajo wê, her timi wê bi pêvajoyên hêrîşên wan koman wê di rengekê de wê derbas bibin. Di dema selahadinê eyubi de wê, ji herêmên reha û heya erzinganê wê, demekê de wê eyubi wê hinek seferên ku wê bi wê pêşîya hêrîşên van koman wê bigirin wê bikin. Selahadin bixwe li hemberê herêmên anatolya heya qonya û hwd wê di dema Kilicaslan de wê li hemberî wê seferekê wê bikê û wê hêzên wî bişikênê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê serwerîya xwe li herêmê wê li hemberê wan wê bikê. Lê ev wê piştre wê tenê wê weke demekê wê bibin û wê zêde ne mayinda bin. Wê piştî wê dîsa wê hêrîşên van koman wê li kurdistanê û civake kurd û herêmên wê bi xadarî wê bibin.

Di rengekê de wê pêvajoyek şer a ku wê karibê wê di rengekê de wê weke pêvajoyek demdirêj a talanên li ser hebûna civakê re wê biwê derbas bibê wê bi wan re wê bê kirin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, di şêwayekê de wê, piştî demekê û pê de ku wê ev kom wê xwe bigirin wê, dest bi hêrîşên li nava herêmên Eyubiyan wê bikin û wê, ev rewş wê bidomê. Di dema Deyfê sultan ku wê weke jinek hukumdar a kurd û ji malbata eyuibiyan bê wê di dema wê de wê li dora helebê û gelek deverên ên bakûr û li rojavayê kurdistanê wê bi artişek mazin seferên ku ew wê, bikê wê bibin. Di wê temenê de wê weke bi navê ′jina leheng′ wê navê wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê ev wê, weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku wê karibê wê werênê ser ziman bê. Piştî wê demê wê pêvajoyên hêrîşên osmaniyan wê bênavber wê, bo serdestiya xwe li kurdistanê û mirgehên kurdan wê bikê. Di wê temenê de wê, di her demê de wê seferên wan û wêrankirinên ku wê dem bi dem wê bênina serê civake kurd wê bibê û wê di wê temenê de wê karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Wê jî dikarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê werênê ser ziman ku wê, morfolojiya eyubîyan wê giring bê. Rastiya Eyubiyan bi ya min ew di roja me de jî bi rasti û weke wê ne hatiya fahmkirin. Rejimên herêmê wê, bi rengekê wê, çawa wê ji rastiya wê civakî û pêvajoyêm hêrîşên selçûqiyan ên li wan û seferên yavus selim ê li hemberê herêmên

wan wê ji berçav dûr bikê wê dîmenekê din wê bide nişandin. Wê pêjna oliya wî zêdetirî wê bi wê yekê wê derxê li pêş. Wê derxistina li pêş armanca wê ya sereka wê di serî de wê ew bê ku ew di roja me de wê civake kurd bo statûya xwe tekoşînê dikê ew bo wê nikaribê were diyarkirin û were bikarhanin bê. Di dîmenên din de jî wê, çawa wê, di rengekê de wê ji rastiya wî ya civakî wê dûr bikê û wê bi olî wê tenê wê pênasebikê wê di wê rengê de wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê bi pêjnên weke ew çawa oldarek bû wê propagandayên wî bikin ku ew wê çawa wê pêşîya pêşketina wan ya civakî û tekoşîna wan ya civakî bigirê. Di wê temenê de wê bi morfolojiya ku ew tenê bo tekoşîya ya û morfolojiya selahadin a ku ew weke ´nikaribê ser temenekê civakî wê salixbikê´ wê ser wê were sekin in´ Di wê temenê de wê di rengekê de wê ev wê weke pêjnek ku wê yekser wê, ser wê bisekinê. Wê di wê temenê de wê, li ser dîmenê ol û islamî re wê çawa diwarekê û an hêtekê di nava wî û civakatiya kurd de wê bi wê biafirênin û wê derxina li pêş wê li ser wê bisekin in. Ev jî wê di rengekê de wê weke şêwayekê şerkirinê ku wê biwê re wê li hemberê civake kurd wê bi wê re wê di rengekê de wê morfolojiya şerkirinê wê di rengekê de wê didina domandin. Di wê rengê de wê morfolojiya selahadin wê, di rengekê de wê, di rengekê ´ne kurdistanî llê tenê wê weke imparatoriyek olî a islamî bê´ ku wê were diyarkirin ku wê çendî wê bi tememî ne rast jî bê wê, di wê temenê de wê bi israri wê bixwezin bênina ser ziman, ser binivisênin û bi wê rengê wê bi mirovan bidina fahmkirin.

Ji wê aliyê ve wê, di şêwayekê de wê, dikarê wê werênê ser ziman kiu wê, ev wê, di rengekê de wê, weke çawa wê hêstek wê civakê wê di bin serdestiya xwe wê bi hêstekê wê bi wê bidina jiyankirin wê hinekê jî wê weke ku wê bi wê bê. Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê giring bê ku wê karibê wê werênê ser ziman. Selahadin wê rast bê ku wê weke dîmenekê islamî ê desthilatî bê. Lê wî ji rastiya ku ew wê weke temenê ku ew ji wê û ser wê mazin bûya wê, dûr fahmbikê wê nikaribê wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, ew wê, di rengekê de wê dîroka wî bi kurdistanî wê bi şadadîyan, û heya merwanî û eyubiyan û hwd re wê, di rengekê û xatekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê fahmbikê û wê di şêwayekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Morfolojiya civake kurd wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê, hişmendiya wê, di aslê xwe de wê di rengekê de wê di xwe de wê di farqe wan rastiyan de bê. Wê di nava xwe de wê ew di civatên xwe de wê di hinek awayna de wê weke ku wê bi wê rengê ku em dihênina ser

ziman de wê werênina ser ziman û wê bi gotin jî bikin. Lê di wê temenê de ew wê, zêde nahildana li rewşek cidi ku ew wê, di wê temenê de wê bênina ser ziman.

Di wê temenê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di farqê de bin ku wê bi wê yekê wê morfolojiya selahadin wê, di rengekê de wê çendî wê aliyê wê yê kurdistanî wê xort bê wê, bi wê xwezin wî ji wê dûr bikin û wê tenê wê ser temenekê olî re wê di rengekê de wê ber wê sedemê wê werînina ser ziman. Ev wê weke dîmenekê ku wê bi wê re wê weke bi bi awayekê cidi wê ser wê were lê hizirkiriin ji hêla rejimên herêmê ve. Lê kurdan beremberê wê bi heman cidiyetekê mijar ne hildana li dest û wê ne hanina ser ziman ji aliyê xwe ve. Çendê ku wê, di rengekê de wê weke ku wê di farqe wê de jî bin. Wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Di morfolojiya civake kurd de wê weke civakek ku wê di wê temenê de wê di nava xwe de wê, bi hişmendi wê li hemberê wan rewşên fahmkirinê ên li hemberê wan jî wê xwediyê hinek rewşên weke bi pozisyona xwe parastinê ji bin. Di wê temenê de wê di rengekê de wê werê diyarkirin. Li ser wê morfolojiya bi intibaya wê kurd wê weke ´dervî olê na´ û hwd re wê, hertimî wê bi wê re wê, li hemberê wan wê şer bikin. Di wê temenê de wê morfolojiya selahadin wê di wê rengê de wê, were diyarkirin ku wê, tenê wê weke olî dana nişandinê de wê, çawa wê, weke temenê ji rastiya xwe dûrkirinê wê bi wê were diyarkirin jî bê. Di rengê ku wê bi wî re diyarkirin wê ji kurdan re wê bêjin ku “hun newiyê selahadin in, divê ku hun werina ser rêya wî.” Bi wê gotinê wê, ya ku wê were gotin wê, ew bê ku ew, bi tememî xwe ji civaketiya xwe li politikayên wan ên li hemberê wan berdin û ne di rewşek xwe parastinê de bin. Ew bi wê rewşa xwe ya civakî û xwe parastinê de wê, li hemberê olê bin. Wê bi wê intibayê wê li ser wî re wê di rengekê de wê li hemberê wan wê di nava gotina de jî wê bi wê yekê wê li hemberî wan wê bikin. Ev wê di wê temenê de wê, di demên hemdem de wê, bi zêdeyi wê, di rengekê de wê, bi teybetî di demên şerê DAÎŞê ê li hemberê kurdan de wê, bi navê “selahadin” avakirina hinek liwa û an komên leşkerî ku ew li hemberê kurdan şer bikin jî wê rengê wê ramyariyê û politikayê weke lingê wê yê derûnî ê kûr bi wê temenê û morfolojiya fahmkirinê jî wê bide diyarkirin. BI teybetî wê hanina berçav û an ser ziman û bi şêwayê wê hanina ser ziman re wê, di rengekê de wê bi wê re wê bixwezin ku ew wê di rengekê de wê, bidina diyarkirin ku ew ´hun dij olê na´ Êdî bo ku

ew ji wê rewşa dijê olê derkevin divê ku ew xwe rasti politikayên wan bikin. Wê hinekê wê weke oldar bin, mirovna ´baş´ bin û an wê di rengekê de wê karibin werina herê kirin. Gotina “kurdên baş” û “kurdên nebaş” wê li ser wê temenê wê weke temenekê ramyari wê di her demê de wê were pêşxistin û ev wê weke têgînnna ku wê rejimên herêmê ên weke tirkiya û iran wê weke enstrumanên li dijî hebûna civakê jî wê di rengekê de wê bi karbênin. Di wê temenê de wê dîmenekê manipilakirinê wê bi wê re wê di rengekê de wê bi hişmendiyek kûr wê di rengekê de wê weke ku wê werênina ser ziman.

Di aslê xwe de wê ev gotina weke ´kurdên baş´ û ´kurdên nebaş´ wê şêwayekê çawa ê şerkirinê yê bi kurdan û hebûna wan ya civakî re wê bide diyarkirin wê dikarê wê bi teybetê bi ramyari û politikayên rejimên herêmê û kiryarên wan re wê di rengekê de wê, di şêwayek de wê li ser wê bisekinê. Minaq di politikayên ji hev qatkirina beşên kurdan weke kurdên zaza û an kurdên kurmanc wê, di rengekê de wê wê pêşî bidan gotin ku “hun elewi na, ti têkiliya we bi kurdan re nin a´, Piştî wê di rengekê de wê ev wê weke politikayekê wê dem bi dem wê were pêşxistin. Di dewama wê de wê, piştî wê li ser wê re wê, têgîna elewitiyê ku wê weke têgînek baweriyê bê wê li ser temenê koka wê û an etnisiteya wê, beremberê wê di wê temenê de wê, bo ku ew wê ji wê dûr bikê wê di rengekê de wê werenê ser ziman. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê morfolojiya elewitiyê wê dikarê wê bi berfirehê wê ser wê bisekinê. Ber ku wê di wê temenê de wê ev gotin wê bo kurdan wê were çi wateyê wê bi temenekê dîrokî û encamên wê û xate pêşketin û pêşveçûnên dîrokî re wê çawa wê karibê wê fahmbikê wê weke karibê wê di rengekê de wê weke li wê bihizirê û wê karibê wê werênê ser ziman bê.

. Di morfolojiya pirsgirêkên nava ol û civakê de wê bi teybetî wê li kurdistanê wê karibê wê, ji gelek aliyan ve wê, bi çavkaniyên civakî re wê bibînê. Di rengekê de wê, di şêwayekê de wê jiyane civakê wê, weke jiyanek ji xwe re bi xwezayî pêşdikeve û di nava xwe de wê bi têkiliyên xwezayî ku wê, bi çandî û rewşên civakî wê di rengekê de wê biji. Ji wê aliyê ve wê weke aliyekê wê yê ku wê karibê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman bê.

Di rengekê de wê, morfolojiya baweriyê wê di rengekê de wê weke jji ya civakê wê hertimî wê weke cihê wê were dîtin. Di wê temenê de wê, weke rengekê hizirkirinê ê li wê were dîtin. An jî wê çawa dîtinê, nerinê, û fahmkirn wê bibê w bi wê re wê, di rengekê de wê weke ku wê bi wê re

wê li wê were lê hizirkirin. Minaq wê dema ku ol wê weke têgînek serdestiyê wê were diyarkirin wê di wê nûqteyê de wê êdî wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê, demê ku civak were daxili wê were kirin wê weke bi ramyari wê weke bê gihandin li morfolojiyek serdestiyê jî. Di wê temenê de wê, morfolojiya li dervî têgîna baweriyê hiştina civakê wê ji du aliyan ve wê dikarê wê fahmbikê. Yek wê têgîna civakî wê di rengekê de wê bi wê hizirkirinê wê weke têgînek civakî ku wê were serwer bibê û wê, di wê temenê de wê pêwîst ku wê baweri û desthilatî bi wê bihizirê û bixwezê nexwezê wê li gorî bi mirovî wê pêwîst bê bihizirî. Li vir wê bi têgînî wê aliyekê wê yê bi serdesti desthilatiyê ve wê girêdayi bê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, dervî wê hiştin wê weke ku wê di nava jiyanê de wê bi hesanî wê were bi gotinkirin wê weke ´dervî statûyê hiştinê´ wê di rengekê de wê were diyarkirin. Wê bi wê re wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di wê temenê de wê morfolojiya statûyên civakên herêmê û yên dîrokî wê ji wê aliyê ve wê weke pirsgirêkek temenî xwe di rengekê de wê bi wê re wê weke ku wê bide diyarkirin. Kurd wê, dema ku wê, bê gotin ku wê ev sê sedsalê dawi wê bo welatê xwe kurdistanê û statûya xwe ya civakê ku ew were herêkirin wê tekoşînê wê bikê wê bi wê ve wê girêdayî wê karibê wê weke aliyekê wê yê ku wê li wê bihizirê bê.

.

Derbaskirina 1400 sedsalan civakê û morfolojiyên wê yên pêşketinê..

Di aslê xwe de wê dema ku em bahsa dîroka civakê li kurdistanê wê bikin wê gelek aliyên wê yên ku wê werina ser ziman wê hebin. Divê jî ku ew werina ser ziman. Ber ku wê bi navê civakê û civaknasiya wê heya roja me wê, ti tişt wê newê hanin ser ziman û ya ku wê were hanin ser ziman jî wê çawa wê, entegrekirinekê wê li têgîna desthilatê û an li ser navê olê re wê li wê were kirin wê bi wê bê. Di wê çerçoveyê de wê morfolojiya têgîna baweriyên kurdistanî wê, aliyekê wan ê din jî wê di rengekê de wê xwe bide diyarkirn. Ew wê, hertimî wê bo kurdan wê ne tenê wê weke baweriyê bin lê wê bo wan wê weke têgînek civakî û çanda jî wê di rengekê de wê weke ku wê bi hîskirinekê wê nêz bibin û wê bixwezin wê fahmbikin.

Di aslê xwe de wê, di rengekê de wê baweriyên kurdistanî wê, dervî têgîna desthilatê wê weke xwe bi pozisyonkirina wan wê di rengekê de

wê weke aliyekê wê yê giring ku wê, bi çerçove û an têgînek civakî wê çawa wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê bibê wê karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke wê werênê ser ziman.

Di morfolojiya civakatiya kurdistanî de wê bi wê yekê û baweriyên wê yên berê wê weke civakatiyek cihê jî wê di wê temenê de wê were diyarkirin wê bi wê yekê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Demên piştî karduyiyan re wê hin bi hin wê bi wan nirxên civakî û wergerandin û an tercume kirina wan re wê di rengekê de wê demên nû wê bi wê re wê werina pênasekirin. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê bi demê re wê ew rewşên civakî wê hin bi hin wê di nava jiyanê de wê bi wê re wê, werina fahmkirin. Ya ku wê, di rengekê de wê di vegotinên civakî de wê, di wê demê de wê werina ser ziman û mejiyê civakê wê nexwezê wê ji bîrbikê wê hertimî wê bi wê li dema kevn wê bigirê û wê bi têgînek civakî wê di wê temenê de wê di rengekê de wê werênê ser ziman.

Minaq wê, vegotinên weke bi efsanayan ên di civakan de bin û an têgîhên weke yên çîrokên demkort û an demdirêj ên di civatan de wê werina vegotin û hwd wê, di rengekê de wê şêwayekê bi wê re wê were diyarkirin. Lê civat wê bo civakê wê weke temenekê xwe jinûve afirandinê bin. Ber vê yekê wê, di rengekê de wê di wê de wê hertimî wê dema xwe û kirinên xwe yên rojane û demki wê weke di wê de wê werina bi gotin kirin û wê bi wê yekê wê weke di mejiyê wan de wê hertimî wê were ser ziman wê dema ku wê bi gotin bibê wê weke bo wan wê mayinda bibê.

An jî wê di wê temenê de wê werênina ser ziman ku wê, çawa wê bijin. Ev wê, di rengekê de wê, bi aqilekê rasyonal wê temenê lêpirsinê jî bê. Wê dema ku wê kirinek û an têgînek wê di wan de wê were ser ziman wê gelek kes wê kêm zêde wê hizrên xwe wê ser wê werênina ser ziman û ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring ku wê weke karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê li wê bihizirê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Morfolojiya civatan wê bo kurdan wê piştî hatina islamê jî wê weke di dîmenekê wê weke ya bi nirxa demên kevnera a karduyiyan wê bi wê jiyankirinê û xwe di wê demê de wê weke bi afirandinê di pozisyonekê de wê weke bigirê jî bê. Di wê temenê de jî wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê weke karibê

wê di reng û awayekê de wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Civat wê giringiya wê ew bê ku wê, civaketi bê. Wê ne tenê wê olî bê. Wê bi wê yekê wê weke di wê de wê civak wê xwe ragihênê, xwe biaxifê û wê werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê weke temenekê pêşketina civakê ê aktiv ku wê li her derê wê weke kevneşopîyekê wê xwe di şêwayekê de wê bide diyarkirin û domandin. Ji wê aliyê ve wê civakatî wê hertimî wê weke zindi bê. Lê ew wê di nava xwe de bê. Wê bi xwe bê. Wê di rengekê de wê weke temenê li hev rûniştinê û axiftinê jî bê.

Di rengekê din de wê di demên piştre de jî wê di nava civakê de wê pêvajoyên wê yên ku wê weke bi gotina diwana mîr û an civatên nava civakê û hwd re wê werina diyarkirin wê di wê temenê de wê were diyarkirin. Civat wê weke nişanaka torinbûnekê û asilzadebûnekê bin. Ber vê yekê wê di nava civakê de wê kesek wê herê deverekê wê pêşî wê li wê bigerihê ku wê mirov wê li ku wê zêde li hev bi civatî bibin. Wê li wê bigerihê. Di wê temenê de wê ev wê, bi wê re wê, xwe weke nişanaka di wê temenê de a civakî a ku ew bi wê hev fahmkirinê jî bê.

Di civakê de wê weke kurd wê dibêjin wê derkeve li holê ki zane û kî nezane a. Di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê werênê ser ziman. Di demên piştre de jî wê ev wê weke di nava civakê de wê weke xwe bide domandin. Di morfolojiya civakê de wê, xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin û domandin. Wê jî dikarê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser zman bê. Wekî din wê di wê demê de jî wê civat wê weke li hev civina li dora zaneyên xwe yên civakê bê. Wê bi wê yekê wê weke bi kevneşopîyekê wê dayimî wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide diyarkirin. Li ser wê temenê wê civakbûna herêmê wê bi awayekê wê, xwe bide diyarkirin û domandin. Civat wê weke platformên civakî ên hem yên herdemê bin û hem jî wê yên ku wê hertimî wê li hev rûnihê bê. Di wê çerçoveyê de wê weke xosletek ku wê bi wê civakati wê xwe di rengekê de wê bide domandin jî bê. Wê bi wê yekê jî wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê weke ku wê bi wê re wê, karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di morfolojiya civakê û demên piştre de wê, hin bi hin wê ev kevneşopî wê, di rengekê de wê kêm bibê. Lê wê dîsa xwe bide domandin. Di wê temenê de wê zanina civakê a dîrokî û bi zaninên civakî û hwd re wê bi gelek awayên din ên weke bi olî, felsefi û hwd wê, bi wê were ser ziman. Minaq wê pirtûka dîroka kurdistanê a Cegerxwûn

wê, dema ku em li rengê nivisandina wê binerê wê weke ji temenê axiftinên civakan ku ew hatiya girtin bê. Wê axiftinên ku wî li cem xwe qaydkirina wê di wê temenê de weke metneke civatî û civakî bê ku ew wê di rengekê de wê bênê ser ziman bê.

Ji wê aliyê ve wê dema ku em li mijarê binerin wê civatîti wê giring bê. Wê di wê de wê, çanda devî û an dengbêji û hwd jî wê di rengekê de wê xwe bide parastin û wê di wê de wê heya piştre wê xwe bidina diyarkirin. Di rengê wê weke bi zimanekê xweş hanina ser ziman û bi zanebûn axiftin wê weke nirxên wê yên civakî ku wê li wê werê nerin bê. Weke van aliyên ku em bi civakê û civatên wê re wê dihênina ser ziman wê gelek aliyên din wê hebin. Di rengekê de wê, bi demê re wê car bi car jî wê weke ´pirsgirêk´ nişankirina wan wê bibê. Ber ku ew wê, di rengekê de wê weke têgînên ku wê, weke ´li gorî olê bê´ wê werina dîtin. Di wê temenê de wê, di wan de wê axiftinên weke ser evina kesan û an jin û mêran, vegotinên dengbêjan û hwd ku wê weke di rengekê de wê, bi şîroveyên cihê wê bibê wê di wê rengê de wê karibê wê fahmbikê.

Lê ev kevneşopî wê di rengekê de wê xwe heya demên piştre ên dawî jî wê bidina domandin. Di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê jî dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di vegotinên ku ew minaq ew dihên ser ziman de wê, di rengekê de wê, bi zêdeyi wê, weke nerinek bêali wê carna wê were ser ziman. Minaq wê, di tefsirkirina bedenê jinekê weke bi gotinên weke ´sing û berê wê ..´ û hwd re wê bê kirin. Di dewama wê de wê, direngekê de wê, ev wê, di rengekê de wê, karibê wê di wê temenê de wê weke nirxên kevneşopî ên civakî wê werina dîtin. Di rengekê de wê dengbêj ew xosletê wan hebê wê ya ku wan wê weke bi vegotinên dirêj û levkirî weke çîrok û an efsane wê werênina ser ziman wê newina jibîrkirin. Ew wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê, têgînna civakî wê, weke bi wan vegotinên dûvdirêj re wê, weke ´metnên civakî´ jî wê di rengekê de wê biafirênin. Gelek çîrok û efsanayên ku wê piştre wê ji nava vegotin û stranên wan ên werina derhanin û weke ´qaydkirin´ wê di wê temenê de wê, karibê wê weke çavkaniyên civakî ên wê dema ku ew di wê de hatina gotin û hwd jî wê şîrove bikê û wê werênê ser ziman. Ev wê bi jiyangeriyan û têgînên weke bi aqili ên weke felsefî, etikî, dîrokî, çandî û hwd wê bi gelek aliyên din ên bi zaninên civakê re wê bi wê re wê weke karibê wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Ya giring wê ew bê ku wê di wê rengê afirandina xwe de wê weke aliyekê civakî ku ew wê di wê de wê weke israr bikê bê. Di wê temenê de

wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Civaketi wê di wê rengê de wê, bi vegotinên ku ew dihên diyarkirin re wê, di rengekê de wê, xwe biafirênê. Lê tiştek wê di rengekê de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê di wan civatan de wê bi wê rengê wê were dîtin ku wê, vegotinên demên berê xwe bi piştî vegotina wan re wê, di demên xwe de wê bi şîroveyên dirêj wê li ser rengê jiyane wan demên berê ên di wan vegotinan de bahsa wê dihê kirin û ya deman wan wê çawa wê bê wê bi wê re wê were pêşxistin bê. Di wê temenê de wê şibandin û dana berhev wê weke di dîmenê fahmkirinê de wê di rengekê de êw weke ku wê bi wê re wê di şêwayekê de wê weke ku wê bibê û wê weke karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê bi wê re wê weke karibê wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Morfolojiya civakatiyê wê, di wê de wê ew bibê ku wê têgînên dîrokî, civakî û baweri û hwd wê weke ji hev wê kariban cihê bikiran ban. Wê di wê temenê de wê, ya civakî wê weke ´dûnyawî´ wê biheta bi gotin kirin û ya bawerî wê weke ´axiretî´ wê biheta bi gotin kirin û ev gotinkirin wê weke cihêkirinên ku wê di rengekê de wê, li ser wê were sekin in. Di wê temenê de wê, di dîmenê morfolojiya cewherê van herdû gotinan de wê ji xwe wê, levnekirinek wê hebê. Lê ew levnekirin wê di rengekê de wê çawa wê, di şêwayekê de wê piştre wê bê kirin bi wê pêşîya pêşketina civakê bi rêgezên hişk wê werê kirin wê bibê û ev wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê bi pirsgirêk ku wê karibê wê di şêwayekê de wê weke ku wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Pêşketinên civake serdema navin de wê nirxên faodali wê derkevina li pêş û ev wê weke nirxên civakî jî bin. Di wê temenê de wê dikarê wê bi wê re wê di rengekê de wê şîrove bikê wê, di wê warê de wê, çendî ku wê carna wê weke li hevkirinek wê were kirin jî lê wê xate pêşketina civakî û ya baweri wê hertimî wê weke karibê ji hev cihê di rêya xwe de herê û ew cihê bibê bê. Ev yek wê weke aliyekê wê yê ku wê weke kariba wê di rengekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Di morfolojiya serdema navin û civaketiya wê de wê, têgîna ´serfbûnê´ wê pêşkeve li şûna ya kolederiya berê´. Di wê demê de wê, êdî wê kes wê zêdeyi wê demên xwe bi ardê û çandiniyê û hwd re wê derbas bikê.

Di wê temenê de wê morfolojiya jiyanek girêdayi axê wê di wê temenê de wê bibê.

Aliyekê din jî wê di aslê xwe de ku mirov wê nikaribê wê inkar bikê wê têgîna baweriyê wê di rengekê de wê di morfolojiya hertimî ´wekheviyê´ de wê gotinê bikê. Lê ya ku wê di piretikê de wê bi têgîna olî û desthilati û hatina van herdû gotinan de ku wê nebê jî wê di rengekê de wê weke ku wê ev bê. Di wê temenê de wê dikarê wê di rengekê de wê di dewama wê de wê werênê ser zman ku wê morfolojiya ya civakatiyê de wê, ew wekhevi wê, bi têgîna wê re wê were lêgerin. Di rengekê de wê baweri wê, di wê nûqteyê de wê weke rengekê fahmkirinê ku wê mirov wê çawa wê bi wê re wê li wê bihizirê wê bi xwe re wê biafirênê. Baweri ku ew dervî têgîna desthilatê ew tenê wê weke baweriyek civakê bibê wê hingê wê weke nirxek ku ew di wê temenê de wê weke karibê wê bi rastiya wê re wê fahmbikê. Ya ku wê ji baweriyên berê û yên piştre wê ji hev cihê jî bikê wê ev nûqteya têkiliya wê ya bi desthilatiyê jî bê. Çendî ku wê demên zayinê û an di demên kevnera û hwd de wê bahsa têkiliya rêveber û oldariyê bi hev re wê were kirin jî lê wê nikaribê wê bi awayekê wê weke ya piştre ku wê bi têgîna yekxwûdayiyên piştre wê pêşkeve wê di rengekê weke hev de wê şîrove bikê. Baweri ku ew tenê bi serê xwe maba wê dii rengekê de wê hingê wê weke têkiliyê wê bi civakê re wê weke kariba dênê û yên berê wê demê wê weke ku wê ew dikirin. Lê yên piştre wê ew têkili gûharandin. Li çûna gotina civakê a bi wê re wê di têkiliyê de wê desthilatiyê wê bi cih bikin. Ev gûharandinek dîrokî bê.

Di demên serdema navin de wê ev wê weke nakokiyek giring wê di nava baweri û civakê de jî wê xwe bide diyarkirn. Wê baweri bi wê bixwezê ku ew civakê weke rengê dixwezê ê dizayn bikê. Lê di aslê xwe de wê ev wê, di kirdeyek desthilatî de bê û wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

.

Gûharinên bi demê re û civaketî

Di aslê xwe de wê weke piştî demên serdema navin û pê de wê bi temenekê wê civakati wê xwe bi zorê jî bê wê bide diyarkirin û wê bixwezê bi nirx û rengên xwe derkeve li pêş. Li rojava wê di demên ronasansê de wê şerên weke yê sedsalê û an sihsalê ku wê di rengekê de wê bahsa wê were kirin jî wê hinekê jî di wê temenê de wê karibê wê fahmbikê bê.. Li rojhilata navin wê di aslê xwe de wê temen û derfetek zêde mazin a ronasansekê wê li herêmê wê hebê. Lê di rengekê de wê

piştî wê demê wê, serdestîya osmani wê bi tememî wê derfetê wê ji destê herêmê wê bigirê û wê tûna bikê. Wê piştî wê makanismayên zêhni ên ku ew bo civakê kontrol bikin ku ew bi desthilatî û hwd hatina pêşxistin wê bi zêdeyi wê xwe li wan wê were girêdan û wê di wê temenê de wê zêdeyi wê tûndûtûjiya fizikî, derûni û hetta teolojiyî jî wê di rengekê de wê bi wê re wê were pêşxistin. Ji aliyekê têgîna teolojiyî ve wê dema ku wê bahsa têgînek tûndûtûjiyê wê bikê wê di şêwayekê de wê, bi hewldan û makanismayên ku ew kontrolkiriya ji wê cihê ku ew derfeta jiyanê û bêhnstandinê nedê mirov jî wê di rengekê de wê weke were qastkirin. Di wê temenê de wê jî dikarê wê di rengekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê, di dewama wê de wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê, di demên piştre wê ev aliyên tûndûtûji wê di rengekê de wê bi zêdeyi wê werina pêşxistin û wê di wê temenê de wê bi wan çendî ku wê mejiyê mirov ji pêşketin û fahmkirina demê wê bi wê re wê were kirin wê di jiyane mirov de wê bêarami û xirabûn wê bi xwe re wê bênê û ya ku wê di demên piştre wê bê jiyandin jî wê di rengekê de wê weke ku wê ev bê. Şerên bi navê olê û baweriyê ku wê werina kirin û an gotinên weke bi rengê ´ol ji dest çû´ ku wê dema ku wê mirov wê bi civakatiya xwe wê pêşkeve wê bi wê werênina ser ziman wê bibin wê karibê bahsa wan bikê.

Ev wê di rengekê de wê, weke aliyna mudahaleyê ên li jiyane mirov bin. Di wê temenê de wê, maf û azadi wê ne tenê di fizikiya jiyanê de wê di hemû awarên zêhni û hwd de jî wê weke ji destê mirov wê bi wê were girtin û standin. Di wê temenê de em carna ku em bahsa ´statû hiştina kurdan´ dikin de wê di aslê xwe wê, dema ku em ji wê aliyê ve wê li mijarê binerin wê weke hemû mirov wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê li herêmê wê ji wê were kirin. Wê tenê wê weke amûrên ku ew bo şerkirinê dihên bikarhanin wê li wan wê were nerin. Di wê temenê de wê, bikarhanina gotinên ´rabûna cihadê´ wê tenê û tenê wê bo wê bê. Bo vê yekê jî wê temenê dijminatiyê wê weke li kurdan û cihuyan, ermeniyan û an komên din ên baweri û civakî wê ne tenê wê bi têgînekê lê wê bi morfolojiyên baweri û olî jjî wê hewldana bi temenkirina wê di wê temenê de wê weke aliyekê ku wê bi wê çerçoveyê re wê li wê were lê hizirkirin bê. Mirov wê dikarê wê weke dijminatiya teolojiyî jî wê bi nav bikê. Ev wê, bi encamên wê re wê hemû beşên civakê wê bijin û wê di

rengekê de wê tenê wê civakê re wê werina jinkirin. Dijminate ser têgînên teolojiyê û an olê re wê, ji aliyekê ve wê bi wê yekê wê, fêdeya wê li têgîna desthilatiya serdest a wê hebê. Wê ew wê, bi wê dervî hasibandina civakê û bi wê tirsandinê, çavtirsandinê, bêdengkirinê, û di asta dawî de wê, weke wê herê nekê ku ew wê weke xwe bikê wê, ji wê re wê, weke bibê alikar. Ev wê, weke dîmenekê ku wê bi awayekê wê têgîna olê wê were bikarhanin û wê bi wê jenosida civakî jî wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê were kirin. Gotinek wê were gotin ku ´mirov pêşî di serî de wê, dikê û piştre di piratikê de.´ Wê di wê mantiqê de wê di rengekê de wê ew wê were kirin. Ew civakên bêstatû hatina hiştin û an kuştinên bi hebûna civakî û hwd ku ew weke ´yê ne ji wan in´ dihêmn diyarkirin wê pêşî wê di meji de wê were kirn. Piştî wê di piratikê de wê karibê wê yê teknikî dimênê ku ew wê bi fizikî wê bikê. Piştî wê di rengekê de wê, dema ku ew hat kuştin jî wê, di rengekê de wê bo wê ti huquq û etik wê nebê. Weke kesên ku wê ti kesek li huquqa wan ne pirsê û an ew ji aliyekê ve wê weke yên ku ew pêwîstin werina mirin wê werina dîtin.

Di demên ronasansê û pê de wê gûharinên bi ber têgîna civakê ve wê bibin. Di wê temenê de wê, gûharinên ku wê çawa wê, di rengekê de wê cih were dayin li zaninên civakî. Di wê temenê de wê, cihdayina li zaninên civakî wê di serî de wê weke pênaseyek dîrokî û giring a bi hebûn û statûya xwe ya civakî bê. Ji wê aliyê ve wê ev wê, weke pêşketinek mazin a ku wê bibê. Ji wê aliyê ve wê, gûharinên ku wê li rojava wê bibin wê li rojhilat wê zêde wê bi wê yekê wê nebin. Ew cihdayina li têgîna zanina civakî wê ber ku wê nebê wê di rengekê de wê weke rewşek nû wê bi tengezeriyên hem baweri û hem civakî re wê biafirênê. Di şêwayekê de wê, di demên piştre jî de wê dema ku wê hemû tişt wê girêdana wê bi desthilatê wê were diyarkirin wê di wê temenê de wê li gorî wê, civakati wê, ne di astek giring de bê. Wê di dewama wê de wê, morfolojiya desthilatîyê wê zêdetirî wê were derxistin li pêş. Ew desthilat çûyin wê weke çûyina wê, hebûna wê baweriyê wê, were diyarkirin. Ji wê aliyê ve ku em wê rewşa di morfolojiya desthilatê de wê, hemû wateyên teolojiyî û civakatiyek iteatkar bicihkirina wê nedûrî rewşa sosyalisme reell a di dema sovyetê ku ew wê, di encama wê de wê, bişikihê û wê piştre wê bi rûxê. Di wê nûqteyê de ku em bêjin wê, rewşa rojhilata navin wê, bi rewşên wê yên desthilatên wê yên serdestî wê, di aslê xwe de wê ne dûrî pozisyonek bi wê rengê bin û bi gavên bi lez wê zêdetirî wê bi ber wê ve jî wê weke herin.

Ev wê, di rengekê de wê weke bi pêşketina civakê ve jî wê, di rengekê de wê weke girêdayî wê bê. Di wê temenê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Pêşketinên civakî wê di rengekê de wê bi demê re wê zêdetirî wê derkevina li pêş û pêşketina wan wê zêdetirî wê xwe bidina hiskirin. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê di morfolojiyek li hemberê wê sekininê de wê di rengekê de û weke di pozisyonekê de wê bibê. Minaq wê, piştî demên ronakbiriyê û pê de wê pêşketina şoreşên civakî û netewî li rojava wê, bi wê yekê wê pêşîya wê were girtin. Wê girêdanên zêhni ên xort hatina çêkirin wê newê hiştin ku mirov derkeve dervî wê. Ji wê aliyê ve wê, serdestîyek desthilatî wê di morfolojiya gotina teolojiyê de wê were çandin û wê di mejiyê mirovan de wê were bicihkirin. Derketina dervî wê weke derketina dervî wê baweriyê bê û wê, di wê temenê de wê, weke kuştinê wê maf bikê bi navê xwûda wê, li wê were nerin. Di wê temenê de wê rewşek zêde komplike a zêhni wê were afirandin. Rejimên herêmê di rêvebirina wê rewşê de wê bi rêveberiyên weke yên olî û diyanetan wê di rengekê de wê were rêvebirin. Di wê temenê de wê, dema ku wê li tirkiya ku wê xwe weke ´layiq´ pênase dikê, ser 90 hezar mizgeftê ên bi fermi wê hebin û ji wê zêdetirî wê, her ku wê herê wê werina zêdetir kirin û nêvê wê zêdetirî wê civake ku ew wê, dixwezin di bin kontrolê de bigrin a kurdan ku wê nêvî wê zêdetirî di nava wan de wê were ava kirin wê çawa wê karibê wê fahmbikê bê? Ev tenê hijmarek ku ew bi yên ku ew dihên zanin bin. Dervî wê jî hebin.

Ev wê weke rewşê morfolojiyên ku wê bi wê re wê, rewşên nava civakê û hebûna wê hwd wê bi wan wê werina kontrol kirin bin. Di wê temenê de wê di rengekê de wê weke rewşek ku wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê weke karibê wê di şêwayekê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê ji wê nûqteyê û pê de wê weke morfolojiya dewleta rojhilat wê bi wê rengê navaroka wê û mejuya wê were lêpirsin. Ber ku wê di rengekê de wê pêşîya pêşketina civakî wê di rengekê de wê bi wê re wê bigirê. Wê çawa wê serdestiyekê wê di rengekê de wê weke ku wê bikê wê li gorî wê bihizirê û wê yekparatiya wê, di wê temenê de wê çendî wê hemû argûmanên bi navê civakê û hwd wê, bikarbênê jî lê wê ji wê dûr bê. Wê gotina destûrê wê bikarbênê lê ew tenê wê bi temenê statûqûya yê serdest wê li wê bihizirê.

.

Demên hemdem û têgîna desthilatê

Wek taxta setrancê kurdistan wê, di wê rewşê de wê, di rengekê de wê weke derkeve li pêş. Emê li jêr wê di rengekê de wê hinekê ser wê bisekin in. Lê pêşî wê di wê temenê de wê dîmenê dewletî ê ku wê di rengekê de wê çawa wê di demên berê û hemdem de jî wê bi wê were jiyankirin wê bi çavkaniyên wê yên hizirkirinê û hwd re wê li wê bihizirê. Di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê morfolojiya civakê û têgîna serdestiyê wê, di wê temenê de wê, karibê wê di têgînekê de wê were gihandin li hev? Bi ya min ev wê weke morfolojiyek ku wê karibê wê li wê bihizirê bê. Lê di wê temenê de wê, di rengekê de wê têgîna serdestiyê wê çawa wê, di rengekê de wê, pêşkeve û wê were pêşxistin wê karibê wê hinekê wê li ser wê re wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Li herêmên rojhilata navin wê têgîna dewletê wê tenê wê bo bindestkirinê û an di nava têgînek dewletî û birdoziyî a serdestiyê de wê halandin û an bişavtina komên din ên civakê bi wê yekê wê ji holê rabikê wê bibê. Hebûna komên civakî ku wê bi sê û an du hezar berê heya roja me wê karibin hebûna xwe wê biparêzên û bidina domandin wê bi carekê wê bi serdestiya dewletê û destûrîya wê, û an ´pêşketina wê´ re wê bi carekê wê werina ji dîrokê birin. Di wê temenê de wê, têgîna netewên yekbûyî a di raportên wê de wê bi têgîna ziman û çandên ji dîrokê çûna û an yên li ber ji dîrokê çûyinê na ku mirov tenê li wan binerê wê karibê wê rastiyê wê bi wê ji temen ve wê di rengekê de wê fahmbikê **bê.**

Di morfolojiya herêmê û fahmkirina wê de wê pirsgirêkên civakî wê bi temenekê statûyi wê were diyarkirin û têgîna statûyê ku wê di her firsende de wê weke karibê wê were ser ziman wê weke têgînek giring a bi wê ji dîrokê birinê a hebûnên civakî, baweri û hwd ên cihê wê bo wê were bikarhanin. Ramyariyên desthilatên iro ên herêmê wê çendî wê weke di çerçoveya têgînek bawerî a weke ya islamê de jî bê lê wê ji wê cihê û dûr wê weke têgînek bi rengê kultek di dema akadiyan û an asuriyan de wê bijin. Heta ku ez dikarim çar hezar salê berê akadî û sê hezar sal berê asûrî jî wê bi rewş û wûcana xwe ya civakî û ramyari wê ji yên iro wê pêşketitir wê weke xwediyê dîmenekê fahmkirinê a ku mirov wê dikarê wê di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke bi wê re wê weke di rengekê de wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê.

Di wê nûqteyê de wê, direngekê de wê, lêgerinên civakî ên li maf û azadiyê ku wê, bi civakî wê xalkên herêmê wê pêşbixin û wê bidina nişandin wê bi wê yekê wê pirr baş wê karibê were manipulekirin ku ew di bin navê têgîna baweriyê û olê de bê û an di rengekê din de bê. Wê bi wê yekê wê, serdestiyek olî wê, di wê temenê de wê bi têgîna desthilatê wê ser wê re wê were pêşixstin. Di wê temenê de ku gotin di cih de bê wê di rengekê dijşoreşî de wê morfolojiya ol û baweriyê wê li hemberê wan xwestekên maf û azadiyê wê, bi navê olî wê were pêşxistin. Di wê temenê de wê, ol û baweri wê li herêmê wê, weke ku wê di morfolojiyên wan ên berê de wê were diyarkirin wê kirpendinek baş û xort û wê, li ser têgîna azadiyê û mafê mirovê û pêşketina mirov wê bikin. Di wê temenê de wê baweriyên berê wê, ji têgîna desthilatiyê wê dûr wê weke aqilekê civakî û kevneşopîya wê ya xwezayî wê bijin. Di wê temenê de wê, kengî ku ev bû têgînek birdozi a desthilatê wê hingê wê di rengekê de wê weke vaji rastiya wê, di rengekê de wê êdî wê di rengekê de wê bi rengekê û erkekê wê derkeve li pêş. Ku gotin di cih de bê wê, çawa wê morfolojiya birehim li hemberê nemrud wê were diyarkirin wê, piştre wê bi wê rengê feresatê wê weke rengekê cihgûharandinê wê di aqil de wê bi wê were kirin.

Di wê temenê de wê di feraseta nemrud û birehim de wê, têgîna ku wê were diyarkirin wê di rengekê de wê di wê çerçoveyê de ku wê çawa wê zêdetirî maf û azadi, dûrûstbûn, rastbûn û di aqil de mazinbûn û gihiştina aqilekê gerdûnî û hwd wê, di rengekê de wê weke ku wê hebê. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê li ser wê temenê wê, di rengekê de wê weke di temenekê zêhni de wê weke karibê wê di rengekê de wê weke bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di rengekê de wêwerênê ser ziman bê.

Di rengekê de wê, dema ku em li têgîna kevneşopîya hizirî û minaqe bi Musa re rasthatinê li wê dinerin wê di wê temenê de wê têgînek bi aqilê gerdûnî wê kirpendina wê di rengekê de wê were kirin. Ji wê aliyê ve wê, ev wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring ê bi fahmkirinê ê mijarê wê xwe di rengekê de wê weke karibê wê di şêwayekê de wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê, werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, morfolojiya serdestiyê wê, di wê temenê de wê, di têgînek gerdûnî de wê bibê û ew hê ne ketiya destê mirovan. Lê kengi ket destê mirovan wê di rengekê de wê bi desthilatî wê weke li şûna xwûdê wê bi

ferasetekê wê di rengekê de wê rabin û wê di rengekê de wê iteatkirina ku wê carna wê di teolojiya xwûdayi de wê ji mirovan wê newê xwestin wê mirov wê bi desthilatiya xwe û azweriya xwe wê ji mirov wê bixwezê. Di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê weke ku wê derkeve li pêş.

Di morfolojiya têgîna xwûdayi de wê, di rengekê de wê dema ku wê hegel wê bibibêjê ku wê dewlet wê rûyê xwûdêê ê ser rûyê ardê bê, dibê ku ew di rengekê de wê rastiyê wê di gotinê û morfolojiya wê de wê kifşbikê. Yan jîî wê di rengekê wê nêzî wê de wê, weke kirpendinekê bê ku wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê, di şêwayekê de wê weke li ser wê kevneşopîya hizirkirinê wê di rengekê de wê werênê ser ziman bê. Hegel wê bo ku ew kirpendinekê li têgîna dewletitiya serdema navin wê bikê wê bo wê têgînek ontolojiyî û epistemikî wê di rengekê de wê weke bi wê re wê weke ku wê werênê ser ziman. Lê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê bi wê re wê weke karibê wê fahmbikê û wê di wê temenê de wê di şêwayekê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê li rojhilata navin wê, di wê rengê de wê dewlet wê tenê wê ji serdesti û hêzê wê were fahmkirin û wê di wê feraseta wê ya bi fahmkirinê de wê mirov û kes wê weke nebê. Ku gotin di cih de bê wê weke çawa di mitolojiya sumerê de wê weke dema ku wê bahsa demek berî afirandina mirovan wê bi yazdanan re wê were kirin wê, weke diwê rengê de ku wê di aqilê dewlet û hêzê ê roja me de wê hê mirov wê, ne hatiya kifşkirin bê, û an weke ku em bi gotina mirfolojiya dema sumerê wê bibêjin hê mirov wê weke bi têgîn û hebûna xwe diwê de ne hatiya afirandin..

Di dîmenekê wê weke wê de wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê derkeve li pêş. Ji wê aliyê ve wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê morfolojiya dewletê û hêzê wê di wê temenê de wê bi wê yekê wê weke ´pîroz´ dîtina wê jî wê di wê temenê de wê, ne tenê wê weke bi tenê bi feresateka bi têgîna baweriyê re wê, di rengekê de wê bibê. Wê ji wê zêdetirî wê bi têgînek weke bi gotina mitolojiya aqilê dewletê û an mitolojiya wê û serdestiya wê re wê di rengekê de wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Dewlet ne bo mirovan heya lê mirov wê bo dewletê wê hebin. Di wê temenê de wê dîroka wê di wê temenê de wê weke di rengekê leiathanê de wê, ya xwarina mirovan wê di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê bide diyarkirin.

Di rengekê de wê dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê morfolojiya dewletê a hemdem wê ji ya demên berê a xwûdayi wê dernekeve. Augistiniua wê di gotina ´dewleta xwûdê´ de wê, di rengekê de wê weke aqilekê herî hesan wê ew wê kifşbikê. Ev wê, li herêmê wê berê wê hebê. Dibê ku wê dema ku wî ew kifşkir ew di rengekê bi wê rengê de wê weke canawirekê wê weke ya di roja me de wê biafirê wê, qast nekê. Wî çerçoveyek jiyane a di wê de ku wê mirov wê bi wate bê, xwediyê rûmet, siyan û etika xwe ya mirovî bê. Di wê temenê de wê, di rengekê de wê, weke ku wê Mani wî, bide diyarkirin ku wê bi têgîna ´baxçeyê rohniyê´ de wê weke bi renginiyekê civakî wê di şêwayekê de wê weke ku wê bi wê re wê li wê bihizirê. Lê di wê temenê de wê, dewlet wê, ji wê rastiyê wê dûrkeve. Di wê temenê de wê, weke sazûmanek serdestiyê a teqez. Kifşkirina serdestiyê wê ne kifşkirinek ku wê karibê wê di rengekê de wê, mazin wê bihasibênê bê. Bo kesekê wê ajo û egoya wî wê, di rengekê de wê, weke xwe kifşkirina wê bê û xwe bi wê dana diyarkirinê bê. Ya ku wê bi wê yekê wê di kirdeya dewletê de wê xwe bide diyarkirin wê ne xwûdê û ne jî bawerî wê ew ago û ego bê. Di wê temenê de wê ew azwerî bê ku wê bi armancek serdestiyê a weke ti carî têr nabê bê. Ji wê aliyê ve wê di rengekê de wê bi wê yekê wê di rengekê de wê derkeve li pêş. Ji wê aliyê ve wê, ev wê weke di rengekê de wê hertimî wê bi wê yekê wê bixwezê û wê di rengekê de wê bênê li holê. Di wê temenê de wê, dewlet wê nikaribê wê bibêjê kku wê di rengekê de wê xwediyê têgînek adilandinê a xwezayî û rastin bê. Wê tenê ji xwe re wê çawa wê rast bibînê wê xwediyê feresateka adilandinê a weke bi wê bê. Ji wê aliyê ve wê, di rengekê de wê adilandina wê, di wê temenê de wê, ne adilandinekê ku wê di rengekê de wê bi sazûmanek civakî wê fahmbikê bê. Wê bi aqilekê dewletî wê di wê temenê de wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê weke karibê wê di reng û awayekê de wê bi wê re wê weke karibê wê werênê ser ziman bê. Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê weke karibê wê di wê çerçoveyê de wê bi wê re wê werênê ser ziman bê.

Ya ku wê di rengekê de wê weke li rojhilata navin wê bi navê dewletê wê were diyarkirin wê di aslê xwe de wê ev bê. Di wê temenê de wê dîmenê dewletên hegomenikî û an bi ramyariya hegomenikî wê tenê wê rengê wê yê gerdûni û hwd wê bi wê yekê û ferasatê wê di rengekê de wê bê dayin diyarkirin. Ji wê aliyê ve wê jî dikarê wê di rengekê de wê werênê ser ziman ku wê morfolojiya dewletê wê temenê de wê weke

aliyekê wê yê giring bê ku wê weke karibê wê di rengekê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

.

Abdusamet Yigit, kurdistan, Cizirabota, 2026